

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ У 2022/2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Інформаційно-методичний бюлетень

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо актуальних питань організації
освітнього процесу в закладах освіти
у 2022/2023 навчальному році**

Інформаційно-методичний бюлетень

Рівне – 2022

*Рекомендовано науково-методичною радою Рівненського ОІППО
(протокол № 2 від 03.06.2022 р.)*

Методичні рекомендації щодо актуальних питань організації освітнього процесу в закладах освіти у 2022/2023 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. А. Л. Черній ; відпов. за вип. О. М. Лютко. Рівне : РОІППО, 2022. 141 с.

За загальною редакцією:

*Черній Алли Леонідівни, кандидата політичних наук, доцента,
директора Рівненського ОІППО.*

Відповідальний за випуск:

*Лютко Оксана Михайлівна, кандидат філософських наук, доцент,
заступник директора з науково-методичної роботи Рівненського ОІППО.*

Означені методичні рекомендації розміщені на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти станом на 06 липня 2022 року. Стежте за оновленнями.

ЗМІСТ

АВДИМИРЕЦЬ Л. Розвиток економічного мислення здобувачів освіти в умовах упровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти.....	4
БАСАРАБА Н. Безпечне користування медіапростором: інтеграція занять в освітній процес.....	9
ГУЗЬ Н. Формування духовних і національних цінностей у дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.....	37
ЗАВОДНА Л., МАЗУРОК М. Загальні вимоги до мови наукового тексту: методичні рекомендації.....	42
КЛИМКО Л. Забезпечення наступності у навчанні учнів при переході із 4 до 5 класу нової української школи.....	45
ЛЮШИН М. Особливості організації освітнього процесу в 5 класах нової української школи.....	68
МЕЛЬНИК Н. Методичні рекомендації щодо підготовки педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до реалізації нових державних освітніх стандартів.....	80
МЕЛЬНИК Н. Формування системи оцінювання навчальних досягнень учнів у закладах загальної середньої освіти нової української школи.....	87
МЕЛЬНИК Ю., КЛІМ С. Консультування як вид психологічної допомоги учасникам освітнього процесу: методичні рекомендації.....	113
НЕСТЕРУК Г. Методичні рекомендації щодо викладання хімії у 2022/2023 навчальному році.....	121
ОПОЛЬСЬКИЙ І. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації та проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти у 2022/2023 навчальному році.....	127
ШИШОЛІК Л. Методичні рекомендації щодо організації роботи з батьками дітей дошкільного віку в умовах воєнного часу.....	135

Лілія АВДИМИРЕЦЬ,
старший викладач кафедри
суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського ОІППО

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сучасне українське суспільство стрімко розвивається в усіх сферах. Не є винятком і система економічної освіти, що зорієнтована на формування загальної культури особистості й утворення необхідних кожній людині навичок економічного мислення та економічної грамотності.

Важливими елементами структури процесу економічної освіти є його мета, взаємодія в діяльності вчителя та учнів, а також результат. До змінних складників структури освітнього процесу належать: зміст навчального економічного матеріалу, дидактичні інструменти навчання методи й методичні прийоми, засоби навчання, форми організації процесу навчання, зокрема організації навчально-пізнавальної діяльності учнів і проведення навчання, контроль і корекція результатів навчання.

Основним завданням економічної освіти є розвиток в учнів здібностей самостійно діяти, приймати виважені рішення в умовах динамічного економічного середовища.

Зміст економічного мислення людини зумовлений типом наявних суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, культурних), умовами її життя, місцем у соціальній структурі. Розвивати економічне мислення допоможе використання системного підходу, що допоможе самостійно оновлювати знання, критично аналізувати процеси господарювання і управління, знаходити адекватні методи розв'язання господарських та управлінських завдань. Зважаючи на це, **економічне мислення** – це пізнання сутності економічних процесів, виявлення їхніх закономірностей за допомогою розумових операцій, таких, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення і реалізація економічних знань, умінь та якостей особистості в економічній діяльності та її поведінки у цілісному економічному процесі.

Економічне мислення визначає економічну поведінку людини і стиль господарської діяльності. Відповідно до цього, *розуміння економічної дійсності*, передбачає, по-перше, пізнання економічної системи та притаманних їй об'єктивних економічних законів і категорій; по-друге, засвоєння отриманих знань, їхнє перетворення в переконання, уміння й навички, логічні форми мислення, мотиви діяльності; по-третє, реалізацію цих переконань, навичок і мотивів в економічну поведінку.

Формування економічного мислення майбутнього учня – це процес гармонійного розвитку його здібностей, що допомагає ефективно проявляти себе в різних сферах діяльності, в науково-пізнавальній, виробничій,

комерційній, суспільно-політичній та інших, дозволяє виробити власний стиль поведінки, висловлювати й обґрунтовувати певні ідеї й інтереси, в результаті яких створюється система забезпечення позитивної результативності праці. Мислення в дії – це процес пізнання. Відповідно *економічне пізнання* – це процес відтворення економічних знань за допомогою й у процесі економічного мислення. Зважаючи на це, змістовною стороною економічного мислення є економічні знання у вигляді економічних категорій, понять, узагальнень тощо.

Нова українська школа базується на компетентнісному підході, спрямованого на формування нової генерації економічно грамотних, відповідальних та конкурентоспроможних особистостей, інноваторів, здатних успішно діяти в технологічно швидко мінливому середовищі та приймати ефективні рішення, проявляти творчий підхід у розв'язанні проблем. В умовах компетентнісного підходу акцентується увага на результаті навчання, пов'язаного із формуванням ***підприємливості та фінансової грамотності***. За цих умов як результат розглядається здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності у сфері підприємництва, плануванні власних життєвих подій, бюджету тощо.

У Типовому навчальному плані для учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, які із вересня 2022 року навчатимуться за новим Державним стандартом базової середньої освіти, визначено перелік навчальних курсів для реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, зокрема інтегрований курс «Підприємництво і фінансова грамотність».

Інтегрований курс «Підприємництво і фінансова грамотність» належить до другого циклу базової середньої освіти базового предметного навчання і є новим обов'язковим навчальним предметом. Він розрахований на навчальне навантаження *0,5 год на тиждень у 8-му класі та 1 год на тиждень у 9-му класі*.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 рекомендовано дві модельні програми курсу «Підприємництво і фінансова грамотність»:

– Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Панченко С. Ю., у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 13.12.2021 № 1358);

– Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кузнєцова А. Я., Довгань А. Л., Часнікова О. В., Шніцер О. П., Тригуб О. В., Гірченко Т. Д., Шабанова О. В., Харченко А. М., Нагайчук Н. Г., у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143).

Представлені вище програми розміщені на сайті Інституту модернізації і змісту освіти (доступ за покликанням: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-programy>).

Програми розроблені відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) з урахуванням вікових, загальнонавчальних і психологічних особливостей учнів другого циклу навчання базової освіти.

Запропоновані підходи, зміст навчальних занять, методи роботи сприятимуть формуванню в здобувачів освіти не лише компетентностей у галузі фінансів та підприємництва, а й розвиток економічного мислення для усвідомлення значення набутих компетентностей успішної самореалізації та залежності добробуту і фінансового успіху від рівня опанування здобутками сучасної науки і техніки, обстоювання важливості ощадливого та раціонального використання ресурсів, раціонального господарювання тощо.

Навчальний курс «Підприємництво та фінансова грамотність» спрямований на розвиток економічного мислення здобувачів освіти, вироблення практичних навичок економічної, зокрема фінансової поведінки. Компетентність «підприємництво і фінансова грамотність» відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти визначена як ключова компетентність і визначена компетентнісним потенціалом всіх освітніх галузей: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізичної культури (додатки 1, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21 до ДС), тобто знаходить відображення в кожній освітній галузі та передбачає міжпредметні зв'язки в межах усіх освітніх галузей.

Особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності інтегрованого курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» основної школи. Практична і творча складові навчальної діяльності курсу реалізується у процесі організації пошуку необхідної інформації, проведення експериментів, виконання практичних робіт і вправ, моделювання, розв'язування ситуативних, проблемних, аналітичних завдань, проведення досліджень, у ході роботи з науково-популярною літературою, нормативними документами, інтернет-ресурсами тощо, наприклад:

Тема. Фінансова поведінка.

Навчальний кейс «Фінансова поведінка людини за результатами запропонованої життєвої ситуації». Робота в малих групах з метою визначення ризиків фінансової поведінки людини за змодельованими ситуаціями.

Тема. Ролі людини: особистість, споживач, громадянин.

Створення моделі власної фінансової поведінки споживача «Я і мої сильні сторони (характер, здібності, захоплення».

Тема. Потреби та інтереси родини.

Розв'язування життєвої задачі «Можливість родини провести ремонтні роботи в будинку».

Тема. Плануємо родинний бюджет.

Обрахунок місячного бюджету родини та визначення його виду і типу.

Тема. Ризики підприємницької діяльності.

Складання схеми «Дії страхувальника при настанні страхового випадку».

Тема. Оподаткування бізнесу та відповідальність за зобов'язаннями.

Складання схеми класифікації податків в Україні.

Представлені вище види діяльності на уроці спрямовані на розвиток умінь і навичок:

1. *Роботи учнів із джерелами інформації*, виконання поставлених соціально-економічних завдань, здійснення порівняльного аналізу, наприклад:

Тема. Запозичення, заощадження та інвестиції.

Пошук інформації щодо діючих умов депозитів в різних банках та прийняття рішення про вибір оптимального варіанту.

Тема. Де взяти гроші для реалізації бізнес-проєкту?

Пошук інформації в мережі «Інтернет» щодо отримання грантового фінансування для реалізації учнівських проєктів та розвитку родинного бізнесу.

Тема. Оподаткування бізнесу та відповідальність за зобов'язаннями.

Пошук інформації в інтернет щодо схем ухилення від сплати податків.

Тема. Цифрові технології для ведення бізнесу.

Пошук інформації в електронних державних базах даних щодо отримання цифрових фінансових послуг.

2. *Проведення дискусій*, наприклад:

Тема. Соціальна відповідальність бізнесу.

Дебати «Благодійництво, меценатство, спонсорство: діяльність заради іміджу чи прибутку?».

3. *Проведення мінідосліджень*, наприклад:

Тема. Гроші у житті людини.

Мінідослідження «Елементи захисту паперових грошей».

Тема. Де взяти гроші для реалізації бізнес-проєкту?

Дослідження «Чи можна створити бізнес без грошей?».

Тема. Соціальна відповідальність бізнесу.

Дослідження «Як покращити якість суспільних товарів та послуг?».

4. *Проведення експертиз, круглих столів, ділових і рольових ігор*, наприклад:

Тема. Ролі людини: особистість, споживач, громадянин.

Навчальні ігри «Шкільний ярмарок» та «Коло економічного кругообігу».

Тема. Де взяти гроші для реалізації бізнес-проєкту?

Рольова гра «Отримання кредиту чи позики на відкриття власної справи у банку».

5. *Підготовку презентацій, виступів із повідомленням*, наприклад:

Тема. Запозичення, заощадження та інвестиції.

Презентація «Кредитна історія».

Тема. Шукаємо бізнес-ідею. Створюємо бізнес-команду.

Презентація та оцінка бізнес-ідеї.

Тема. Управління фінансами в бізнесі. Формуємо бізнес-план.

Конкурс-презентація стартап-проєктів.

Тема. Потреби та інтереси родини.

Виступ із повідомленням на тему «Трендові потреби людства».

Тема. Економічний спосіб мислення.

Виступ із повідомленням «Історії для натхнення: успішні діти-підприємці».

б. Виконання творчих робіт, індивідуальних і колективних проєктів, наприклад:

Тема. Економічний спосіб мислення.

Навчальний проєкт «Мистецькі та літературні твори з фінансовим змістом».

Тема. Цифрові технології для ведення бізнесу.

Учнівський проєкт «Як цифрові технології змінять нашу країну: оптимістичний погляд у майбутнє».

Тема. Гроші у житті людини.

Створення інтелект-карти «Ми у світі фінансів».

7. *Написання есе*, наприклад:

Тема. Соціальна відповідальність бізнесу.

Твір-есе «Соціально орієнтований бізнес в моїй громаді».

Із метою засвоєння нового матеріалу та розвитку компетентностей проводяться *навчально-практичні роботи*, наприклад:

Тема. Гривня – національна валюта України.

Практична робота «Визначення справжності гривневої купюри».

Тема. Кредити.

Практична робота «Вибір кредитодавця, складання таблиці щомісячних платежів за стандартною та ануїтетною схемами виплат кредиту, відповідні висновки».

Тема. Здійснення підприємницької діяльності.

Практична робота «Генерування бізнес-ідеї та складання бізнес-плану для майбутнього власного підприємництва».

Така форма організації навчальної діяльності, як навчально-практичні роботи, поєднує виконання різних практичних вправ, експериментальних робіт відповідно до змісту теми, має акцент на більшій самостійності учнів в експериментальній та практичній діяльності.

Ефективному засвоєнню або закріпленню навчального матеріалу сприятимуть також *дидактичні та сюжетно-рольові ігри*.

Дослідницький метод як один із провідних способів організації пошукової діяльності учнів у навчальній роботі використовується у ході проведення спостережень, обчислень, експериментів, складання графіків, діаграм, схем, звітів із проведених досліджень та сприяє набуттю ними вмій і навичок самостійної роботи. Тематика досліджень, проєктів може бути змінена вчителем у межах вивчення відповідної теми з урахуванням матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, інтересів дітей тощо. Результати дослідження учнів учитель оцінює під час презентацій.

Значний вплив на результативність навчального процесу мають *сучасні освітні технології* проблемного й особистісно орієнтованого характеру, «перевернутого навчання», критичного мислення тощо.

Отже, розвиток економічного мислення здобувачів освіти в умовах упровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти потребує практичної та творчої навчальної діяльності. У державних вимогах щодо рівня

загальноосвітньої підготовки учнів зростає роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

2. Методичні рекомендації для розроблення модельних навчальних програм для 5–9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>.

3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

4. Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.

5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-IX?fbclid=IwAR3HPX7nGuTO1v2MGtHJ1p0zWxrQUiuf7N07Ir3-KCwI-Ed2fpo9nbDPwRY#Text>.

6. Підприємство для школярів. Дія. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.dii.gov.ua/courses/pidpriemnictvo-dla-skolariv-modul-1-idea>.

Наталія БАСАРАБА,
завідувач кабінету
інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

БЕЗПЕЧНЕ КОРИСТУВАННЯ МЕДІАПРОСТОРОМ: ІНТЕГРАЦІЯ ЗАНЯТЬ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Стрімкий розвиток цифрових технологій спричинив появу безпрецедентних можливостей для дітей і молоді стосовно спілкування, встановлення зв'язків, навчання, обміну інформацією та доступу до неї, а також висловлення своїх поглядів і думок із питань, що стосуються їхнього життя та спільноти. Однак водночас більш широкий і легкий доступ до онлайн-послуг становить більшу загрозу для безпеки дітей як у медіапросторі, так і в реальному житті. Сучасні діти стикаються з безліччю серйозних ризиків – від питань недоторканності приватного життя, насильства між однолітками і

жорстокого та/або невідповідного вікового контенту до інтернет-шахрайства та злочинів проти дітей.

Сьогодні середній рівень інтернет-проникнення у європейських країнах досягає 70%. Відповідно в Україні активними користувачами інтернету є близько третини населення, зокрема діти потрапляють до мережі значно раніше за дорослих. На тлі стабільно високого рівня користування інтернетом серед дітей віку 11–14 та 15–17 років неабияк зростає і відсоток дітей молодшого віку (6–10 років).

За даними міжнародного дослідницького проєкту ESPAD, у 2019 році в Україні лише 6,7% опитаних підлітків не користувалися соціальними мережами, тоді як майже 45% із них проводять у соціальних мережах до 3 годин на день, а ще близько 50% – 4 та більше години.

Зауважимо, що масштабний розвиток інтернету дав поштовх не лише для саморозвитку, а й спричинив розвиток різноманітних видів страхів, шахрайства та небезпек у мережі. Так, за інформацією Організації Об'єднаних Націй:

- 70,6% інтернет-користувачів від 15 до 24 років піддаються небезпеці залякування та переслідувань;

- понад 28% опитаних дітей готові у мережі надіслати свої світліни незнайомцям;

- 17% респондентів без вагань діляться інформацією (адреса, професія та графік роботи батьків, наявність цінних речей у домі тощо) про себе і свою родину;

- 22% дітей періодично потрапляють на сайти для дорослих;

- 28% дітей, побачивши в інтернеті рекламу алкоголю або куріння, хоча б один раз спробували їх придбати;

- 11% користувачів спробували купити наркотики;

- близько 14% опитуваних час від часу відправляють платні SMS за бонуси в онлайн-іграх і лише деякі звертають увагу на вартість послуги;

- лише у 18% випадків дорослі перевіряють, які сайти відвідує їхня дитина;

- тільки 11% батьків знають про такі онлайн-загрози, як «дорослий контент», азартні ігри, онлайн-насилля, кіберзлочинність тощо.

Зважаючи на викладене вище, варто наголосити, що сьогодні життєво необхідно вчити дітей правильно користуватися доступом до інформації, встановлювати контроль, роз'яснювати та не відсторонюватися від проблем, важливість яких ми не завжди усвідомлюємо.

Не покарання, а виховання, не заборона, а раціональний дозвіл, не тиск, а довіра до дорослого досвіду потрібні сьогодні дітям. І це справа не одного дня, а системна робота з учнями, їхніми батьками й безпосередньо самоосвіта вчителів.

За правильного використання мережа привчає до самостійного розв'язання задач, структурування великих потоків інформації, дотримуючись основних правил безпеки.

Сучасний заклад освіти покликаний розвивати вміння і навички безпечного користування медіапростором, той необхідний рівень

медіакультури, який передбачає безпечне користування мережею, а також свідоме та критичне сприйняття інформації з різних джерел.

Проблема формування вмій та навичок безпечного користування інтернетом перебуває в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, протягом 2014–2019 р.р. особливу увагу означеному питанню приділяли Л. Найдьонова, О. Мокрогуз, Н. Череповська, О. Баришполець, Н. Обухова, С. Шейбе, Ф. Рогоу та ін, які є авторами та співавторами програм, підручників та курсів із медіакультури, медіаграмотності та медіаосвіти для учнів та вчителів початкової, базової та старшої школи [7]. Із 2018 по 2021 рр. неурядова організація «Академія української преси» під керівництвом В. Іванова та участю О. Волошенюк, Г. Дегтярьової, Т. Іванової, С. Штурхецького, Т. Чашки, О. Тарасової, С. Василюк та ін. також долучилися до створення парціальних програм для дошкільників, пропедевтичних курсів та модельних навчальних програм для закладів дошкільної та загальної середньої освіти [8]. Питання соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті широко висвітлюються у навчально-методичних виданнях О. Черних, А. Букач, С. Литвинової та ін., які розробляються за підтримки Координатора ОБСЄ в Україні у співпраці з МОН України, ГО «Центр кращого інтернету», Google, Альянсом із захисту безпеки користувачів в інтернеті (Internet Keep Safe Coalition, iKeepSafe.org).

Науковці визначають компетенції безпечної поведінки підлітків в інтернеті як втілену в практичну діяльність сукупність знань, умій і цінностей, що під час користування інтернетом сприяють задоволенню потреб особистості і водночас запобігають можливості завдання збитків, заподіяних фізичному, психічному, соціальному благополуччю та (або) майну самої людини та інших людей [13]. Їх складовими є:

- компетенція «Розуміння застосування поняття «права людини онлайн»: знання про права людини онлайн; дотримання прав людини онлайн; ставлення до Інтернету як до інструменту надання можливостей;

- компетенція «Електронна участь»: знання про можливості електронної участі; досвід участі онлайн; ціннісне ставлення до можливостей електронної участі;

- компетенція «Збереження здоров'я під час роботи з цифровими пристроями»: знання про загрози в інтернеті та їх вплив на здоров'я; здійснення заходів щодо збереження здоров'я під час користування інтернетом; ціннісне ставлення до власного здоров'я;

- компетенція «Звернення по допомогу та захист»: знання про механізми захисту прав, що порушені в інтернеті; досвід звернень по допомогу у разі наражання на загрози в інтернеті; повага до прав людини в інтернеті та розуміння механізмів захисту.

Щоб допомогти батькам і педагогам отримати інформацію щодо захисту дітей від впливу шкідливої інформації, розроблено посібники, шкільні заняття та складено перелік рекомендованих для дітей онлайн-ресурсів. Зазначені матеріали допоможуть дітям безпечно користуватись цифровими технологіями.

Рекомендуємо ознайомитися з інформаційними, навчально-методичними матеріалами та цифровими ресурсами, які можуть стати в пригоді та бути використані в освітньому процесі закладу освіти.

Рекомендації Міністерства освіти і науки України

(доступ за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>):

- пам'ятка для батьків «Діти. Інтернет. Мобільний зв'язок»;
- рекомендації уповноваженого Верховної ради України з прав людини щодо захисту персональних даних під час дистанційного надання освітніх послуг;
- кібербулінг та чат-бот «Кіберпес»;
- захист дітей від сексуального насилля в інтернеті: освітній проєкт «Stop sexting»;
- всеукраїнська кампанія проти кібербулінгу DOCUDAYS UA;
- проєкт ГО МІНЗМІН «Приватність дітей в інтернеті»: уроки для учнів 1–4, 5–8 та 9–11 класів «Моя приватність», онлайн-курс для батьків «Приватність дітей в інтернеті»;
- посібники, які МОН України пропонує використовувати батькам і педагогам для навчання дітей безпечному користуванню інтернетом;
- перелік онлайн-ресурсів, рекомендованих для дітей.

Рекомендації Міністерства цифрової трансформації України:

- Національна онлайн-платформа з цифрової грамотності (доступ за покликанням: <https://osvita.diia.gov.ua/courses>);
- серіал «Про кібербулінг для підлітків» (доступ за покликанням: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyberbullying>);
- серіал для батьків «Безпека дітей в інтернеті» (доступ за покликанням: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/serial-dlya-batkiv-onlayn-bezpeka-ditey>);
- вебінари Школи онлайн-безпеки дітей (доступ за покликанням: <http://minzmin.org.ua/onlinesafetyschool>);
- чат-бот «Кіберпес» (@kiberpes_bot): структурована інформація про кібербулінг, його прояви та види, як захиститися від нього, як і куди скаржитися в разі потреби, відповіді та поради на найпоширеніші питання.

Рекомендації Міжнародного союзу електров'язку щодо захисту дітей у цифровому середовищі:

- «Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для батьків та освітян» (доступ за покликанням: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivimintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP_Guidelines_Industry_UA_fin66.pdf);
- «Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для індустрій» (доступ за покликанням: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivimintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP_Guidelines_Industry_UA_fin66.pdf);

– «Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для органів державної влади» (доступ за покликанням: [https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines%20for%20Policy%20Makers_UA_fin%20\(2\).pdf](https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines%20for%20Policy%20Makers_UA_fin%20(2).pdf)).

Навчально-методичні ресурси:

– **Навчально-методичний посібник «Онлайн» (ОБСЄ)** (доступ за покликанням: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/f/483533.pdf>), в якому представлено детально розроблені вправи та інформаційні матеріали для висвітлення теми безпечної поведінки в інтернеті в освітній діяльності з дітьми, молоддю та професійними спільнотами. Видання також містить теоретичний матеріал про безпечну поведінку в мережі, опис занять і тренінгових вправ із розвитку компетентностей безпечної поведінки в інтернеті, зокрема: «Повага до прав людини онлайн»; «Участь онлайн»; «Збереження здоров'я під час роботи з цифровими пристроями»; «Звернення за допомогою та захистом». Означені вправи можна використати окремо або ж адаптувати їх відповідно до потреб цільової аудиторії – дітей, молоді, батьків та/чи осіб, що їх замінюють, освітянської й бібліотечної спільнот, працівників і працівниць молодіжної, соціальної, правоохоронної сфер тощо.

– **Навчально-методичний посібник «Обачність. Пильність. Захист. Ввічливість. Сміливість» (Google, IKeSafe, МОН України)** (доступ за покликанням: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/PRESS.pdf>) містить призначені для учнів / учениць початкової школи плани уроків, що зосереджені на ключових принципах мережевого етикету й безпеки. Заняття передбачені для п'яти тем: обачність в інтернеті; пильність в інтернеті; захист в інтернеті; доброзичливість в інтернеті; сміливість в інтернеті.

– **Посібник «Клан Кліц-Клац. Виховання дітей в цифрову еру»** (компанія EdPro, команда Nravo Kids) (доступ за покликанням: <https://edpro.ua/blog/informacijna-bezpeka>) адресований передусім батькам. У ньому в доступній формі представлено необхідну інформацію та поради, які будуть корисні їм, аби сприяти позитивному використанню дітьми цифрових технологій.

– **Посібник для вчителів «The Web We Want (Інтернет, який ми хочемо)» (ОБСЄ, ГО «Центр кращого Інтернету»)** (доступ за покликанням: http://www.webwewant.eu/documents/10180/973204/Handbook_teachers_lesson_plans_all_UA.pdf/87b2bd1c-bcab-4701-8017-19dff1887003) містить плани уроків, ідеї та заходи, що сприяють заохоченню молоді розвивати навички творчого та критичного мислення, необхідні для повноцінного та безпечного життя.

– **Робочий зошит для підлітків «The Web We Want (Інтернет, який ми хочемо)» (ОБСЄ, ГО «Центр кращого Інтернету»)** (доступ за покликанням: http://www.webwewant.eu/documents/10180/945868/WebWeWant_youthUA.pdf/b5d8c012-ff53-40d0-967e-e0dc32ffcb22) створений молодими людьми для молоді. Він сприяє вивченню прав та обов'язків в інтернеті та

неабияк заохочує до роздумів щодо поведінки в мережі. У посібнику представлено 18 завдань, що допоможуть підліткам перевірити свої знання і навички, дізнатися більше про права в онлайн-середовищі.

– **Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти навчально-методичного посібника та робочого зошита «Інтернет, який ми хочемо (the Web We Want)» (ОБСЄ, ГО «Центр кращого Інтернету»)** (доступ за покликанням: https://betterinternetcentre.org/wp-content/uploads/2019/11/WWW_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-BetterInternetCentre.pdf). Рекомендації містять практичні пропозиції щодо інтегрування занять, представлених у навчально-методичному посібнику, та завдань у робочому зошиті «Інтернет, який, ми хочемо (The Web We Want)» в освітні програми у закладах освіти України.

– **Керівництво щодо соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті (ГО «Центр кращого Інтернету»)** (доступ за покликанням: <https://goo.gl/J1Xkg6>). У посібнику представлено теоретичні питання безпечної поведінки в інтернеті, опис занять, а також 8 тренінгових вправ із розвитку базових компетенцій щодо безпечної поведінки підлітків в інтернеті, плани заходів для педагогів та батьків.

– **Посібник із протидії мови ненависті «Закладинки» (спільна програма Європейського Союзу та Ради Європи «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні»)** (доступ за покликанням: <https://goo.gl/GZNYf>) містить 24 приклади вправ із теми «Протидії мові ворожнечі онлайн через навчання з прав людини». Завдяки вправам розкриваються такі важливі теми, як: мова ворожнечі онлайн, права людини в інтернеті, свобода вираження поглядів, приватного життя і безпеки, інтернет-грамотність, демократія та участь у ній дітей та молоді.

Ресурси від громадської організації «Ла-Страда – Україна»:

– **Методичні рекомендації «Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення»** (доступ за покликанням: <https://bit.ly/39GpVHZ>);

– **Навчально-методичний посібник «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе»**, в якому вміщено заняття для учнів / учениць «Протидія кібербулінгу, або лайфхак, як користуватись інтернетом безпечно» (доступ за покликанням: <https://bit.ly/3pNEXBm> - ст. 141);

– **Ліфлет «А з чим ти стикаєшся в інтернеті?»** (доступ за покликанням: <https://bit.ly/3jdpS9W>);

– **Навчальний анімаційний ролик «Цінуй життя!»** (доступ за покликанням: <https://www.youtube.com/watch?v=GYjkgg7JO-M>).

Цифрові ресурси про безпеку в інтернеті:

– **Онлайн-курс «Права людини в освітньому просторі» (студія онлайн-освіти ED-ERA)** (доступ за покликанням: <https://courses.ed->

era.com/courses/course-v1:EDERA_OSCE+HRE101+2019/about). Зокрема, третій модуль курсу розкриває тему «Права людини та інтернет: еволюція концепції прав людини у цифрову еру, результати моніторингу сайтів закладів освіти в Україні» (2018), дає можливість дослідити сайт закладу освіти чи його сторінку закладу щодо дотримання прав дитини онлайн, дізнатися більше про законодавство та міжнародні ініціативи щодо безпеки дітей в онлайн-просторі.

– **Мікрокурс «Безпека дитини в Інтернеті: від загроз до можливостей» («Центр нової освіти «Уміти»)** (доступ за покликанням: <https://umity.in.ua/mc/entry/112079/>) розповідь про такі важливі речі, як: сучасне розуміння ключових понять теми; класифікацію загроз в інтернеті; принципи формування безпечної поведінки; звернення за допомогою та захистом; ідеї та ресурси для позакласних заходів.

Відеоресурси про безпеку в інтернеті:

– **Відеорозмова із професійними спільнотами «Безпека підлітків у мережі Інтернет»** (доступ за покликанням: <https://www.youtube.com/watch?v=V2tWCBdcEvI>) пропонує огляд підходів, ідей та ресурсів для посилення ефективності заходів із безпеки в інтернеті;

– **Відео про безпеку в інтернеті від Координатора проєктів ОБСЄ в Україні: «Захистити свої гроші під час онлайн-шопінгу»** (доступ за покликанням: https://www.youtube.com/watch?v=qB_Y_C-g5mY); **«Захисти свою персональну інформацію»** (доступ за покликанням: <https://www.youtube.com/watch?v=DjjYSRNAJgI>). Матеріали щодо безпеки в інтернеті можуть бути використані під час освітніх заходів як із підлітками, так і з представниками / представницями професійних спільнот.

– **YouTube-канал «Права людини та Інтернет»** (доступ за покликанням: <https://www.youtube.com/channel/UCeuQLmBXJMdjL151UEUQDI>) пропонує 8 роликів, що відповідають змісту розділів «Посібника з прав людини для інтернет-користувачів» та пояснювального меморандуму (Рекомендація CM/Rec(2014)6 Комітету міністрів країнам-членам щодо посібника з прав людини для інтернет-користувачів – пояснювальний меморандум). Відео містять короткі поради щодо безпеки в інтернеті та можуть бути використані під час освітніх заходів як із дітьми та молоддю, так і з представниками / представницями професійних спільнот.

– **Відеоуроки для професіональних спільнот від проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні»** (доступ за покликанням: <https://vimeo.com/464178591>):

Відеоурок 1 – «Захист дітей онлайн»;

Відеоурок 2 – «Сексуальний шантаж»;

Відеоурок 3 – «Секстинг»;

Відеоурок 4 – «Секс-чатинг»;

Відеоурок 5 – «Грумінг»;

Відеоурок 6 – «Зображення сексуального характеру, що використовуються для помсти».

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАНЯТЬ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Для сучасної молоді прояв власної особистості в інтернеті, соціальна взаємодія та активність в медіапросторі є настільки ж важливими, як і звичайне реальне повсякденне життя. Завдання вчителів, усвідомлюючи цей факт, допомоги дітям та підліткам максимально використати можливості, які надають інтернет-технології та соціальні мережі для розвитку ключових компетентностей. Важливість такого навчання в сучасному світі обумовлена тим, що всесвітні мережі в умовах глобалізації та інформаційного суспільства часто вирішально впливають на те, яким ми сприймаємо навколишній світ. Однак часто медіа безвідповідально ставляться до своєї функції чесно та правдиво інформувати про події та факти. Тобто віртуальна картинка світу часто сильно відрізняється від картинки реальної. Сьогодні люди отримують все менше інформації з друкованих джерел, а все більше зі складних конструйованих візуальних образів, складних сукупностей звуків і численних медійних форматів. Епоха мультимедіа вимагає нових навичок задля доступу, аналізу, оцінення, створення та розповсюдження меседжів у цифровому, глобальному, демократичному суспільстві. Формування навичок безпечного користування медіапростором дає людині змогу самозахиститися, вчить критично сприймати медійні повідомлення, стати медіаграмотним. Учителі повинні допомагати учням стати свідомими та відповідальними громадянами.

Освітні потреби, які медіаграмотність може допомогти задовольнити, значні. Дослідницький підхід у формуванні медіаграмотності – чудовий засіб для шкіл:

- інтегрувати навички XXI століття, зокрема здатність мислити незалежно, працювати разом, орієнтуватися на розв'язання проблем та обмірковувати власну роботу;

- навчати навичкам мисленням вищого ґатунку, які необхідні для праці на сучасному робочому місці та в колективах, й робити це навіть при умовах обов'язкового механічного тестування;

- ставитися до вибуху нових медіатехнологій з освітнього погляду, поважаючи медіа як частину культури учнів поза школою та поєднуючи шкільну роботу з досвідом повсякденного життя учнів.

- приділяти увагу зближенню та об'єднанню інтернету, віртуального світу, медіатехнологій, зосереджуючись на довгострокових навичках і знаннях, які застосовуються за допомогою різних технологій та типів медіамеседжів;

- розширити формування навичок безпечного користування мережею через трансформацію в межах навчального часу, аніж додавання нового; ця стратегія надзвичайно важлива, бо програму навчання вже перевантажено завданнями та матеріалом, який потрібно викласти;

- покращити академічні показники через залучення учнів до їхньої власної культурної території та задовольняючи їхні інтереси, а також забезпечуючи широкий набір ступенів складності, рівнів навичок і майстерності;

- інтегрувати формування навичок і контент.

На сьогодні в Україні розроблено низку навчальних програм факультативних курсів / курсів за вибором з медіаосвіти орієнтованих на учнів молодшої, базової та старшої школи та рекомендованих до використання в освітньому процесі. Наприклад:

– «Я в медіапросторі» (1, 2, 3 роки навчання рік) (для 2–4 класів, автори: Іванова І. Б., Кожанова А. Ю.);

– «Сходінки до медіаграмотності» (2–4 класи, автори: Літостанський В. В., Даниленко В. І., Мележик В. П., Іванова Т. В., Волошенюк О. В., Іванов В. Ф.);

– «Основи медіаграмотності: взаємодія з медіа» (1 клас, автори: Волошенюк О. В., Дегтярьова Г. А., Кравченко Г. Ю., Крамаровська С. М., Романова О. В., Стадник О. М.);

– «Книжка у світі медіа: програма факультативного курсу з медіаграмотності для 5–7 класів закладів загальної середньої освіти» (за заг. ред. О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова);

– «Основи медіаграмотності» (пропедевтичний курс) для учнів 8–9 класів (автори: Коваленко П. О., Мокрогуз О. П.);

– «Основи медіаграмотності» (пропедевтичний курс). Навчальна програма для учнів 8–9 класів (автори: О. Волошенюк, О. Мокрогуз, П. Коваленко);

– «Медіакультура», курс за вибором для учнів 9–11 класів закладів загальної освіти (автори: Л. А. Найдьонова, Н. І. Череповська, О. Л. Вознесенська, Ю. С. Чаплінська, Н. О. Обухова, Н. Л. Дятел, І. О. Бондаревська, О. О. Кришовська);

– «Основи медіаграмотності» для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Літостанський В. В., Іванов В. Ф., Іванова Т. В., Волошенюк О. В., Даниленко В. І., Мележик В. П.) та ін.

Окрім програм, вказаними вище та іншими авторами розроблені посібники, підручники, робочі зошити та навчально-методичні комплекси до програм [7]. Також є достатньо навчально-методичної літератури закордонних авторів, яка перекладена українською мовою та адаптована до української школи. Одні методичні матеріали дозволяють організувати повноцінний цикл навчання протягом від 1 до 3 років, інші – являють собою навчальні посібники та збірники, які містять розробки занять, практичних вправ, робочих аркушів та методичні рекомендації щодо їх інтегрування в освітній процес сучасного закладу освіти.

Розглянемо варіант інтеграції занять із формування безпечного користування медіапростором в освітній процес закладу освіти на прикладі комплекту навчально-методичного посібника «Інтернет, який ми хочемо!» [9], робочого зошита «Інтернет, який ми хочемо!» [10] та методичних рекомендації до використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти навчально-методичного посібника та робочого зошита «Інтернет, який ми хочемо!» [11].

Навчально-методичний посібник «Інтернет, який ми хочемо» містить конспекти занять до 16 тем. У посібнику систематизовані та адаптовані для практичного використання плани занять і завдання, що містять ідеї та заходи, спрямовані на заохочення дітей підліткового віку до розвитку навичок творчого й критичного мислення, необхідних для повноцінного життя в цифровому просторі. Матеріали посібника «Інтернет, який ми хочемо» допоможуть учителям інтегрувати питання, пов'язані з онлайн-активністю підлітків, в освітні програми за допомогою інтерактивних планів уроків і робочих аркушів. Усі плани занять включають ключові компетентності: вільне володіння державною мовою та інформаційно-цифрова компетентність. Додатково до кожного заняття подані інші компетентності.

Для зручності використання плани занять згруповано за тематичними напрямками й цілі кожного уроку представлено в докладному покажчику посібника. Тривалість заняття – 45 хвилин.

Також до кожного заняття розроблені робочі аркуші для вчителя з покроковими інструкціями, інструментарієм та покликаннями на інтернет-ресурси.

Зверніть увагу, на початку кожного заняття пропонується проводити «Розминку».

Таблиця 1

Тематика занять

План уроку	Компетентності	Тривалість заняття	Робочий аркуш для вчителя
Розминка	відповідно до планів уроків	максимум 5 хв	
<i>Ваші права та обов'язки в інтернеті</i>			
Основоположні права людини в інтернеті	навчання впродовж життя / громадянські та соціальні компетентності	1 заняття	1.1. Якби я міг / могла зробити все, що захотів / захотіла
Права та обов'язки	навчання впродовж життя / громадянські та соціальні компетентності	1 заняття	
Дві сторони однієї медалі. I	навчання впродовж життя / громадянські та соціальні компетентності	1 заняття	1.2. Дві сторони однієї медалі I
Дві сторони однієї медалі. II	навчання впродовж життя / громадянські та	1 заняття	1.2. Дві сторони однієї медалі II

	соціальні компетентності		
«Інформація – це не знання», Альберт Ейнштейн			
Увійди, створи і поширюй розумно	спілкування іноземними мовами	серія з 3–4 занять	2.1. Інструменти та технології для вчителів
Аналіз зображень	спілкування іноземними мовами	серія з 3–4 занять	
Користуємося інтернетом			
Вирушаємо за покупками!	математична компетентність та основні компетентності у галузі техніки та технологій	серія з 2 занять	
Вивчаємо математику 2.0	математична компетентність та основні компетентності у галузі техніки та технологій	серія з 2 занять	3.1. Вебінструменти на заняттях з математики 3.2. Створення надійного пароля 3.3. Використання блогів / вікі для вивчення математики 3.4. Facebook та заняття з математики
Поводимося правильно	навчання впродовж життя / громадянські та соціальні компетентності	1 заняття	
Створи свою ідентичність			
Моя (справжня) ідентичність	підприємливість	серія з 3 занять	4.1. Де є правда?
Чи маємо ми множинні ідентичності?	підприємливість	серія з 2 занять	
Конфіденційність – мій найдорожчий здобуток			
«Не можна сказати всім про все» Піфагор Самоський 570–	громадянські та соціальні компетентності	серія з 2–3 занять	

500 рр. до н.е.			
Конфіденційність	громадянські та соціальні компетентності	1 заняття	
Я спостерігаю за тобою!	громадянські та соціальні компетентності / спілкування іноземними мовами	1 заняття	5.1. Пісня Майкла Джексона «Privacy» (Приватність)
Митець у тобі			
Захисти своє	навчання впродовж життя / громадянські та соціальні компетентності	1 заняття	
«Зробіть з цього реп!»	інноваційність / підприємливість	серія з 2 занять	6.1. Зробіть з цього реп
Митець у тобі!	інноваційність / підприємливість	серія з 2 занять	6.2. Усі митці, які є у тобі

Приклади розробки планів «Розминки», занять та робочих аркушів для вчителя наведено у *додатках 1–3*.

Робочий зошит «Інтернет, який ми хочемо» створений для молоді і спрямований на вивчення прав та обов'язків і заохочення до роздумів про поведінку онлайн. Він містить 18 завдань, які допомагають підліткам перевірити їхні навички, дізнатися більше про права та обов'язки в медіапросторі під час уроків та в позаурочній діяльності.

Завдання згруповані у відповідності до посібника «Інтернет, який ми хочемо» та відповідають тематиці занять:

Ваші права та обов'язки в інтернеті:

- 1.1. Визначте свої права та обов'язки.
- 1.2. Положення та умови - найбільший виклик.
- 1.3. Коли ваші права не дотримуються...

«Інформація – це не знання», Альберт Ейнштейн:

- 2.1. Час для критичного мислення.
- 2.2. Інструментарій справжнього онлайн-журналіста.
- 2.3. Подумайте, перш ніж публікувати.

Користуємося інтернетом:

- 3.1. Дія, реакція, взаємодія.
- 3.2. Бути собою в інтернеті.
- 3.3. Користуйтеся проактивно і... відповідально.

Створіть свою ідентичність:

- 4.1. Презентуйте себе світові.

4.2. Я, я і ще раз я.

4.3. Правда і нічого крім правди?

Конфіденційність - ваш найдорожчий здобуток:

5.1. Інкогніто у світі інтернету.

5.2. Право бути забутим – видалення цифрового сліду.

5.3. Покажіть себе, але не занадто!

5.4. Моя і твоя конфіденційність.

Митець у тобі:

6.1. Що таке авторське право?

6.2. Чи ви пірат?

Чому ви навчилися: ваші слабкі та сильні сторони в інтернеті?

(підсумкове самооцінювання учнями).

Приклад тематичного завдання для учня наведено у додатку 4.

Презентовані вище ресурси можуть бути використані як під час безпосередньо освітнього процесу, так і в позаурочній діяльності з учнями або їхніми батьками.

Також вони можуть бути інтегровані в роботу практичного психолога та соціального педагога закладу освіти.

Таблиця 2

Інтеграція занять в освітній процес закладу освіти

Предмет / Тема	Ключові компетентності	Навчально-методичний посібник «Інтернет, який ми хочемо» – робочі аркуші	Робочий зошит «Інтернет, який ми хочемо» – завдання
Основи здоров'я			
Інформаційна безпека. Вплив засобів масової інформації на здоров'я й поведінку людей. Комп'ютерна безпека. Безпека в мережі Інтернет	вільне володіння державною мовою / інформаційно-цифрова компетентність / основні компетентності у галузі техніки та технологій / громадянські та соціальні компетентності	– Два боки однієї медалі – Поводимося правильно	– Положення та умови – найбільший виклик; – Створіть свою ідентичність; – Презентуйте себе світові; – Я, я і ще раз я; – Правда й нічого, крім правди?
Інформатика			
Авторське право та інтернет	інформаційно-цифрова компетентність	- Захисти своє. - Митець у тобі! - «Зробіть з цього	- Що таке авторське право? - Чи ви пірат?

		реп!»	
Таблиці, електронні таблиці	інформаційно-цифрова компетентність	– Вирушаймо за покупками!	
Виконання індивідуальних навчальних проєктів, зокрема з використанням програмних засобів навчального призначення	інформаційно-цифрова компетентність	аналіз зображень	- Визначте ваші права та обов'язки - Коли ваші права порушують...
Опрацювання об'єктів мультимедіа	інформаційно-цифрова компетентність	аналіз зображень	
Поняття інформаційного суспільства. Інтелектуальна власність та авторське право. Етика і право при створенні та використанні інформаційних ресурсів. Поняття про інформаційну культуру, інформаційну грамотність, ІКТ-компетентність	інформаційно-цифрова компетентність / громадянські та соціальні компетентності	- Захисти своє. - Заходь, створюй і поширюй розумно. - Два боки однієї медалі. - Поводимося правильно	- Положення та умови – найбільший виклик. - Що таке авторське право? - Чи ви пірат?
Практична робота. Проєктування та розробка презентацій за визначеними критеріями. Елементи керування презентаціями.	інформаційно-цифрова компетентність	- Митець у тобі - Зробіть з цього реп	Що таке авторське право?

Практична робота. Розробка презентацій з елементами анімації, відеокліпами, звуковими ефектами та мовним супроводом			
Загрози, що виникають під час роботи в інтернеті	інформаційно-цифрова компетентність	- Поводимося правильно. - Заходь, створюй і поширюй розумно	- Коли ваші права порушують. - Покажи себе, але не занадто. - Моя і твоя конфіденційність
Створення персонального навчального середовища. Поняття персонального навчального середовища Використання інтернет-середовищ для створення та публікації документів (текстових, графічних, презентацій тощо). Хмарні технології. Опитування з використанням онлайн-форм Організація та планування колективної діяльності	Інформаційно-цифрова компетентність	- Вивчаємо математику 2.0. - Митець у тобі. - Зробіть з цього реп. - Заходь, створюй і поширюй розумно	- Покажи себе, але не занадто. - Моя і твоя конфіденційність
Проблеми інформаційної	інформаційно-цифрова	- Заходь, створюй і поширюй розумно.	- Коли ваші права

безпеки. Загрози під час роботи в інтернеті та їх уникнення	компетентність	- Два боки однієї медалі. - Поводимося правильно	порушують. - Покажи себе, але не занадто. - Моя і твоя конфіденційність
Інтернет-маркетинг та інтернет-банкінг	Інформаційно-цифрова компетентність	- Вирушаймо за покупками!	час для критичного мислення
Візуалізація рядів і трендів даних. Інфографіка	інформаційно-цифрова компетентність		
Сучасна реклама та фірмовий стиль: напрямки, стилі, тренди. Реклама. Психологія сприйняття реклами. Інфографіка	інформаційно-цифрова компетентність		час для критичного мислення
Основи безпеки інформаційних технологій	інформаційно-цифрова компетентність / громадянські та соціальні компетентності		- Час для критичного мислення. - Інструментарій справжнього онлайн-журналіста. - Подумайте, перш ніж публікувати. - Що таке авторське право? - Чи ви пірат?
Громадянська освіта			
Що таке ідентичність?	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- Моя (справжня) ідентичність. - Чи маємо ми множинні ідентичності?	- Презентуйте себе світові. - Я, я і ще раз я. - Правда й нічого, крім правди?
Еволюція прав людини	громадянські та соціальні компетентності	- Основоположні права людини в Інтернеті.	- Визначте ваші права та обов'язки.

		<ul style="list-style-type: none"> - Права та обов'язки. - Два боки однієї медалі 	- Коли ваші права порушують...
Медіа і демократія. Свобода, етика і відповідальність	громадянські та соціальні компетентності	<ul style="list-style-type: none"> - Основоположні права людини в інтернеті. - Права та обов'язки 	<ul style="list-style-type: none"> - Час для критичного мислення. - Інструментарій справжнього онлайн-журналіста. - Подумайте, перш ніж публікувати. - Правда й нічого, крім правди?
Маніпулятивний вплив медіа. Інтернет	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - Заходь, створюй і поширюй розумно. - Аналіз зображень «Не можна сказати всім про все». - Конфіденційність. - Я спостерігаю за тобою! 	<ul style="list-style-type: none"> - Інструментарій справжнього онлайн-журналіста. - Подумайте, перш ніж публікувати. - Бути собою в інтернеті. - Правда й нічого, крім правди? - Інкогніто у світі інтернету. Що таке авторське право? - Чи ви пірат?
Правознавство			
Міжнародне право прав людини	громадянські та соціальні компетентності	- Основоположні права людини в Інтернеті	- Визначте ваші права та обов'язки
Права, свободи та обов'язки людини і громадянина	громадянські та соціальні компетентності	- Основоположні права людини в Інтернеті.	- Визначте ваші права та обов'язки. - Подумайте, перш ніж публікувати.
Право інтелектуальної	громадянські та соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - Захисти своє. - Митець у тобі! 	- Що таке авторське право?

власності	компетентності / інформаційно- цифрова компетентність		- Чи ви пірат?
Українська мова			
Уроки розвитку зв'язного мовлення	Вільне володіння державною мовою / Громадянські та соціальні компетентності		- Бути собою в інтернеті

Таблиця 3

Інтеграція занять у роботу психологічної служби

Напрямок діяльності	Ключові компетентності	Навчально-методичний посібник «Інтернет, який ми хочемо» – робочі аркуші	Робочий зошит «Інтернет, який ми хочемо» – завдання
Практичний психолог (профілактика, навчальна діяльність, просвіта)			
Формування у здобувачів освіти відповідальної та безпечної поведінки в ситуаціях ризику	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	Основоположні права людини в інтернеті	- Дія, реакція, взаємодія. - Бути собою в інтернеті. - Користуйтеся проактивно і... відповідально. - Інкогніто у світі інтернету. - Право бути забутим – видалення цифрового сліду. - Покажіть себе, але не занадто! - Моя і твоя конфіденційність
Попередження будь-яких видів і форм насильства та конфліктів	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-	Основоположні права людини в інтернеті	- Дія, реакція, взаємодія. - Бути собою в інтернеті.

серед здобувачів освіти	цифрова компетентність		- Користуйтеся проактивно і... відповідально
Соціальний педагог (профілактика, розвиток соціальних навичок, навчальна діяльність, просвіта)			
Формування у здобувачів освіти відповідальної поведінки, культури здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	Основоположні права людини в інтернеті	<ul style="list-style-type: none"> - Визначте ваші права та обов'язки. - Коли ваші права порушують... - Дія, реакція, взаємодія. - Бути собою в інтернеті. - Користуйтеся проактивно і... відповідально. - Інкогніто у світі інтернету. - Право бути забутим – видалення цифрового сліду. - Покажіть себе, але не занадто! - Моя і твоя конфіденційність
Попередження конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу, запобігання та протидія домашньому насильству	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	Основоположні права людини в інтернеті	<ul style="list-style-type: none"> - Визначте ваші права та обов'язки. - Коли ваші права порушують... - Дія, реакція, взаємодія

Інтеграція занять у позаурочну діяльність в закладі освіти

Тематичний день / тиждень / місяць	Ключові компетентності	Навчально-методичний посібник «Інтернет, який ми хочемо» – робочі аркуші	Робочий зошит «Інтернет, який ми хочемо» – завдання
Вересень			
Тиждень протидії булінгу	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - Основоположні права людини в інтернеті. - права та обов'язки. - Два боки однієї медалі. - Моя (справжня) ідентичність. - Чи маємо ми множинні ідентичності? - «Не можна сказати всім про все». - Конфіденційність. - Я спостерігаю за тобою! 	<ul style="list-style-type: none"> - Визначте ваші права та обов'язки. - Дія, реакція, взаємодія. - Користуйтеся проактивно і... відповідально. - Презентуйте себе світові. - Право бути забутим – видалення цифрового сліду . - Покажіть себе, але не занадто! - Моя і твоя конфіденційність
Жовтень			
Місяць кібербезпеки	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - Аналіз зображень. - Поводимося правильно. - Захисти своє 	<ul style="list-style-type: none"> - Що таке авторське право? - Чи ви пірат? - Право бути забутим – видалення цифрового сліду
Листопад			
Акція «16 днів проти насилля», початок 25 листопада	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - Основоположні права людини в інтернеті. - Права та обов'язки. - Два боки однієї медалі 	<ul style="list-style-type: none"> - Визначте ваші права та обов'язки. - Моя і твоя конфіденційність

Європейський день захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, 18 листопада	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- Основоположні права людини в інтернеті - Права та обов'язки	- Покажіть себе, але не занадто! - Моя і твоя конфіденційність
Грудень			
Тиждень прав людини, Дня прав людини, 10 грудня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- «Не можна сказати всім про все». - Конфіденційність. - Я спостерігаю за тобою!	- Положення та умови – найбільший виклик. - Інкогніто у світі інтернету. - Право бути забутим – видалення цифрового сліду. - Покажіть себе, але не занадто! - Моя і твоя конфіденційність
Січень			
День захисту даних, 28 січня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- «Не можна сказати всім про все». - Конфіденційність. - Я спостерігаю за тобою!	- Положення та умови – найбільший виклик. - Інкогніто у світі інтернету. - Право бути забутим – видалення цифрового сліду . - Покажіть себе, але не занадто! - Моя і твоя конфіденційність
Лютий			
День безпечного інтернету, другий вівторок лютого	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	будь-яка вправа	будь-яка вправа

Березень			
Всесвітній день захисту прав споживачів, 15 березня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- Вирушаймо за покупками!	- Час для критичного мислення
Квітень			
Всесвітній День здоров'я, 7 квітня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- Моя (справжня) ідентичність. - Чи маємо ми множинні ідентичності?	Дія, реакція. взаємодія
Травень			
Всесвітній день свободи преси, 3 травня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	Аналіз зображень	- Інструментарій справжнього онлайн-журналіста. - Подумайте, перш ніж публікувати
Міжнародний день протидії булінгу, 4 травня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- Основоположні права людини в інтернеті. - Права та обов'язки	- Визначте ваші права та обов'язки. - Дія, реакція. взаємодія
Всесвітній день інформаційного суспільства, 17 травня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	- Основоположні права людини в інтернеті. - Права та обов'язки	- Визначте ваші права та обов'язки. - Інкогніто у світі інтернету
День Європи, третя субота травня	громадянські та соціальні компетентності / інформаційно-цифрова компетентність	Створіть свою ідентичність	- Час для критичного мислення. - Презентуй себе світові
Червень			
Міжнародний день захисту дітей, 1 червня	громадянські та соціальні компетентності /	Основоположні права людини в інтернеті.	Визначте ваші права та обов'язки.

	інформаційно-цифрова компетентність	Права та обов'язки	Дія, реакція. Взаємодія. Право бути забутим – видалення цифрового сліду. Покажіть себе, але не занадто!
--	-------------------------------------	--------------------	---

Таким чином, можемо зробити висновок, що ситуація в інтернеті є не лише швидкозмінною, а й досить небезпечною. У зв'язку з цим є потреба у постійному відслідковуванні у медіапросторі нових тенденцій, вчасному реагуванні на них та, найголовніше, підвищенні обізнаності як учителів і батьків, так і безпосередньо самих учнів щодо можливих наявних ризиків. Інтеграція факультативів, курсів за вибором, занять в освітній процес чи окремих вправ та завдань в навчальні предмети сприяють підвищенню розумової активності учнів, а отже, і підвищенню ефективності занять. В учнів спостерігається розвиток навичок критичного та оригінального мислення, творчого підходу до вирішення проблем, вони вчаться аналізувати тексти медіапростору, вирізняти небезпеки в ньому тощо. Адже сьогодні важливим є те, що формування навичок безпечного користування медіапростором допомагає відповісти на запит суспільства, підготувати особистість, здатну самостійно мислити та ухвалювати рішення.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Приклад плану «Розминки»

План	«Розминка»
Тема уроку	усі
Компетентності	відповідно до планів уроків
Вікова група	будь-яка
Тривалість	максимум 5 хвилин
Мета «Розминки»	– ознайомити учнів з посібником «Інтернет, який ми хочемо»; – розповісти учням у веселий спосіб про основну ідею планів уроків, розроблених у посібнику «Інтернет, який ми хочемо»
Інструменти	робочі аркуші, відео (бажано офлайн), інфографіка, огляди, невеликі ігри (до 5 хв.), питання і відповіді на основі попередніх знань, «мозковий штурм» тощо
Хід «Розминки»	
Крок 1–2 хв	на основі кожного наступного плану уроку спробуйте

	привернути увагу та викликати зацікавленість учнів за допомогою одного з наведених вище інструментів, наприклад, відеоролика
Крок 2–2 хв	запитайте в учнів, як вони сприймають інформацію, отриману за допомогою обраного інструменту, та проведіть обговорення, щоб спрямувати увагу учнів на визначену тему
Крок 3–1 хв	поінформуйте учнів про те, які знання і навички вони отримають на уроці. Коротко опишіть цілі уроку
Поради	Тривалість відео не повинна перевищувати трьох хвилин. Бажано відтворювати відео в офлайн-режимі, щоб уникнути проблем зі швидкістю підключення до мережі інтернет, уникаючи затримок під час перегляду. Опитування має зосереджуватися на результатах, або ж варто провести просте опитування для статистичного опису представленої теми. Інфографіка повинна відповідати рівню знань учнів (бути простою і не дуже об'ємною)

Додаток 2

Приклад плану заняття

Тема уроку	Ваші права та обов'язки
Компетентності	вільне володіння державною мовою / інформаційно-цифрова компетентність / навчання впродовж життя / громадянські та соціальні компетентності
Вікова група	12–13 років
Тривалість	45 хвилин
Мета уроку	– ознайомити учнів з посібником «Інтернет, який ми хочемо»; – сприяти розумінню прав людини в інтернеті відповідно до «Посібника з прав людини для інтернет-користувачів» або «Хартії основоположних прав Європейського Союзу»
Вступна частина	комікс про піратство: http://goo.gl/jRGTFI
Інструментарій	робочий аркуш 1.1: «Якби я міг / могла зробити все, що захотів / захотіла»
Хід заняття	
Крок 1–7 хв	використовуючи Робочий аркуш 1.1, запропонуйте учням уявити собі, що б вони могли робити у світі без обмежень, і що це може означати для інших людей та/або їхніх друзів. Попросіть їх порівняти свої ідеї у невеликих групах
Крок 2–20 хв	попросіть учнів розглянути розділ «Приватне життя і

	захист даних» «Посібника з прав людини для інтернет-користувачів» (або Розділ 1 «Хартії основоположних прав Європейського Союзу») для визначення тих статей, які мають особливе значення для користувачів інтернету, наприклад, право на захист персональних даних (див. Робочий аркуш 1.1)
Крок 3–15 хв	попросіть учнів швидко переглянути посібник для підлітків «Інтернет, який ми хочемо», щоб зрозуміти суть окремих прав у конкретних розділах. Після цього необхідно заповнити таблицю, а потім порівняти результати в класі
Додаткові пропозиції	домашнє завдання: використовуючи Робочий аркуш 1.3 з таблицею, оберіть для учнів одне з чотирьох важливих прав людини в інтернеті з «Посібника з прав людини для інтернет-користувачів» або «Хартії основоположних прав Європейського Союзу». Учні повинні виконати в мережі пошук статей національного законодавства, які мають відношення до цього права. Оскільки ця частина завдання досить важлива, ви можете надати учням інтернет-посилання на відповідні розділи законів, наведені у робочому аркуші
Покликання	16802e3e96 (coe.int) The Charter of Fundamental Rights (europa.eu)

Додаток 3

Приклад робочого аркуша

Робочий аркуш 1.1. **Якби я міг / могла зробити все, що захотів / захотіла**

Розділ 1: Ваші права та обов'язки в інтернеті.

План уроку: Основні права людини в інтернеті.

Крок 1: Що було б, якби не існувало законів і обмежень і ви могли робити все, що завгодно? Напишіть щонайменше 4 варіанти відповіді:

Завдання: Тепер подумайте про значення ваших дій для інших людей / ваших друзів. Чи матиме це якісь негативні наслідки для них?

Крок 2: Аналіз «Посібника з прав людини для Інтернет-користувачів» або «Хартії основоположних прав ЄС».

Одним із важливих документів Ради Європи (до якої Україна входить з 1995 року) є «Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів» (<https://rm.coe.int/16802e3e96>), для країн-членів Європейського Союзу - Хартія основоположних прав ЄС (http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf). Розгляньте розділ «Приватне життя і захист даних» «Посібника з прав людини для інтернет-користувачів» (або Розділ 1 «Хартії основоположних прав ЄС») та визначте ті права, які, на вашу думку, є найбільш важливими при використанні Інтернету

Крок 3: Перший погляд на посібник «Інтернет, який ми хочемо».

Завдання: Зробіть швидкий огляд посібника «Інтернет, який ми хочемо» і визначте розділи та сторінки, де розглядаються права, що стосуються «Посібника з прав-людини для інтернет-користувачів» або «Хартії основоположних прав ЄС». Певне право може зустрічатися на кількох сторінках і в кількох розділах.

Право	Розділ	Сторінка
Повага до людської гідності		
Повага до приватного і сімейного життя		
Свобода вираження поглядів		

Приклад тематичного завдання для учня

1.1. Визначте свої права та обов'язки

Права → Право захищає осіб чи групи осіб від несправедливості; воно дозволяє окремим особам розвинути власний потенціал добродійного та активного члена суспільства; кожна особа або група осіб несе відповідальність перед іншими; так проявляється повага до себе та інших людей. Право створює моральні та правові зобов'язання, які повинні виконувати окремі люди та цілі народи.¹

Свобода вираження поглядів
Освіта
Приватність
Право на відповідь
Доступ до інформації
Особиста безпека
Повага
Власність / Авторство
Участь
Достовірна інформація
Безпечне середовище

→ Визначте, які з наведених вище понять, на вашу думку, стосуються ваших прав, а які - обов'язків в Інтернеті. Чи можуть вони належати і до прав, і до обов'язків одночасно? Ви також можете додати інші поняття, які, на вашу думку, пов'язані з правами та обов'язками в Інтернеті.
Дізнайтеся про всі свої права з Конвенції ООН про права дитини тут: <http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/plain.asp>

ПРАВА В ІНТЕРНЕТІ

Свобода вираження поглядів

ОБОВ'ЯЗКИ В ІНТЕРНЕТІ

Повага до інших

¹ Australian Broadcasting Corporation (2000) [Австралійська радіофонова корпорація]. "Human Rights: What and When" ["Права людини: що і коли?"] (онлайн). <http://www.abc.net.au/civics/rights/what.htm>, звернення до ресурсу: 01.04.2013.

Мої права та обов'язки в Інтернеті

Джованна

Джош

Мені 18. Чи відрізняються мої права та обов'язки від твоїх?

Мені 14. Які права та обов'язки я маю в Інтернеті?

→ Чи існують, на вашу думку, якісь права, які відрізнятимуться для Джованни та Джоша? Чи існують якісь відмінності у їхніх обов'язках?

14 років

18 років

→ Деякі права та обов'язки пов'язані одне з одним; інші, схоже, одне одному суперечать. Визначте деякі з цих зв'язків/протиріч у ваших правах та обов'язках в Інтернеті, та поясніть їх.

ПРАВА		ОБОВ'ЯЗКИ
<hr/>	=	<hr/>
<hr/>	≠	<hr/>

Мої права та обов'язки в Інтернеті

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство освіти і науки України : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti> (дата звернення: 26.04.2022).
2. Міністерство цифрової трансформації України : вебсайт. URL: <https://osvita.dija.gov.ua/courses> (дата звернення: 18.04.2022).
3. ED-ERA: студія онлайн-освіти : вебсайт. URL: <https://courses.ed-era.com> (дата звернення: 18.04.2022).
4. ГО «Ла-Страда – Україна» : вебсайт. URL: <https://la-strada.org.ua/> (дата звернення: 18.04.2022).
5. ГО «Центр кращого інтернету» : вебсайт. URL: <http://www.webwewant.eu/documents> (дата звернення: 18.04.2022).
6. ГО «МІНЗМІН» : вебсайт. URL: <http://minzmin.org.ua/onlinesafetyschool> (дата звернення: 26.04.2022).
7. Медіапсихологія. Медіаосвіта : вебсайт. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/perelik-navchalnyh-program-mediaosvitnogo-napryamu-pidgotovlenyh-robochymu-grupamu-u-mezhah-eksperymentu-i-u-spivpratsi-z-gromadskistyuu/> (дата звернення: 10.05.2022).
8. Академія української преси : вебсайт. URL: <https://www.aup.com.ua/> (дата звернення: 09.05.2022).
9. Посібник для вчителів «The Web We Want (Інтернет, який ми хочемо)». URL: http://www.webwewant.eu/documents/10180/973204/Handbook_teachers_less_on_plans_all_UA.pdf/87b2bd1c-bcab-4701-8017-19dff1887003 (дата звернення: 03.05.2022).
10. Робочий зошит для підлітків «The Web We Want (Інтернет, який ми хочемо)». URL: http://www.webwewant.eu/documents/10180/945868/WebWeWant_youthUA.pdf/b5d8c012-ff53-40d0-967e-e0dc32ffcb22 (дата звернення: 04.05.2022).
11. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти навчально-методичного посібника та робочого зошита «Інтернет, який ми хочемо (the Web We Want)». URL: https://betterinternetcentre.org/wp-content/uploads/2019/11/WWW_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-BetterInternetCentre.pdf (дата звернення: 05.05.2022).
12. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителя ; перекл. з англ. С. Дьома ; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2014. 319 с.
13. Керівництво щодо соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті : вебсайт. URL: <https://goo.gl/J1Xkg6> (дата звернення: 06.05.2022).

Наталія ГУЗЬ,
*методист кабінету інноваційної
діяльності та науково-дослідної роботи
Рівненського ОІППО*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Виховним пріоритетом сучасної освіти є формування в учнів уявлення про світ і суспільство, зважаючи на загальнолюдські та духовні цінності. Зважаючи на це, пошук наскрізних цінностей у новій українській школі має відбуватися на основі пізнання природи цінностей та їхнього впливу на зростаючу особистість. Особлива увага на це звертається у Програмі національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки (https://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsionalno_patriotychne_vykhovannya.php/5490/), затвердженій Вченою радою Рівненського ОІППО (протокол від 25.09.2020 № 5), що має чіткий структурований виклад основних груп цінностей та містить характеристику всіх компонентів відповідно до змісту національного виховання.

Сьогодні, враховуючи останні події в нашій країні, особливої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, духовності, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо. Особливо гостро постає це питання перед педагогами, які працюють із дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку. На шляху вирішення означеного питання є чимало проблем, пов'язаних із особливостями психофізичного розвитку дітей цієї категорії.

Наслідки ураження центральної нервової системи в школярів із порушеннями інтелектуального розвитку значно ускладнюють виховну роботу з ними. Проте в цих дітей є і безліч можливостей для розвитку. Методологічною основою виховної роботи з такими дітьми та її оптимістичної перспективи є вчення Л. Виготського, за яким:

1) водночас із дефектом виникають і компенсаторні можливості для його подолання;

2) дитина із порушеннями розвитку наділена чималими можливостями та позитивними резервами, які варто використати як основу для виховання, зокрема основою корекції має стати розширення сфери спілкування, розвиток вищих психічних функцій та соціально-трудова колективних стосунків.

Зважаючи на викладене вище, зауважимо, що загальні виховні напрями і цілі реалізуються з урахуванням особливостей розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями, тобто *виховні завдання мають поєднуватись із корекційними*.

Так, не варто забувати такі вікові й педагогічні особливості дітей із порушеннями інтелектуального розвитку:

- схильність до гри, під час якої дитина засвоює нормативну поведінку, вчиться домовлятися з оточуючими, поводитися справедливо, чесно та правдиво, до неї висуваються вимоги щодо дотримання певних правил;
- неспроможність тривалий час займатися монотонною діяльністю;
- брак чіткості моральних уявлень у зв'язку з незначним досвідом.

Забезпечення духовного розвитку дітей з особливими потребами є одним із завдань сучасної системи освіти. У зв'язку з цим діти з особливими потребами, зокрема молодшого шкільного віку, потребують створення особливих умов для духовного розвитку, оптимального та позитивного особисто для них, їхніх родин та суспільства в цілому.

1) Наприклад, учений І. Гладченко зауважує, що формування духовних цінностей у дітей із порушеннями інтелектуального розвитку мають забезпечуватися через:

2) формування уявлень про норми поведінки християнина засобами ігрової та практичної діяльності;

3) розвиток естетичного сприйняття шляхом ознайомлення дітей з елементами православної культури (архітектурою, іконописом, святами);

4) виховання у дітей дбайливого ставлення до святинь;

5) формування сімейних цінностей у дітей, християнського ставлення до батьків, близьких, рідного краю, природи, Батьківщини;

6) прищеплення любові до традицій родини;

7) формування потреби в здоровому способі життя, прищеплення навичок відповідальності за власне здоров'я, профілактика шкідливих звичок;

8) розвиток потенційних здібностей дітей;

9) створення соціальних і матеріальних умов для духовного розвитку особистості дитини.

Необхідними формами, методами та прийомами духовного розвитку таких дітей на уроках є перегляд дитячих кіно- та мультиплікаційних фільмів та літературних творів, в яких порушується проблема толерантності, моральної поведінки, «інакшості», різноманіття, їхній аналіз, обговорення змісту, дій та вчинків героїв; систематичне проведення різноманітних позакласних заходів, виховних годин, тренінгів, бесід із питань духовності.

Пропонуємо *форми, методи та прийоми формування духовних цінностей* у дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.

На уроках:

1) *Проведення нетрадиційних уроків.* Урок доброти «Дивись, не забудь, людиною будь!»; уроки гарної поведінки «Ми та наші вчинки» та ін.

2) *Читання та аналіз творів дитячої художньої літератури,* зокрема:

– оповідань та казок В. Сухомлинського: «Як Сергійко навчився жаліти», «Горбатенька», «Розділена радість», «Найгарніша мама», «Добре слово», «Бо я – людина», «Сьома дочка», «Хто кого веде додому», «Яблуко в осінньому саду», «А серце тобі нічого не наказало?», «Іменинний обід», «Склянка води», «Щоб ти став кращим», «Суниці для Наталі», «Красиві слова і красиве діло» та ін.;

– оповідання В. Нестайка «Злочин Жори Горобейка»;

- книги О. Луцевської «Авіа, пташиний диспетчер»;
- оповідання В. Катаєва «Квітка-семиквітка»;
- оповідань Н. Красоткіної «Думи наші, думи», «Зірочка», «Івасик малює дощ», «Неправильна казка, або невигадана історія про одну дівчинку», «Один день спілкування з мудрою людиною» та ін.

У позакласній діяльності:

1) *Перегляд, аналіз та обговорення змісту мультиплікаційних фільмів*, які навчають дитину толерантності: «Подарунок» (Німеччина), «Маленька каструлька Анатолія», «Секрет Маела», «Мій братик з Місяця» (Франція), «Струни» (Іспанія), «Тамара» (США), мультфільмів, які навчають норм моральної поведінки: «Про дівчинку, яка наступила на хліб», «Ключ», «Казка старого дуба», «Жовтий лелека», «Брати Лю», «Горіховий прутик» та ін.;

2) *Перегляд, аналіз та обговорення художніх фільмів* для дітей: «Опудало», «Бабусин онук», «Новенька», «Киш та Двапортфелі» та ін.;

3) *Бесіди*: «Шкідливі звички», «Духовне здоров'я», «Культурна людина», «Про культуру спілкування», «Про культуру поведінки за столом», «Те, що знаєш, і те, що вмієш, за плечима не носити», «Сім кольорів щастя», «Світ навколо тебе. Довкілля», «Учися бачити красу», «Велетні-чарівники», «Весняний спів землі», «Краса навколо тебе, Шануй сам себе, шануватимуть і люди тебе», «Доброта і жорстокість», «Усмішка, наче сонечко», «Учись себе перемагати», «Ледащо не годиться нінащо», «Важко тому жити, хто не хоче робити» та ін.;

4) *Тренінгові заняття*: «Країна Доброти», «Що є добре, а що – погано», «Ти живеш серед людей», «Класний колектив дружбою міцний» та ін.;

5) *Виховні заходи*: «Учись у дружбі жити», «Доброта – це краса людської душі», «Бути на Землі Людиною», «Чарівні слова», «Скажи «ні» булінгу», «Слова вітання та прощання», «Чесність і правдивість», «Шануй людей і тебе шануватимуть», «Неси добро у світ природи», «Чарівні слова відкривають серця» та ін.;

6) *Години спілкування*: «Я вірю в силу доброти», «Великодні дзвони» тощо.

Особливе місце у процесі виховання в учнів із порушеннями інтелектуального розвитку відведено формуванню національних цінностей, почуття патріотизму. Зокрема, вчені виокремлюють два етапи засвоєння ними національних цінностей.

Так, якщо на *першому* етапі здійснюється етнічне самоусвідомлення на основі засвоєння рідної мови, родинних звичаїв, традицій, національної міфології, фольклору, мистецтва; народних переконань, ідеалів, загальноприйнятих норм поведінки тощо, то на *другому* етапі – патріотичне самоусвідомлення в процесі включення учнів до активної творчої діяльності, вивчення історії нашої Батьківщини, культурної спадщини; відновлення різних елементів української культури у власній життєдіяльності, встановлення дружніх партнерських відносин із представниками інших країн та народів, культивування кращих рис української ментальності, розвитку самобутності кожної особистості тощо.

Розвиток національних цінностей у дітей із порушеннями інтелектуального розвитку забезпечується завдяки:

- вихованню любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, школи, міста), поваги до національних цінностей;
- формуванню уявлень про сім'ю, родину, рід, родовід;
- формуванню знань про історію держави, державні символи;
- формуванню почуття власної гідності як представників свого народу;
- толерантному ставленню до своїх ровесників, батьків, сусідів, оточуючих людей.

Із метою реалізації означених вище завдань радимо використовувати такі *форми роботи*:

На уроках:

- формувати в учнів ключові компетентності на прикладах кращих літературних творів видатних письменників (Л. Костенко, В. Симоненка, Є. Гуцала, О. Довженка, В. Сухомлинського), працюючи над розвитком мовлення учнів;
- проводити вікторини, відгадування кросвордів із питаннями семантичного змісту слів-символів, в яких закарбовано культурний досвід минулих поколінь, як-от: лелека, калина, чорнобривці, український рушник, писанка, вишиванка тощо;
- пропонувати учням моделювання ситуацій, змальованих автором у літературних творах, знаходити аналогії із сучасністю;
- інсценізація народних казок і пісень, театралізація художніх творів, легенд про історичні події, зокрема героїв Небесної Сотні, учасників бойових дій.

У позакласній діяльності:

- *свята і ранки*: «Моя родина», «Свято нашого роду», «Мої земляки», «Сторінками народного календаря», «Свято українського костюма», «Без верби і калини нема України» та ін.;
- *бесіди*: «Знання свого родоводу», «Київ – столиця України», «Шануй батька й матір», «Імена й символи українського козацтва», «Ремесла мого краю» та ін.;
- *тематичні екскурсії*: «Прогулянка рідним містом / селом», «Вулиця мого дитинства» та ін.;
- *ігри-подорожі*: «Історичні та архітектурні пам'ятки», «Давні українські міста» та ін.;
- *ігри*: «Хто більше назве країн», «З якої країни гості», «Чия це казка?», «З якої країни ця іграшка?», «Серед безлічі назв країн визнач Україну», «Пошукаємо нашу країну на карті та глобусі», «Як написати адресу на конверті» та ін.;
- *конкурси, вікторини на знання історії рідного краю, усної народної творчості*: «Чи знаєш ти своє село», «Зелені друзі мого краю», «Сплетемо український віночок», «Любимо Україну, знаємо пісню її солов'їну»;
- *виставки-експозиції*: «Мій край, моя земля», «Козацька символіка» та ін.;

– театралізовані вистави: «Українські вечорниці», «Кайдашева сім'я».

Варто також зауважити, що формування в учнів з інтелектуальними порушеннями духовних і національних цінностей передбачає дотримання в закладі освіти єдиного україномовного режиму, залучення дітей до різних видів мистецької творчості (образотворчого, музичного та інших видів мистецтв) із метою розкриття і розвитку природних здібностей дитини, творчого вираження особистості, формування навичок поведінки в соціумі.

Корекційна спрямованість духовного і національного виховання учнів з порушеннями інтелекту полягає у подоланні розриву в розвитку свідомості, поведінки, характеру і почуттів. Особливу увагу у зв'язку з цим необхідно звертається на подолання розходження між словом і ділом; намірами, бажаннями і реальними вчинками; розумом і емоційними проявами. Ці завдання можна вирішувати на основі комплексного підходу до всестороннього розвитку зростаючої особистості.

Таким чином, формування духовних і національних цінностей в спеціальній школі – це систематичний творчий пошук злагодженої команди фахівців – учителів, вихователів, класних керівників, і звичайно, їхніх незмінних помічників – батьків. Цей пошук спрямований на оновлення змісту освітнього процесу, впровадження нових підходів, пробудження пізнавальних інтересів учнів до вивчення і засвоєння національних і загальнолюдських цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладченко І. В., Супрун М. О. Формування духовнозбережувальної компетенції в дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах дошкільного корекційно-розвивального простору. *Наукові праці Факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного пед. університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25888>.

2. Демчук Л. В. Формування національної свідомості в дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. *Всеосвіта*. 2021.

3. Миронова С. П. Сучасні підходи до морального виховання учнів з вадами інтелекту. URL: http://www.rusnauka.com/26_SSN_2010/Pedagogica/71684.doc.htm.

4. Обласна цільова соціальна програма національно патріотичного виховання у Рівненській області на 2021–2025 роки. URL: https://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsionalno_patriotychne_v_ykhovannya.php/5490/.

5. Програма національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки. URL: https://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsionalno_patriotychne_v_ykhovannya.php/5490/.

6. Методичне забезпечення програми національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025. URL:

https://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/natsionalno_patriotychne_v_ykhovannya.php/5490/.

7. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ, 2019. 63 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>.

Леся ЗАВОДНА,
*методист кабінету
редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО*

Мирослава МАЗУРОК,
*методист кабінету
редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО*

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО МОВИ НАУКОВОГО ТЕКСТУ: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Кожен, хто береться за створення наукового тексту будь-якого жанру, має бути в душі бодай хоч трохи «філологом». Добре знання мови, володіння її літературним стандартом є запорукою ефективності будь-якої фахової комунікації, зокрема й наукової. Однією з основних вимог до мови наукової комунікації є бездоганна грамотність викладу. Правильність і точність мови наукового тексту належить до тих якостей, які прискорюють і полегшують сприйняття думки, логічних суджень і доведень автора.

Основними комунікативними ознаками культури наукового мовлення є змістовність, правильність, точність, логічність, послідовність, доречність та доступність. У зв'язку з цим детальніше зупинимося на загальних вимогах до мови наукового тексту та деяких аспектах правильності наукового мовлення. Насамперед звернемо увагу на використання займенника «ми» або іменника «автор». Звичайно, варто висловлювати власну думку, але з метою спілкування з аудиторією слід вживати займенник «ми», дотримуючись давно закріпленої в науковій сфері традиції. Сьогодні у стилістиці означений прийом називають «множинною скромністю» або «авторським ми», вживаним для того, щоб поєднати себе з тими, до кого звернена мова. Отож, щоб не виникало непорозумінь стосовно цього, необхідно розмежовувати автора – себе і автора праць, на які є покликання в роботі. Тому в першому випадку найдоцільніше вживати словосполучення «автор цієї статті», а в другому – слово «автор» поєднувати з означеннями типу «означений», «названий». Також у наукових текстах краще уникати займенникових форм, аби нікого не образити (замість *він* чи *вона* краще вживати *автор*).

Крім того, у наукових статтях звичним є використання безособових форм (схарактеризовано, обґрунтовано, досліджено, розглянуто, проаналізовано), що є ще одним способом беззайменникового урізноманітнення тексту. До того ж, особові конструкції легко перетворити у безособові: *я переконаний – цілком зрозуміло, що; ми вважаємо – вважається, що...* та ін.

Не є окрасою наукового тексту неточності, розмиті визначення, надмірне вживання епітетів, наприклад: *надзвичайний, величезний, неймовірний, катастрофічний, бурхливий, добрий, гарний* тощо. Виразність викладу, чіткість передачі інформації забезпечуються відповідним використанням термінології, відсутністю суперечності в аргументації, підтвердженням висновків відповідними фактами.

Наукова стаття зазвичай поділяється на кілька блоків: постановка проблеми, аналіз наукових досліджень і публікацій, мета дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень. Для їх оформлення вчені рекомендують використовувати певні мовні кліше:

1. Постановка проблеми: *У зв'язку з (з огляду на, відповідно до) ... особливого значення набуває питання... . Однією з актуальних проблем ... сьогодні можна вважати Серед проблем, пов'язаних із ... , особливої уваги дослідників заслуговує питання*

2. Аналіз наукових досліджень і публікацій: *Проблему ... розглядали такі науковці Цілком слушним, на нашу думку, є твердження вченого щодо Аналіз ... свідчить про те, що Загалом ми погоджуємось із висловленою ... тезою ... про те, що На наш погляд, заслуговують на увагу думки вчених*

3. Мета дослідження: *Метою пропонованої статті є спроба окреслити Ураховуючи сучасні підходи до аналізу Зважаючи на викладене вище, метою цієї статті є визначення ..., з'ясування значення У пропонованій статті спробуємо проаналізувати У зв'язку з наявністю достатньої кількості досліджень, присвячених вивченню ..., основну увагу зосередимо на пошуку*

4. Висновки: *Проаналізований матеріал дозволяє стверджувати Дослідження доводить, що Насамкінець хочемо зауважити..., що... . Таким чином, на підставі теоретичного аналізу... . Отже, це підтверджує загальновідому тезу про те, що*

5. Перспективи подальших досліджень: *Подальших пошуків вимагають питання... . Вивчення питань ... спрямовує на подальший науковий пошук у даному напрямі. Подальше поглиблене дослідження зумовлене*

Культура наукового мовлення, як і мовлення будь-якої сфери, потребує правильності, зокрема уникнення деформацій на фонетичному, лексичному і граматичному рівнях. У зв'язку з цим наведемо приклади найбільш уживаних помилок у наукових текстах:

Неправильні конструкції	Правильні конструкції
Тим не менше	однак, проте, а також, а втім
При цьому	водночас, за такої умови, за цих

	обставин
У свою чергу	так само, також, зі свого боку
У цілому, в загальній складності, в загальному обсязі	загалом
У тому числі	зокрема
До прикладу	наприклад, приміром
Разом із тим, у той же час	водночас, заразом, саме тоді
У відповідності до	відповідно до
Тим самим	у такий спосіб, таким чином
Не дивлячись на	незважаючи на
У певній мірі	певною мірою
Піднімати питання	порушувати питання
Спираючись на дослідження	зважаючи на дослідження
Так як	оскільки, тому що
Покласти початок	започаткувати
Оточуюче середовище	навколишнє середовище, довкілля

У наукових текстах отримані результати зазвичай унаочнюються у вигляді таблиць, рисунків, схем, діаграм, перед розміщенням яких необхідно додавати інформативний текстовий фрагмент. Саме такі речення-повідомлення рясніють типовими помилками, наприклад: *схема **представлена** на рис. 1 (потрібно – схему **подано** на рис. 1)* або ... *розрахунки **приведено** в табл. 2 (потрібно – розрахунки **наведено** в табл. 2).*

Таблиці, рисунки, схеми та діаграми обов'язково повинні мати назву та порядковий номер. Якщо у статті наявна одна таблиця (рисунок, схема, діаграма тощо), то вона не нумерується. Крім того, якщо таблиця починається на одній сторінці, а завершується на іншій, то перед її продовженням слід зазначити: *Продовження табл. 1.*

Отже, наведені нами приклади помилок не вичерпують усієї низки мовних «покручів», наявних у наукових статтях. Зважаючи на це, варто не забувати, що праця над науковим текстом потребує ґрунтовної роботи – виправлень, уточнень, скептичного ставлення до написаного, адже мовні помилки та стилістичні вади знижують як інформаційну, так і естетичну цінність наукового твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Клименко Н., Мельник-Крисаченко П. Українська легко. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2021. 283 с.
2. Можарова Т. М. Культура наукового мовлення. *Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. Серія «Гуманітарні науки»*. 2010. Вип. 5. Ч. 1. С. 169–173.
3. Партико З. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посіб. Львів : Афіша, 2006. 416 с.

Лариса КЛИМКО,
*методист кабінету
освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У НАВЧАННІ УЧНІВ ПРИ ПЕРЕХОДІ ІЗ 4 ДО 5 КЛАСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Перехід учнів із 4-го класу до 5-го справедливо вважається кризовим періодом. Багаторічні спостереження педагогів та практичних психологів свідчать про те, що цей етап неминуче пов'язаний зі зниженням успішності, хоча б тимчасовим. Учням, які звикли до певних порядків початкової школи, потрібен час, щоб пристосуватися до нового темпу і стилю життя. Часто зовнішні зміни збігаються у часі з початком фізіологічних змін в організмі дітей. Такі перехідні періоди життя і діяльності дітей висувають специфічні проблеми, які потребують особливої уваги як педагогів, так і практичних психологів.

Передусім в учнів змінюється їх соціальне оточення і система освітньої діяльності, що ставить більш високі вимоги до інтелектуального й особистісного розвитку. Процес звикання до нових вимог, порядків, оточення, умов життя називається адаптацією. Наступність – це умова успішної адаптації. Дитина при переході на навчання з 4-го до 5-го класу адаптується не тільки до власної соціальної ролі, а насамперед до особливостей засвоєння знань у нових умовах.

Ситуація новизни для будь-якої людини є тривожною. Дитина ж в таких умовах переживає емоційний дискомфорт: через невизначеність уявлень про вимоги вчителів, особливості й умови навчання; цінності та норми поведінки в колективі 5-го класу тощо. Такий стан часто супроводжується внутрішньою напруженістю, що іноді ускладнює прийняття як інтелектуальних, так і особистісних рішень. Досить часто психічна напруга може закінчитися шкільною дезадаптацією.

Щоб пом'якшити перехід навчання учнів із 4-го до 5-го класу, необхідно врахувати всі чинники, які впливають на освітній процес:

- нові умови навчання: різноманітність нових предметів; наявність класного керівника; збільшення кількості вчителів-предметників, в кожного з яких своя система вимог; новий режим роботи; збільшення навчального навантаження; перебування в оточенні старшокласників;
- фізіологічні та психологічні зміни підліткового віку;
- особисті проблеми школяра.

Характер адаптаційних процесів п'ятикласників залежить від їхньої згуртованості, злагодженості та узгодженості дій, а також від дорослих, які знаходяться поруч (учителі, батьки).

У процесі психологічної адаптації учнів 5-х класів до нових умов навчання можна виокремити такі компоненти:

- аналіз вікових особливостей молодших школярів;
- визначення ефективності методів діагностики молодших школярів;
- визначення ознак дезадаптації дітей у перехідний період;
- взаємодія та взаємоприйнятність індивідуальних стилів учителів у 4-му та 5-му класах;

– визначення взаємодії педагогів, практичного психолога та батьків.

Вирішенню цих та інших проблем наступності підпорядковано тактичний план дій (див. табл. 1).

Таблиця 1

**План дій щодо вирішення проблем наступності
на етапі переходу учнів з 4 до 5 класу**

№ з/п	Завдання	Заходи	Термін проведення	Відповідальний за виконання
1	Виявити рівень підготовленості учнів 4-х класів до навчання у 5-х класах	оцінювання навчальних досягнень	вересень	заступники директора
2	Вивчити індивідуальні особливості та оцінити рівень навчальних досягнень п'ятикласників	педагогічний консиліум	II тиждень вересня	заступники директора
3	Визначити індивідуальні завдання педагогам, які працюють у 5-х класах, з метою вирішення проблеми наступності	бесіда з учителями	II–III тиждень вересня	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
4	Визначити відповідність оцінювання навчальних досягнень учнів нормативним вимогам	методичні об'єднання / кафедри	четвер, IV тиждень вересня	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
5	Опрацювати проблему «Активізація розумової діяльності учнів при переході із 4-го до 5-го класу НУШ»	методичні об'єднання / кафедри, показові уроки	жовтень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
6	Вивчити вимоги до визначення та організації виконання домашніх завдань учнями 5-х класів	бесіди з учителями, учнями, спостереження, анкетування	жовтень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
7	Проаналізувати здійснення контролю за виконанням домашніх завдань п'ятикласниками	індивідуальна робота з учителями	жовтень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
8	Організувати обмін досвідом із проблеми «Методи навчання дітей молодшого шкільного віку»	показові уроки	жовтень-квітень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр

9	Підвести підсумки навчання учнів 5-х класів	діагностувальні роботи	IV тиждень жовтня	заступники директора, вчителі
10	Проаналізувати результати навчання п'ятикласників	методична рада	листопад	заступники директора
11	Учителям початкових класів теоретично і практично опрацювати виконання учнями вимог до результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти	показові уроки	грудень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
12	Проконтролювати наявність дидактичного матеріалу для самостійної роботи учнів у кабінетах початкової школи	огляд кабінетів	січень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр
13	Провести діагностику учнів 4-х класів із метою виявлення рівня результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти	бесіди з учителями	лютий-березень	керівники методичних об'єднань / кафедр, вчителі
14	Виділити години із варіативної складової на додаткові заняття з учнями, які потребують додаткової допомоги	корекція навчального плану; видання наказу	IV тиждень березня, вересень, січень	директор закладу освіти, заступники директора
15	Вивчити особливості випускника початкових класів	тестування, індивідуальна робота	квітень	заступники директора, практичний психолог
16	Проведення індивідуальних занять із учнями 4-х класів, які потребують додаткової допомоги	відвідування занять, бесіди	квітень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр, вчителі
17	Організація занять практичним психологом із учнями 4-х класів, які потребують посиленої уваги	заняття психологічного тренінгу	упродовж року	практичний психолог
18	Організувати перевірку знань учнів у 5-му класі відповідно до розроблених стандартів	діагностувальні роботи	II-III тиждень травня	заступники директора
19	Вивчати готовність випускників і 4-х класів до навчання в 5-х класах	педагогічний консилиум	IV тиждень серпня	заступники директора, вчителі, практичний психолог
20	Проконтролювати стан освітнього процесу у 5-х класах з метою вивчення наступності з початковою школою	відвідування уроків	вересень-жовтень	заступники директора, керівники методичних об'єднань / кафедр, вчителі

Для того, щоб адаптаційний період пройшов в учнів безболісно, можна передбачити такі етапи його організації:

1. Розробка практичним психологом програми адаптації здобувачів освіти.

2. Прийняття кожним класним керівником ідеї адаптаційного періоду й усвідомлення його змісту, необхідності підготовки.

3. Складання класним керівником програми адаптаційного періоду з урахуванням індивідуальних особливостей учителів і дітей на основі освітньої програми.

4. Створення керівником закладу освіти, його заступниками організаційних умов, що забезпечують адаптаційний період для дітей (наказ по школі, зміна розкладу, надання кабінетів для роботи, дотримання санітарних норм тощо).

5. Залучення інших фахівців (учителів-предметників та ін.) для допомоги учням у період адаптації при переході із 4-го до 5-го класу.

Отже, аналіз усіх ситуацій показав необхідність створення спеціальної програми на адаптаційний період.

Адаптаційна програма має на меті:

1. Полегшити процес адаптації, зробивши його за можливістю безболісним як для учня, так і для вчителя.

2. Створити доброзичливу атмосферу, яка дозволяє учням та вчителю краще зрозуміти один одного.

3. Створити умови для організації міцних і дружніх зв'язків між педагогами.

4. Активізувати мотивацію навчання, поступово виробити в учня вміння брати на себе відповідальність за своє навчання.

Адаптаційна програма передбачає специфічні завдання для кожної вікової групи, наприклад:

Для п'ятикласників:

– допомогти адаптуватися до різних вимог учителів-предметників;

– допомогти у самоорганізації та самоконтролі;

– допомогти прийняти нову позицію – учня 5-го класу;

– допомогти дітям прийняти «нових» учителів.

Для вчителів:

– знизити рівень тривожності вчителя перед незнайомими учнями, скоротити період звикання до нового класу;

– створити доброзичливу атмосферу, в якій би комфортно почувалися і учні, і вчителі;

– допомогти вчителям швидше пізнати дітей, швидше індивідуалізувати, диференціювати та інтегрувати їх до навчання.

Для батьків:

– зняти напругу, викликану майбутнім навчанням їхніх дітей;

– створити атмосферу співпраці;

– домовитися про способи взаємодії вчителя з батьками упродовж року;

– виявити сподівання батьків щодо навчання дитини в школі, співвіднести їх зі сподіваннями педагогів.

Програма передбачає виконання всіх її положень спільними зусиллями адміністрації, педагогів, батьків, практичного психолога та учнів.

Успішна адаптація проходить такі етапи організації:

– вироблення в закладі освіти єдиної адаптаційної програми (див. табл. 2);

– створення класними керівниками власних програм адаптації з урахуванням можливостей та особливостей дитячого та батьківського колективів;

– забезпечення адміністрацією закладу освіти організаційних умов із метою проходження адаптаційного періоду;

– проведення батьківських зборів, ознайомлення з матеріалами та підсумками адаптаційного періоду;

– проведення підсумково-педагогічних нарад для обміну досвідом і осмисленням результатів.

Цінність програми:

– допомагає будувати освітню роботу системно, послідовно, простежуючи результати;

– дозволяє своєчасно виправити виявлені недоліки;

– рухає вперед творчу думку вчителя.

Подаємо зразок етапів реалізації програми адаптації учнів при переході на навчання з 4-го до 5-го класу в закладі загальної середньої освіти (додаток 10).

**Адаптаційна програма
на етапі переходу учнів з 4 до 5 класу**

№ з/п	Адаптація	Учні	Батьки	Педагоги	Психологічна служба
1	до січня визначити вчителів-предметників і класних керівників з урахуванням особливостей класного колективу і вчителя, який працює з дітьми в початковій школі	знайомство та вивчення кабінетної системи в школі	тісний зв'язок з учителями, класними керівниками та практичним психологом	взаємовідвідування уроків з метою забезпечення наступності	вивчення індивідуальних особливостей учнів 4-х класів із метою визначення класного керівника
2	чітко спланувати освітній процес у 5-х класах, швидко реагувати на зміни в розкладі із записом кабінетів, не допускаючи пропусків уроків	виконання правил класного колективу	тісний зв'язок з учителями, класними керівниками	знайомство з освітніми програмами, навчальними підручниками	співбесіда практичного психолога з учителями, які є кандидатами на посади класних керівників у 5-х класах
3	у квітні провести загальні збори батьків 4-х класів і вчителів 5-х класів з метою ознайомлення з вимогами, навчальними підручниками, освітніми програмами,	укладання нових правил класного колективу	ознайомлення батьків із вимогами	спільне проведення ДПА з математики та української мови в 4-х класах	ознайомлення вчителів із психологічними особливостями дітей підліткового віку
4	забезпечити щоденне перебування класних		тісне спілкування батьків і дітей упродовж 2-х	взаємовідвідування уроків з метою забезпечення	підготовка психолого-педагогічних рекомендацій

	керівників у класному колективі упродовж 2-х тижнів		тижнів	наступності	для батьків та вчителів
5	здійснити контроль за дотриманням трудової дисципліни: своєчасний початок та кінець уроку		співпраця з класними керівниками	формувальне оцінювання	розробка програми «Дні активної взаємодії класного керівника з учнями 5-го класу»
				дотримання вимог щодо обсягу домашніх завдань	проведення педагогічної ради «Адаптація учнів у класному колективі: труднощі та шляхи їх подолання»
				екскурсія кабінетами та іншими приміщеннями школи	
				супровід: учнів учителем-предметником, урок у якого є останнім у розкладі, дітей до виходу зі школи	
				ознайомлення вчителем початкових класів класного керівника зі свідомим досягнень	
				класному керівнику 5-го класу тримати під додатковою опікою дітей з ООП	

Виявити причини труднощів у процесі адаптації учнів у перші тижні спілкування, навчання, життя у сформованому класі та визначити шляхи корекції можна за допомогою запропонованого мікродослідження.

Мікродослідження

Тема. Вивчення труднощів адаптації учнів у сформованому класі.

Мета. Виявити причини особливих труднощів у процесі адаптації учнів у перші тижні спілкування, навчання, життя у сформованому класі; визначити шляхи корекції.

Завдання. Поставити знак «+» навпроти тієї причини, яка перешкоджає адаптації учнів:

- 1) відносини між однокласниками;
- 2) нові вимоги вчителів у 5-му класі;
- 3) особистість класного керівника;
- 4) проблема стосунків між хлопцями та дівчатами;
- 5) невідомий зміст навчання предметів за освітніми галузями;
- 6) недотримання правил класного колективу;
- 7) невміння проявити себе.

Психолого-педагогічний консиліум як форма психокорекційної роботи

Одним з основних напрямів психопрофілактичної роботи в школі є психолого-педагогічний консиліум.

Для кращого вивчення здобувачів освіти потрібно вивчити зміст свідоцтва досягнень та портфоліо учня. Такі дослідження дають нам інформацію про причини прогалин у навчанні чи недоліків у поведінці. Поглиблене вивчення здобувачів освіти дозволить глибше розв'язати і таку проблему як розвиток їхніх здібностей, нахилів, що стала особливо актуальною у наш час.

Шкільний психолого-педагогічний консиліум є найціннішим інструментом, що дає змогу скласти для кожного учня власний освітній маршрут, підібрати оптимальний варіант індивідуального підходу. Консиліум збагачує знаннями кожного з його учасників, ознайомлюючи психолога зі специфікою освітніх програм і розкриваючи педагогу психологічні джерела освітніх прогалин у Державному стандарті початкової освіти.

Кожному консиліуму передують досить серйозне вивчення предмета обговорення. У результаті цієї діяльності, як правило, формулюється проблема, яку необхідно вирішити. Відповідно також встановлюється мета консиліуму.

Завдання, функції та принципи організації роботи консиліуму

Завдання консиліуму:

- виявлення характеру і причин відхилень у поведінці та навчанні учнів;
- розробка програми виховних заходів із метою корекції розвитку учнів;
- консультація щодо вирішення складних конфліктних ситуацій.

Завдання практичного психолога на педагогічному консиліумі – допомогти вчителям з різних сторін підійти до оцінки інтелектуального розвитку учня, основних його особистісних якостей, показати складність і неоднозначність проявів поведінки, стосунків у колективі, висвітлити проблеми самооцінки, мотивації, особливостей пізнавальних та інших інтересів, емоційного настрою, й найголовніше – забезпечити підхід до дитини за принципом НУШ – дитиноцентризм.

Функції консиліуму:

1. Діагностична – полягає у вивченні соціальної ситуації розвитку, визначенні домінантів розвитку, потенційних можливостей і здібностей учнів, пізнанні характеру відхилень у їхній поведінці, діяльності та спілкуванні.

2. Реабілітаційна – передбачає захист інтересів дитини, яка потрапила в несприятливі сімейні та шкільні умови.

3. Корекційна – складання програм усунення стану психологічної незахищеності, дисконфриту в класному колективі.

Принципи організації роботи консиліуму:

- повага до особистості;
- опір позитивного визначення;
- «не зашкодь»;
- інтеграція психологічних і методичних знань.

Види консиліумів

За своєю метою консиліуми поділяють на **первинні, планові, термінові, заключні**.

Первинний консиліум проводиться під час зарахування учня в клас для визначення особливостей його розвитку, можливих умов і форм навчання, необхідного психологічного чи іншого супроводу педагогічного процесу.

Плановий – рекомендується проводити не рідше рази одного разу на семестр для оцінювання динаміки навчання і корекції; а також внесення, у разі потреби, виправлень і доповнень у корекційну роботу.

Терміновий – проводиться на прохання педагога чи одного із фахівців, які працюють з учнем, для з'ясування причини виникнення проблем.

Заключний – проводиться у зв'язку з переходом учня на новий рівень навчання та з метою оцінки статусу учня на момент закінчення навчання.

Підготовка та проведення роботи психолого-педагогічного консиліуму щодо вирішення проблем наступності передбачає три етапи (див. табл. 3).

Таблиця 3

I етап.

План підготовки та проведення консиліуму

№ з/п	Назва заходу	Час проведення	Відповідальні
1	Вивчення особових справ учнів	червень - серпень	класні керівники

2	Батьківські збори та збори учнів 5-х класів	серпень - вересень	директор ЗЗСО, заступники директора
3	Розробка і використання в роботі «Пам'ятки до проведення педагогічного консилиуму»	вересень	заступники директора
4	Вхідні тестування учнів, що проводяться практичним психологом, із метою визначення рівня розвитку	вересень - жовтень	практичний психолог
5	Поглиблений медичний огляд учнів 5-х класів	вересень - жовтень	медичний персонал
6	Педконсилиум. Запрошені: адміністрація, класні керівники 4-х і 5-х класів, учителі-предметники, практичний психолог, медичний персонал	жовтень - листопад	заступники директора

Відповідний інструментарій щодо підготовки та проведення консилиуму подаємо в *додатках 1–9*.

II етап.

План підготовки до проведення засідання педагогічної ради

Тема. Удосконалення освітнього процесу на етапі переходу учнів із 4-го до 5-го класу в умовах НУШ.

Мета. Виробити форми і методи роботи з учнями закладу освіти, які мають різні рівні здібностей.

Методи, які використовують при підготовці до засідання педагогічної ради:

- педагогічний консилиум;
- тестування учнів і вчителів;
- відвідування уроків із метою виявлення підготовленості учнів до навчання в 5-х класах;
- самоаналіз роботи вчителів (створення банку даних рівня труднощів педагогічної діяльності вчителів);
- постановка питань для роздумів між членами педагогічної ради закладу освіти.

Організаційна частина:

1. Створення ініціативної групи для підготовки до педагогічної ради, що включає: адміністрацію, вчителів, практичного психолога, соціального педагога.

Заступники директора

2. Визначення відповідного переліку питань для обговорення.

Заступники директора

3. Методична допомога доповідачам.

Заступники директора

4. Забезпечення й оформлення столів для роботи мікрогруп.

Керівники методичних об'єднань / кафедр

5. Визначення місця і часу проведення педагогічної ради.

Адміністрація

6. Підготовка та вироблення проєкту рішення.

Заступники директора

III етап.

Проведення засідання педагогічної ради

Хід педагогічної ради:

1. Вступ. Мета і завдання педагогічної ради.

2. Коротка характеристика учнів за класами (5 хв).

3. Результати розвитку п'ятикласників та діяльній адаптації учнів (30 хв).

4. Інформація про стан здоров'я учнів із метою врахування фізіологічних особливостей їхнього розвитку (5 хв).

5. Форми і методи роботи з учнями різних рівнів розвитку, стану здоров'я (робота в мікрогрупах, 15 хв).

6. Виступи вчителів та обговорення проблем (15 хв).

7. Вироблення рішень педагогічної ради (10 хв).

Отже, успішній адаптації учнів 5-х класів до навчання сприятиме цілеспрямована координація дій учителів, їхній професіоналізм і досвідченість. Такий підхід до забезпечення наступності гарантує:

– на рівні початкової освіти – збереження цінності зазначеного вікового періоду, пізнавально-особистісний розвиток дитини, її готовність до взаємодії з навколишнім середовищем; спрямованість освітньо-виховної роботи на ті вимоги, які будуть висунуті в закладу освіти у першому адаптивному циклі;

– на рівні 5-го класу – опора на наявний рівень навчальних досягнень молодшого шкільного віку та їхнє активне використання в освітньому процесі основної школи, на індивідуальну роботу в разі інтенсивного розвитку, спеціальну допомогу в корекції несформованих на попередньому етапі якостей, а також перспективний розвиток якісно нових видів діяльності та форм взаємодії із навколишнім середовищем, нових рис особистості здобувача освіти.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Пам'ятка до проведення консилиуму

I. Попередня робота.

1. Ознайомлення з особовими справами.
2. Знайомство з батьками, обставинами в сім'ї, побутом.
3. Вивчення колективу (проведення заходів, спостереження, анкетування).
4. Відвідування уроків.
5. Індивідуальні бесіди (виявлення інтересів учнів).
6. Тестування практичним психологом.
7. Виявлення лідерів.

II. Педагогічний консилиум

1. Характеристика класу:
 - а) кількість учнів;
 - б) сироти, напівсироти, малозабезпечені сім'ї тощо;
 - в) успішність;
 - г) відносини в колективі.
2. Інформація про учнів із девіантною поведінкою:
 - а) характеристика сім'ї;
 - б) психологічна характеристика (рівень розвитку, здібності, позитивні риси характеру, інтереси, ставлення до навчання);
 - в) форми і методи роботи, що застосовуються вчителем та класним керівником у роботі з учнями з девіантною поведінкою .

III. Висновок

Вироблення та дотримання єдиних вимог, форм і методів роботи.

Додаток 2

Програма проведення консилиуму

Проблема переходу учнів із 4-го до 5-го класу або проблема наступності у навчанні включає:

- педагогічний аспект – учні 5-го класу знижують показники навчання, зустрічаються з великою кількістю вчителів, предметів, вимог, технологій;
- психологічний аспект – формування нової соціальної позиції.

Мета проведення консилиуму: колективне вивчення труднощів у навчанні п'ятикласників; виявлення причин труднощів учнів та вчителів; розробка освітніх та управлінських заходів з усунення цих причин; налагодження співпраці між учителями-предметниками, які викладають у 5-х класах.

Учасники: вчителі, які викладають у 5-х класах; учитель початкової

школи; класний керівник; практичний психолог; керівники методичних об'єднань / кафедр; адміністрація закладу освіти.

Підготовча робота:

1. Загальне знайомство з класом, спостереження, бесіди з класним керівником та вчителем початкової школи.

2. Діагностика сформованості основних навчальних умінь, моніторинг із предметів.

3. Підготовка карти класу за матеріалами співбесід і діагностик, анкетування учнів 4-х і 5-х класів.

Хід консилиуму:

1. Постановка мети.

2. Виступи учасників із матеріалами досліджень, спостережень.

3. Формулювання проблем.

4. Обговорення шляхів вирішення проблем, психолого-педагогічний аналіз пропозицій, які надійшли.

Додаток 3

Підготовка до проведення консилиуму

1. Ознайомлення класного керівника 5-го класу зі свідоцтвом досягнень та портфоліо учнів.

Класні керівники 4-х класів

2. Спостереження за пізнавальною активністю учнів та вивчення їхніх індивідуально-типологічних особливостей.

Класний керівник, учителі

3. Знайомство класного керівника з сім'ями. Вивчення матеріально-побутових умов. Бесіда з батьками про генеалогічні корені родин.

Класний керівник

4. Дослідження типологічних і характерологічних особливостей особистості, нахилів та міжособистісних стосунків, психічних процесів, уваги і компонентів навчальної діяльності. Діагностика розвитку емоційно-вольової сфери особистості.

Практичний психолог

5. Спостереження за громадською активністю учнів. Участь у гуртках.

Педагог-організатор

6. Вивчення читацьких інтересів учнів.

Бібліотекар

7. Стан здоров'я учнів.

Медична сестра

8. Написання характеристики класу.

Класні керівники

9. Вироблення рекомендацій щодо психолого-педагогічного консилиуму.

Заступники директора, практичний психолог, класні керівники

План проведення консилиуму

1. Психологічна, емоційна та цільова настанова.
2. Виступи учасників: пошук психолого-педагогічних причин труднощів у роботі з учнем (класом) і шляхи їхнього подолання на конструктивній, доброзичливій основі.
3. Психолого-педагогічний аналіз пропозицій, які надійшли, обговорення рекомендацій педагогічному консилиуму.
4. Письмове оформлення рекомендацій.

Хід проведення консилиуму

1. Виступ керівника закладу освіти.
2. Ознайомлення з характеристиками класів, окремих учнів.
Класні керівники
3. Виступи вчителів-предметників, класних керівників 4-х і 5-х класів, бібліотекаря, педагога-організатора, медичної сестри, практичного психолога, соціального педагога.
4. Підведення підсумків консилиуму. Виступ заступника директора, який керував роботою.
5. Рекомендації консилиуму.

Адміністрація, класні керівники, практичний психолог

Рекомендації психолого-педагогічного консилиуму «Забезпечення наступності у навчанні учнів при переході із 4 до 5 класу НУШ»

1. Адміністрації школи:

- 1.1. Створити умови для чіткої організації освітнього процесу учнів 5-х класів.

Упродовж року

- 1.2. Здійснювати контроль за діяльністю класних керівників та вчителів, які працюють у 5-х класах, з урахуванням специфіки цього періоду та результатів діагностування.

Упродовж року

- 1.3. Забезпечити проведення повторного діагностування учнів 5-х класів із метою виявлення перебігу адаптації, рівня вихованості, фізичного розвитку, пізнавальних процесів.

Березень

1.4. Провести повторний психолого-педагогічний консилиум за підсумками роботи п'ятикласників у II семестрі навчального року за результатами діагностичних досліджень.

Квітень

2. Методичній раді:

2.1. Узагальнити та систематизувати результати проведення діагностики учнів 5-х класів.

До 01.12.

2.2. Завершити роботу над розробкою програми адаптації для учнів 5-х класів.

До 01.02.

2.3. Творчій групі розробити рекомендації вчителям для роботи з розвитку креативних можливостей п'ятикласників.

До 01.04.

3. Класним керівникам:

3.1. Спланувати роботу щодо здійснення соціально-педагогічного супроводу за результатами діагностичних досліджень і рекомендаціями психолого-педагогічного консилиуму.

До 10.11.

3.2. Здійснювати соціально-педагогічний супровід п'ятикласників, постійно проводити співбесіди, консультації з практичним психологом із різних проблем навчання і виховання.

Упродовж року

3.3. Розвивати в учнів почуття спільноти, ставити їх у такі умови, де без підтримки однокласників обійтися важко: екскурсії, свята, конкурси, естафети.

Упродовж року

4. Класним керівникам, учителям-предметникам:

4.1. Звернути особливу увагу на учнів, які можуть піддаватися булінгу.

4.2. Уникати конфліктів, будувати спілкування на основі доброзичливості й довіри, щоб не ускладнювати стосунки.

4.3. Давати значну кількість нової інформації, додаткове навантаження, вести діалог з учнями гіпертимного психотипу, зокрема дітьми з піднесеним емоційним фоном, швидким переключенням уваги.

4.4. Особливу увагу приділити учням астенічного психотипу: тобто дітьми, які швидко стомлюються, втрачають здатність продуктивно працювати.

4.5. Провести індивідуальні бесіди з учнями, які виявили під час діагностичних досліджень низький рівень психофізичної адаптації до навчання, а також з їхніми батьками щодо режиму учня, харчування та відпочинку.

4.6. Приділити більше уваги учням із низьким рівнем емоційної адаптації, провести індивідуальні бесіди з ними для з'ясування причин незадоволення стосунками в класному колективі, сім'ї, з друзями.

Упродовж року

5. Практичним психологам:

5.1. Створити та організувати роботу корекційної групи з учнями, які відчують труднощі у спілкуванні.

До 10.11.

5.2. Проводити індивідуальне консультування батьків і учнів із проблемних питань в освітній діяльності.

Упродовж року

5.3. Проводити тренінги з учнями 5-х класів, спільні заняття учнів та батьків для зменшення емоційної напруги, створення належних умов навчання й виховання дітей в сім'ї та школі.

Упродовж року

5.4. Провести діагностику розвитку креативних можливостей учнів 5-х класів з метою виявлення творчого, інтелектуального потенціалу п'ятикласників.

Листопад – грудень

6. Медичному персоналу:

6.1. Своєчасно інформувати класних керівників, учителів про зміни стану здоров'я учнів.

6.2. Особливу увагу приділити дітям з підготовчою та спеціальною групами.

6.3. Посилити контроль за дотриманням санітарно-гігієнічного режиму в класних приміщеннях.

6.4. Проводити профілактичну роботу щодо попередження захворювань серед учнів 5-х класів.

Упродовж року

7. Бібліотекарям:

7.1. Здійснювати цілеспрямовану роботу щодо формування та розвитку в учнів читацьких інтересів, підвищення бібліотечно-бібліографічної культури.

Упродовж року

Додаток 7

Анкета

для виявлення відносин у класному колективі

1. Яке доручення класу ти виконуєш?
2. Яке доручення ти хотів би виконувати?
3. Як ти ставишся до загальношкільних справ?
 - а) беру участь із задоволенням;
 - б) беру участь без бажання;
 - в) хотів би брати участь, але мені не доручають;
 - г) на цю справу немає часу;
 - д) не беру участі, тому що не хочу.
4. Назвати шкільні заходи, в яких ваш клас брав участь.
5. Назвати заходи, які тобі найбільше сподобалися та запам'яталися.
6. Назвати учнів, які активні в справах класу.

7. Що ти цінуєш у своєму класі?
- творчий характер спільної діяльності;
 - увагу, чуйне ставлення один до одного;
 - чіткість і принциповість у відносинах.
8. Чи задоволений ти особисто своїми відносинами з класом?
- задоволений;
 - загалом задоволений;
 - зовсім не задоволений.
9. Чи подобається тобі колектив класу? Чим подобається? Якщо ні, то чому?
10. Напиши, як, на твою думку, до тебе ставляться учні класу.

Додаток 8

Програма проведення діагностики

- Діагностика характерологічних особливостей (виявлення акцентуацій, діагностика темпераменту).
- Діагностика емоційно-вольової сфери (гальмування, збудливість, урівноваженість, домінуючий настрій, здатність до вольового зусилля).
- Діагностика інтересів (визначення домінуючих мотивів у навчальній діяльності, ставлення до навчання).
- Діагностика пізнавальних процесів:
 - увага (обсяг, концентрація, переключення, розподіл, стійкість);
 - пам'ять (обсяг, точність, тривалість, тип пам'яті);
 - сприймання (цілісність, вибірковість, осмисленість, тип сприймання);
 - мислення (тип мислення, темп розв'язування логічних задач, інтелектуальна активність, загальна обізнаність);
 - діагностика колективу (визначення статусу кожного учня, статусу класного керівника).
- Діагностика відносин у сім'ї та виховного потенціалу сімей.
- Діагностика рівня вихованості учнів класу.
- Діагностика фізичного розвитку учня.

Результати наявних діагностичних досліджень обговорюються на психолого-педагогічному консилиумі.

Додаток 9

Робота з батьками,

яка сприяє більш інтенсивному розвитку учнів

- Вивчення педагогічного досвіду роботи з батьками.
- Планування системного підходу до організації педагогіки партнерства.
- Робота з батьками з метою допомоги їм у виборі правильних методів виховання:
 - Вивчення сім'ї.

3.2. Індивідуальна робота з батьками.

3.3. Форми і методи колективної роботи:

– батьківський комітет;

– практикуми, університети для батьків із проблем сімейного виховання;

– тренінги, бесіди, диспути, обговорення позитивного досвіду сімейного виховання, показ навчальних і творчих робіт учнів, їх художня і спортивна діяльність тощо;

– колективні творчі справи.

4. Розробка порад для батьків та пам'яток практичного психолога.

**Етапи реалізації програми адаптації
для учнів при переході на навчання із 4 до 5 класу в закладі загальної середньої освіти**

Етап	Проблеми адаптаційного періоду	Зміст діяльності	Завдання	Запланований результат	Терміни виконання	Відповідальні
I етап – підготовчий. Організація наступності у навчанні учнів 4-х і 5-х класів	обмеженість інформації про особливості адаптації, про характеристику адаптаційних процесів: – види адаптації; – критерії адаптованості; – умови позитивної адаптації	створення інформаційного середовища.	розробка узгоджених дій учителів 4-х і 5-х класів	команда класних керівників 5 класів	лютий – березень	адміністрація, класні керівники, учителі-предметники, практичний психолог, соціальний педагог
	відсутність інформації про системні психологічні труднощі цього періоду	інструктивно-методична нарада з учителями 5-х класів для ознайомлення їх із навчальним планом, модельними навчальними програмами, навчальними підручниками, які використовуються у початковій школі	змотивувати педагогів на розуміння необхідності організації адаптаційного періоду та його змісту	визначення кола односторонніх із педагогів-предметників	квітень	
	невідповідність вимог, які висуваються до результатів навчання педагогами 4-х і 5-х класів	відвідування вчителями-предметниками уроків, поза-класних заходів у 4-х класах	психологічна підготовка педагогів 5-х класів до сприйняття учнів 4-х класів такими, якими вони є	наявність рекомендацій педагогам 4-х класів для додаткового опрацювання змісту освіти	травень	
	різниця у стилі спілкування педагогів школи з учнями 4-х і 5-х класів	спільне засідання методичних об'єднань / кафедр із питань забезпечення наступності в змісті, методиці викладання та оцінюванні навчальних досягнень учнів 4-х і 5-х класів	підготовка учнів 4-х класів та їхніх батьків до переходу дітей до 5-го класу	наявність рекомендацій педагогам школи 5-х класів для роботи з дітьми, які мають труднощі у спілкуванні та спільній діяльності	квітень	
	відсутність єдиного	моніторинг навчальних			квітень	

	підходу до оцінювання учнів	досягнень у 4-х класах				
	відсутність єдиного підходу до організації адаптаційного періоду	психологічне обстеження учнів 4-х класів із метою виявлення рівня готовності до переходу дітей до 5-го класу			квітень	
		семінар-тренінг з педагогами 5-х класів «Реалізація проблем наступності у освітній діяльності учнів 4-х і 5-х класів»			травень	
		знайомство учнів 4-х класів із навчальним процесом у 5-х класах (екскурсії в кабінети, відвідування уроків)			травень	
		спільна організація та проведення педагогами закладу освіти ДПА випускників початкової школи, аналіз її результатів			травень	
		круглий стіл педагогів закладу освіти з метою вироблення єдиних вимог щодо наступності у навчанні			травень	
		батьківські збори «Рівень готовності учнів випускних класів початкової школи до переходу на навчання до 5-го класу в умовах НУШ»			травень	
II етап – адаптаційний. Формування єдиного освітнього середовища для успішної	необхідність прийняття учнями нового статусу, нових умов діяльності та інших вимог	дні активної взаємодії класних керівників зі своїми класами (ігри, тренінги тощо)	формувати адаптаційно-розвивальне середовище на паралелі 5-х класів	план виховної роботи, план роботи класних керівників, план позакласних заходів	вересень	адміністрація, класні керівники, учителі-предметники, практичний психолог, соціальний

адаптації учнів						педагог
	відсутність в учнів досвіду орієнтації в новому інформаційному середовищі	наявність організаційних моментів у діяльності всіх педагогів з метою надання допомоги учням в освоєнні нового освітнього простору	вибудувати модель взаємодії з учнями, сприяти створенню доброзичливої атмосфери, яка б знижувала в учнів рівень тривожності	зв'язки взаємодії педагогів із учнями на паралелі 5-х класів	вересень-жовтень	
	перехід від надмірної опіки педагогів до більшої повної самостійності учнів	організація різнорівневої співпраці учнів 4-х і 5-х класів за активної участі педагогів	навчити учнів користуватися шкільними інформаційними стандартами і орієнтуватися в приміщенні школи	проміжні результати адаптації учнів до навчання в 5-х класах	жовтень	
	недостатність самоконтролю і заниження самооцінки	моніторинг навчальних досягнень у 5-х класах	організувати психолого-педагогічний супровід учнів 5-х класів під час адаптації	аналітична діяльність педагогів, практичного психолога, адміністрації	жовтень-листопад	
	збільшення навчального навантаження у зв'язку з переходом на навчання предметів за освітніми галузями	діагностика п'ятикласників, спрямована на вивчення рівня адаптації: психофізичної, соціально-психологічної, навчальної	скоординувати дії педагогічного колективу щодо розв'язання проблем адаптації п'ятикласників		листопад	
	зростання рівня шкільної тривожності	психолого-педагогічний консилиум «Наступність і перспективність у навчальній діяльності учнів 4- і 5-х класів в умовах НУШ»				
		супровід освітнього процесу (виділення учнів із дезадаптацією в 5-х класах, розробка заходів для роботи з такими учнями)				
		організація індивідуальної та групової корекційної роботи з учнями, які відчувають труднощі у				

		спілкуванні				
		батьківські збори «Особливості адаптації учнів 5-х класів та співпраця з батьками»				
III етап – стабілізаційний. Сприймання учнями нових соціальних ролей, функціонування в іншій системі шкільних стосунків	проблеми взаємовідносин у колективі, визначення місця учня в ньому	продовження роботи II етапу	проаналізувати якість організації адаптаційного періоду	результати психолого-педагогічної діагностики, тестування, анкетування	листопад - грудень	адміністрація, класні керівники, вчителі-предметники, практичний психолог, соціальний педагог
	формування нового ставлення до навчання та правил класного колективу	індивідуальна та групова психокорекція	здійснити аналіз результатів адаптації учнів	аналітичні матеріали класних керівників, педагогів, адміністрації	березень - квітень	
	освоєння способів самостійного здобуття знань	робота груп педагогічної підтримки з інтегрованих предметів	виявити очікування учнів, батьків, педагогів у зв'язку з навчанням у 5-му класі	результати повторної комплексної діагностики адаптації учнів до навчання в 5-х класах	квітень	
	саморегуляція поведінки дітей	психологічне тестування рівня шкільної тривожності та проявів булінгу	ознайомити педагогічний колектив, батьків із підсумками адаптації учнів	програми взаємодії з дезадаптованими учнями	травень	
	поява внутрішньої позиції	індивідуальна діагностика учнів та консультування за запитами педагогів і батьків	розробити стратегію подальшого супроводу дезадаптованих учнів	результати навчальної діяльності п'ятикласників у поточному році	травень-червень	

	оволодіння базовими соціальними компетентностями	тренінги з учнями 5-х класів для зменшення емоційної напруги та виявлення рівня учнів із нейротизму	виявити учнів із відповідним рівнем нейротизму	скласти відповідні списки учнів		
	оволодіння основними навичками взаємодії в соціумі	підсумковий моніторинг навчальних досягнень у 5-х класах	виявити індивідуальні навчальні досягнення	результати індивідуальних навчальних досягнень		
		повторна діагностика учнів 5-х класів із метою виявлення перебігу адаптації, рівня вихованості, фізичного розвитку, пізнавальних потреб	виявити результати адаптації учнів 5-х класів	заповнити свідоцтва досягнень		
		повторний психолого-педагогічний консиліум за підсумками роботи п'ятикласників у навчальному році та результатами діагностичних досліджень	підготувати матеріали для проведення батьківських зборів	результатами діагностичних досліджень		
		батьківські збори за результатами адаптації учнів	Рекомендації щодо подолання неадаптованості учнів	дотримання рекомендацій психолого-педагогічної комісії		
		індивідуальний психолого-педагогічний супровід дезадаптованих учнів	надання психолого-педагогічної підтримки	результати підтримки		

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463–IX, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 03.08.2020).

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 29.10.2018).

3. Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом МОН України від 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу МОН України від 08.05.2019 № 621, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29.05.2019 за № 555/33526). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0555-19> (дата звернення: 13.12.2021).

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2020).

5. Про затвердження типових освітніх програм для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 08.10.2019 № 1273. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/65921/ (дата звернення: 17.10.2019).

6. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 19.02.2021 № 235. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/80696/, <https://bit.ly/3uy3Vrs>, <https://bit.ly/3uG64S0> (дата звернення: 22.02.2021).

7. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : лист МОН України від 06.08.2021 № 4.5/2303-21. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/ (дата звернення: 09.09.2021).

Микола ЛЮШИН,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В 5 КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У 2022/2023 навчальному році заклади загальної середньої освіти (*далі – заклади ЗСО*) продовжують упровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Пріоритетними залишаються завдання створення освітнього середовища для реалізації

інтегративного підходу до компетентісно орієнтованого навчання, забезпечення умов для взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства та в умовах психологічної комфортності. Водночас необхідно враховувати, що учні 5 класів навчатимуться по-новому, розпочинаючи *перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний* (5–6 роки навчання). Він передбачає інтегративно-предметну основу організації освітнього процесу зі збільшенням у ньому частки проблемно-пошукових, дослідницьких та інших методів навчання. Ця особливість зумовлює певні організаційні зміни та вибір таких методик, які створюють для учня ситуацію самостійного вибору, вияву відповідальності й ініціативності, критичної оцінки й сміливості у прийнятті рішень, здатності в команді вирішувати проблеми. Відповідно основними видами діяльності учнів мають бути дослідницька, пошукова, творча тощо.

Обов'язкові результати навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями. Рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5–6, 7–9 класи) визначає Державний стандарт базової середньої освіти (*далі – Державний стандарт*) [2]. Виконання його вимог є обов'язковим для всіх закладів ЗСО незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Означений Державний стандарт упроваджується поетапно і застосовується для учнів 5 класів національної системи загальної середньої освіти з 01 вересня 2022 р. Саме п'ятикласники першими навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

З урахуванням поступового впровадження нового Державного стандарту типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти [8], типова освітня програма для 5–10 (11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами [9] вводяться в дію теж поетапно – з 2022/2023 навчального року для 5 класів закладів ЗСО, спеціальних закладів ЗСО для осіб з особливими освітніми потребами. На основі цих типових освітніх програм складається *освітня програма* закладу освіти – основний документ, що забезпечує досягнення учнями визначених Державним стандартом результатів навчання. Заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності одну освітню програму на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти або наскрізну освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти.

Освітня програма закладу ЗСО містить навчальний план, перелік обраних закладом *модельних навчальних програм*, які мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (накази Міністерства освіти і науки (*далі – МОН*) України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу МОН України від 10.08.2021 № 898), від 29.09.2021 № 1031) та/або *навчальних програм*, затверджених педагогічною радою, опис форм організації освітнього процесу та інструментарію оцінювання. Загальний обсяг навчального навантаження визначається у навчальному плані, очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються у навчальних програмах предметів / інтегрованих курсів.

Як складники освітньої програми навчальні програми предметів / інтегрованих курсів подаються переліком.

Допустима сумарна кількість годин (навчальних занять) тижневого навчального навантаження п'ятикласників за Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти становить 31 годину (разом із фізичною культурою) [7]. У річному навчальному плані освітньої програми конкретизується розподіл годин інваріантного та варіативного складників. У 5 класах закладів ЗСО найбільшу кількість навчальних годин на тиждень визначено на вивчення математики – 5, української мови – 4, іноземної мови – 3,5. Друга іноземна мова (не менше двох годин на тиждень) включається до навчального плану освітньої програми за вибором закладу освіти як *вибірковий освітній компонент* за рахунок перерозподілу навчальних годин інших освітніх галузей.

Звертаємо увагу, що під час складання освітніх програм закладів освіти та відповідних навчальних планів заклад освіти має повноваження збільшувати кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі до максимального показника з урахуванням перерозподілу різниці між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин інших освітніх галузей [2]. Іншими словами, заклад освіти може обирати пріоритети у поглибленому вивченні предметів певної галузі з 5 класу (через максимальну кількість годин на ці предмети). Розподіл годин на предмети може відрізнятись у класах однієї паралелі. Однак сума годин на вивчення всіх освітніх галузей не повинна перевищувати загальної кількості годин, визначеної типовим навчальним планом. Заклад освіти може планувати вивчення певного предмета або курсу концентровано (впродовж семестру, навчального року). Предмети та курси з навчальним навантаженням 0,5 години на тиждень вивчаються протягом одного семестру [8].

Серед інших запропонованих нововведень – галузеві інтегровані курси, які об'єднують до трьох-чотирьох звичних навчальних предметів: біологію, географію, фізику та хімію (інтегровані курси «Довкілля», «Пізнаємо природу», «Природничі науки»), або українську мову, українську та зарубіжну літератури («Інтегрований мовно-літературний курс»). А є й такі, що об'єднують предмети різних освітніх галузей, наприклад, «Робототехніка», яка ґрунтується на філософії якісної природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Вводяться елементи *профорієнтації* в межах інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» на основі навчально-методичних матеріалів, розроблених у межах *експерименту всеукраїнського рівня* за темою «Професійна орієнтація у Новій українській школі». Власний досвід роботи з відповідними профорієнтаційними інструментами формують п'ять закладів ЗСО Рівненської області, які є учасниками цього експерименту серед 44 закладів ЗСО з восьми регіонів України. Актуальна інформація щодо перебігу експерименту зосереджується на сайті «Професійна орієнтація у Новій українській школі» (доступ за покликанням: <https://www.kariera.in.ua/uk>).

При розподілі варіативного складника навчального плану слід враховувати, що гранично допустиме тижневе / річне навчальне навантаження

вираховується на одного учня, а години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення цього показника. Використання годин варіативного складника навчального плану може йти як на збільшення годин для вивчення окремих предметів інваріантного складника, так і на упровадження курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять. Вибір між упровадженням курсів за вибором і проведенням індивідуальних консультацій та групових занять заклад освіти здійснює з урахуванням індивідуальних освітніх потреб учнів і спрямовує на забезпечення умов диференціації, індивідуалізації освітнього процесу. Умовою для їх упровадження має бути запит батьків, наявність груп дітей із певними пізнавальними інтересами, готовність педагогів до проведення курсів за вибором.

У разі використання варіативного складника для вивчення предметів освітніх галузей розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно і фіксується у календарно-тематичному плані. Вчитель записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для відповідного навчального предмета.

У разі використання варіативного складника на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм в освітній програмі закладу освіти додається програма цього курсу з відповідним грифом. За рішенням закладу освіти облік занять із курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також приймається закладом освіти.

Освітня програма схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником до початку навчального року. Пропонуємо приклади оформлення процедур схвалення та затвердження освітньої програми згідно з національним стандартом України ДСТУ 4163:2020 [5], який чинний від 01 вересня 2021 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ліцею № 12

Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ

09.06.2022

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА

Рівненського ліцею № 12 Рівненської міської ради

СХВАЛЕНО

Протокол засідання педагогічної ради

ліцею № 12

08.06.2022 № 8

Грифом схвалення документа оформлюють зовнішнє схвалення документів. Якщо документ схвалюють іншим документом (листом, протоколом, актом тощо), то гриф схвалення складається зі слова СХВАЛЕНО, назви виду відповідного документа в називному відмінку, його дати і номера.

Гриф схвалення документа розміщують нижче реквізиту «Підпис» на лицьовому або зворотному боці останнього аркуша документа, якщо місця для нього на лицьовому боці останнього аркуша не вистачає [5].

Гриф затвердження документа складається зі слова ЗАТВЕРДЖУЮ, найменування посади, особистого підпису, власного імені, прізвища особи і дати затвердження, якщо документ затверджує посадова особа, до повноважень якої належить вирішення питань, наведених у цьому документі [5]. З цією нормою співвідноситься також пункт 7 розділу II Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН України від 25.06.2018 № 676, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.09.2018 за № 1028/32480.

Якщо створений документ затверджено рішенням колегіального органу, розпорядчим документом юридичної особи, то гриф затвердження складається зі слова ЗАТВЕРДЖЕНО, назви виду відповідного документа в називному відмінку, його дати і номера. Пропонуємо приклад оформлення процедури затвердження навчальної програми.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Протокол засідання педагогічної ради

ліцею № 12

03.06.2022 № 7

Гриф затвердження розміщують у правому верхньому куті першого аркуша документа.

На основі навчальної програми предмета / інтегрованого курсу вчитель складає *календарно-тематичне планування* з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарне планування може розроблятися або на семестр, або на весь навчальний рік. У закладі освіти видається наказ про підготовку календарно-тематичного планування. Календарно-тематичні плани розглядаються і погоджуються на засіданнях методичних об'єднань (комісій) закладу освіти та заступником директора з навчально-виховної роботи [1]. Пропонуємо приклади оформлення процедури погодження календарно-тематичного планування.

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання методичного об'єднання

вчителів іноземних мов

ліцею «Центр надії»

05.09.2022 № 1

ПОГОДЖУЮ

Заступник директора

з навчально-виховної роботи

ліцею «Центр надії»

Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ

07.09.2022

Якщо документ погоджують іншим документом (листом, протоколом, актом тощо), то гриф погодження складається зі слова ПОГОДЖЕНО, назви виду погоджувального документа в називному відмінку, його дати і номера. Якщо документ погоджує посадова особа юридичної особи, до повноважень якої належить погодження питань, наведених у цьому документі, то гриф погодження складається зі слова ПОГОДЖУЮ, найменування посади, особистого підпису, власного імені, прізвища особи та дати погодження [5].

Гриф погодження документа розміщують нижче реквізиту «Підпис» на лицьовому або зворотному боці останнього аркуша документа, якщо місця для нього на лицьовому боці останнього аркуша не вистачає [5].

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів і поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу ЗСО населеного пункту, територіальної громади чи району є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в навчальну, виховну, методичну, організаційну роботу та іншу педагогічну діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель самостійно вибудовує черговість формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту предмета в підручнику. Учитель може, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати місце теми в системі уроків, кількість годин на вивчення окремих тем.

Принагідно зазначимо, що в освітньому процесі заклади ЗСО можуть використовувати лише *навчальну літературу*, що має грифи «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» або «Схвалено для використання в освітньому процесі» (наказ МОН України від 20.07.2020 № 931 «Про затвердження Порядку надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам», із змінами, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.11.2020 за № 1119/35402.). Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті профільного Міністерства (<https://mon.gov.ua/>) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Рекомендуємо під час календарно-тематичного планування виокремити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета / інтегрованого курсу, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну

самостійну роботу учнів в умовах *дистанційного навчання*. Під час вибору на початку навчального року навчально-методичного комплексу для вивчення предмета / інтегрованого курсу передбачити можливості використання засобів та інструментарію децентралізованої або дистанційної освіти в умовах очного навчання. Відходимо від стереотипу, що підручник – це завжди паперові сторінки. Розробляються інтерактивні електронні додатки, з якими зручно буде працювати під час дистанційного навчання.

У зв'язку з викликами, пов'язаними з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), воєнними діями в Україні внаслідок російської агресії, та необхідністю максимального дотримання безпечних умов для навчання та викладання важливо врахувати у календарно-тематичному плануванні з предметів / інтегрованих курсів можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину та/або воєнного / надзвичайного стану в країні. Для організації дистанційного навчання за таких обставин пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН України від 23.03.2020 № 1/9-173 «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину»; від 16.04.2020 № 1/9-213 «Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019/2020 навчального року»; наказами МОН України від 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», від 01.04.2022 № 290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року»; посібником із методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, О. Пасічник), розробленими за підтримки МОН України – <https://cutt.ly/MynTayc>.

Із метою забезпечення рівного доступу до якісної загальної середньої освіти п'ятикласників, як і учнів 6–11 класів, створено національну освітню платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» – <https://lms.e-school.net.ua/>. За результатами національного опитування, Всеукраїнська школа онлайн (*далі – ВШО*) посіла п'яте місце серед найбільш успішних проєктів за 30 років незалежності України. Контент цього сучасного онлайн-ресурсу забезпечує учнів відеопоясненнями, конспектами, тестами та можливістю відслідковувати свій навчальний прогрес, а вчителів – необхідними методичними рекомендаціями і прикладами застосування сучасних освітніх технологій. У травні 2022 р. методисти Українського інституту розвитку освіти запропонували «Путівник по Всеукраїнській школі онлайн» (доступ за покликанням: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/vseukrayinska-shkola-onlajn-4.pdf>), що допоможе всім охочим зорієнтуватися в історії та використанні вебплатформи. Путівник містить інструкції до інтерфейсу, рекомендації щодо реєстрації, організації дистанційного й змішаного навчання, а також забезпечення доступності ВШО для учнів з особливими освітніми потребами.

Надзвичайно важливою є чітка система організації дистанційного навчання в закладі освіти з самостійним опрацюванням матеріалу (під'єднання

до інтернету зі швидким доступом, розклад, критерії оцінювання, узгодження кількості діагностичних (контрольних) робіт [6] – не більше ніж три на тиждень [3], урахування вікових особливостей щодо виконання домашніх завдань). Домашні завдання мають бути посилюючими для самостійного виконання дітьми та з чіткими порадами й інструкціями [10].

Організація освітнього процесу і в умовах очного, і в умовах дистанційного навчання не повинна призводити до перевантаження учнів, має створювати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти. Так, відповідно до пункту 8 розділу V «Забезпечення освітнього процесу» Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти безперервна тривалість навчальної діяльності з технічними засобами навчання впродовж навчального заняття повинна бути для учнів 5–7 класів не більше 20 хвилин [7]. Крім того, навчальним планом освітньої програми закладу освіти передбачено три заняття на тиждень із фізичної культури. В інші дні теж має бути організована належна рухова активність: ранкова гімнастика, фізкультхвилинки, мінізмагання під час уроків, челенджі, флешмоби, активні перерви, години здоров'я, інші фізкультурно-оздоровчі активності за потреби із застосуванням онлайн-формату. Такі новації передбачено Концепцією розвитку щоденного спорту в закладах освіти, затвердженою спільним наказом МОН України, Міністерства молоді та спорту України від 27.10.2021 № 1141/4088, який набрав чинності з 01 січня 2022 р.

Зауважуємо, що для запобігання перевантаження учнів час проведення діагностичних (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора закладу освіти за погодженням із вчителями. Впродовж одного робочого дня учні можуть виконувати письмову діагностичну (контрольну) роботу тільки з одного предмета / інтегрованого курсу, а протягом тижня – не більше ніж з трьох [3]. Під час планування *письмових контрольних робіт* у кожному класі необхідно передбачити їх рівномірний розподіл протягом усього семестру, не допускаючи накопичення письмових контрольних робіт наприкінці семестру, навчального року.

Контроль виконання педагогічними працівниками та учнями (учнем) освітньої програми, індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану, згідно з частиною четвертою статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту», здійснює керівник закладу освіти [12].

Акцентуємо увагу на тому, що відповідно до Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах (додаток 2 до наказу МОН України від 20.02.2002 № 128, із змінами, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-02#Text>)) клас може ділитися на групи:

- під час вивчення української та іноземної мов за умови наявності у класі понад 27 учнів;
- під час проведення практичних занять з інформатики з використанням комп'ютерів за умови не менше ніж 8 учнів у групі.

Проблемним залишається питання *поділу класу на групи* під час вивчення п'ятикласниками нового предмета «Технології». Недостатньою підставою є

норма пункту 18 розділу III «Гігієнічні вимоги до будівель та приміщень» чинного Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти: «Приміщення навчальних майстерень повинні бути розраховані на 13–15 робочих місць, оснащені відповідним обладнанням, необхідним для використання технологій, передбачених навчальними програмами з трудового навчання, у тому числі холодильним, з урахуванням зросту учнів» [7].

Можливість поділу класів на групи при вивченні окремих предметів має бути зафіксована в освітній програмі закладу освіти.

Оцінювання результатів навчання учнів 5 класів закладів ЗСО врегульовано такими документами:

– Закон України «Про повну загальну середню освіту», стаття 17 [12];

– Порядок переведення учнів закладу загальної середньої освіти на наступний рік навчання, затверджений наказом МОН України від 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу МОН України від 08.05.2019 № 621, із змінами), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-15#Text>);

– Інструкція з ведення класного журналу учнів 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОН України від 03.06.2008 № 496 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496290-08#Text>);

– Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом МОН України від 01.04.2022 № 289 [6];

– рекомендації Державної служби якості освіти України «Як здійснювати оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах війни» (<https://cutt.ly/uhfkmlt>).

Крім того, у жовтні 2021 р. МОН України спільно з Командою підтримки реформ Міністерства роз'яснили особливості оцінювання і ведення журналів у 5-х пілотних класах НУШ на вебсайті (<https://cutt.ly/1JoVdmY>).

Упродовж першого семестру в 5 класах відбуватиметься м'який та поступовий перехід від рівневого (П, С, Д, В) до бального оцінювання, а *формувальне оцінювання* залишатиметься так само важливим, як і в початковій школі. Йдеться про надання усного (переважно) і письмового зворотного зв'язку та супроводу дітям, індивідуальні та групові консультації щодо допомоги у виправленні типових помилок, надання порад щодо подальшого навчання.

Привертаємо увагу до питань *підсумкового* (тематичного, семестрового, річного) *оцінювання* результатів навчання учнів / учениць.

Під час виставлення *тематичної оцінки* враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. За цієї умови проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня / учениці з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. Під час виставлення річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня / учениці з предмета / інтегрованого курсу протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Наголошуємо, що відповідно до чинних нормативних актів і семестрова, і річна оцінки можуть підлягати коригуванню. Коригування семестрової оцінки проводиться згідно з пунктом 3.2 Інструкції з ведення класного журналу учнів 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Коригування річної оцінки проводиться відповідно до пунктів 9–10 Порядку переведення учнів закладу загальної середньої освіти на наступний рік навчання.

Оцінка результатів навчання учнів є конфіденційною інформацією, яку повідомляють лише учневі / учениці, його / її батькам (іншим законним представникам) [4].

Режим роботи 5 класів НУШ, як і всіх інших, визначається закладом освіти самостійно на основі відповідних нормативно-правових актів. Задля дотримання безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладі освіти рекомендуємо керуватись нормативними документами Міністерства охорони здоров'я України, місцевих органів влади щодо здійснення протиепідемічних заходів.

Розклад навчальних занять складається відповідно до навчального плану освітньої програми закладу освіти з дотриманням педагогічних, санітарно-гігієнічних вимог та з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей учнів. У разі необхідності планувати у розкладі уроки фізичної культури у двох і більше класах одночасно, в одній спортивній залі чи майданчику мають перебувати учні / учениці, які відносяться до однієї вікової групи. Це можуть бути, наприклад, тільки п'ятикласники або п'ятикласники зі шестикласниками. Адже модельна навчальна програма «Фізична культура. 5–6 класи» для закладів ЗСО (авт. О. Педан, Г. Коломоєць, А. Боляк та ін.) передбачає вивчення трьох-чотирьох модулів на одному уроці. Недоцільно проводити уроки фізичної культури для п'ятикласників разом з учнями, які навчаються на іншому рівні (циклі) повної загальної середньої освіти.

Ведення класного журналу регулюється наказом МОНмолодьспорту України від 10.05.2011 № 423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності», зі змінами. Кількість передбачених сторінок та предметів / курсів визначається відповідно до річного навчального плану закладу освіти. Згідно із загальними вимогами до ведення класного журналу записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета. Зошити підписуються виучуваною мовою.

Перевірку зошитів (аналіз відповідних результатів навчальної діяльності учнів) у 5 класах НУШ доцільно розглядати як елемент поточного, формувального оцінювання, як механізм надання учням письмового зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень, як можливість допомогти їм усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Під час перевірки зошитів необов'язково дотримуватись бального оцінювання. Зокрема, окрім коротких письмових коментарів під час аналізу результатів навчальної діяльності учнів у зошитах, можна робити позначки «Див.» або ставити підпис (<https://cutt.ly/1JoVdmY>).

Таким чином, розбудова нової української школи сумірна з успішною реалізацією основних положень Державного стандарту, що впроваджується в національній системі загальної середньої освіти з 2022 р. Цій меті слугуватиме подальше здійснення *інноваційного освітнього проєкту* всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ МОН України від 02.04.2021 № 406). Його учасниками є шість закладів ЗСО Рівненської області серед 136 вітчизняних закладів освіти, що ініціюють втілення ідей, принципів, ціннісних орієнтирів нового Державного стандарту, шукають оптимальні рішення, апробують нові навчальні матеріали, педагогічні техніки і прийоми тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О. Абетка для директора: рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.

2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році : додаток до листа МОН України від 22.09.2021 № 1/9-482.

URL: <https://cutt.ly/AHd4pAR> (дата звернення: 19.05.2022).

4. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : додаток до листа МОН України від 06.08.2021 № 4.5/2303-21. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/ (дата звернення: 19.05.2022).

5. Національний стандарт України ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів», затверджений наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і

навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 01.07.2020 № 144. URL: <https://zakon.help/article/nacionalnii-standart-dstu-41632020-derzhavna?menu=82> (дата звернення: 16.05.2022).

6. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти : наказ МОН України від 01.04.2022 № 289. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/ (дата звернення: 19.05.2022).

7. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10.11.2020 за № 1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

8. Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 19.02.2021 № 235. URL: <https://cutt.ly/rHd7hXX> (дата звернення: 16.05.2022).

9. Про затвердження типової освітньої програми для 5–10 (11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами : наказ МОН України від 07.12.2021 № 1317. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/851/85197/61b31e1ad1319752519101.pdf> (дата звернення: 16.05.2022).

10. Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів : додаток до листа МОН України від 29.10.2021 № 1/9-651. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/85155/ (дата звернення: 19.05.2022).

11. Про освітні програми : лист МОН України від 22.04.2022 № 1/4396-22. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86331/ (дата звернення: 19.05.2022).

12. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463–IX, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

13. Про реалізацію інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня за темою «Впровадження в освітній процес педагогічної технології «Росток» в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» на травень 2021 – листопад 2027 роки» : наказ МОН України від 29.04.2021 № 483 [Затверджено пояснювальну записку до типових навчальних планів закладів загальної середньої, які працюють за інноваційно-освітнім проєктом «Росток» ([додаток 1](#)); типові навчальні плани для 1–4 та 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, що працюють за педагогічно технологією «Росток» ([додатки 2–5](#))]. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/82399/ (дата звернення: 19.05.2022).

14. Створення власної освітньої програми: поради для директора школи / Державна служба якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/stvorennya-vlasnoi-osvitnoi-program/> (дата звернення: 16.05.2022).

Надія МЕЛЬНИК,
*кандидат педагогічних наук,
методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів,
доцент кафедри філософії, економіки
та менеджменту освіти Рівненського ОІППО*

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ДО РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТИВ**

Основною метою реформування освітньої галузі в Україні є нова якість освіти, що стає головним аргументом людського розвитку, який задовольняє не лише прагнення людини до самовдосконалення та саморозвитку, а й потреби суспільства щодо освічених і висококультурних громадян.

Акцентуємо увагу на тому, що зміни в освіті стали можливими завдяки прийняттю Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа», законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», якими задекларовано компетентнісне спрямування освіти. Повний перелік ключових і предметних компетентностей та наскрізних умінь здобувачів освіти передбачено в новому Державному стандарті початкової освіти й Державному стандарті базової середньої освіти. Утіленням сучасного підходу до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей учителя й керівника закладу загальної середньої освіти став професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» та «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Головна мета всіх цих змін – побудувати нову школу, підготувати конкурентоспроможного здобувача освіти й водночас виховати громадянина-патріота, прищепити йому патріотичне пошанування власної самобутності.

Зауважуємо, що визначальна роль у реалізації цих важливих змін належить закладам загальної середньої освіти, організації науково-методичної роботи в них, яка покликана забезпечувати вдосконалення раніше набутих або набуття нових загальних та професійних компетентностей педагогічних працівників для здійснення професійної діяльності.

Звертаємо увагу, що зміни в методології освітньої діяльності, окреслені в Концепції «Нова українська школа», зумовили формування нового змісту науково-методичного супроводу педагогічних працівників, активного застосування нових форм навчання дорослих, визначення нових векторів професійного розвитку. Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває питання мобільності, конкурентоспроможності, планування та визначення траєкторії професійного розвитку педагогічних працівників, вироблення сучасних підходів до проведення засідань професійних спільнот, їхньої спрямованості на досягнення спільної мети: перетворити українську освіту на

інноваційне середовище, в якому здобувачі освіти матимуть рівний доступ до якісної шкільної освіти в комфортному, безпечному та здоровому освітньому середовищі, набуватимуть ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Методичні служби закладів загальної середньої освіти, професійні спільноти педагогічних працівників повинні максимально сприяти вчителю у плануванні та визначенні траєкторії професійного розвитку вчителя. Нагадуємо, що відповідно до Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2020 № 672, *траєкторія професійного розвитку педагогічного працівника* – це персональний шлях реалізації професійного потенціалу педагогічного працівника, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих; *професійна спільнота педагогічних працівників* – це товариство (об'єднання, група) педагогічних працівників, які об'єднані спільними інтересами за родом їхньої професійної (трудової) діяльності. Як зауважував В. Немченко під час Всеукраїнської інтернет-конференції «Новий навчальний рік 2021–2022: нові можливості для навчання», важливо акцентувати увагу на тому, що моделювання стратегії, планування та визначення траєкторії професійного розвитку дозволить кожному педагогу окреслити мету / результати своєї роботи та визначити шляхи їхнього досягнення; успішно поєднувати виконання норм законодавства та свого реального професійного й особистісного розвитку; перетворювати освітні інновації в механізми для щоденної продуктивної роботи; перевіряти свої сили, ділитися досвідом, ідеями та напрацюваннями; виявляти слабкі сторони та швидко вносити корективи.

Звертаємо увагу, що подальша реалізація Державного стандарту початкової освіти та початок реалізації Державного стандарту базової середньої освіти із вересня 2022 року, якими запроваджено компетентнісне навчання та інтеграцію освітніх галузей, потребує не лише зміни ролей учителя як професіонала (дослідника, коуча, тьютора, фасилітатора, модератора, ментора, консультанта, менеджера), а й оновлення професійного мислення, оволодіння новими технологіями та методиками навчання, інноваційними методами та прийомами формування компетентностей, оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, від чого залежить подальший успіх освітньої реформи в Україні.

Реалізація освітніх стандартів потребує і системної підготовки та переосмислення ролі керівних кадрів закладів освіти щодо створення безпечного та здорового освітнього середовища, переформатування роботи професійних спільнот на рівні закладу освіти, переосмислення ролі методичних об'єднань, що, як зазначено в Законі України «Про освіту», «охоплюють учасників освітнього процесу та спеціалістів певного професійного спрямування».

Такі «об'єднання варто створювати як на рівні закладу освіти, де працюють вчителі, так і територіальної громади та виробляти сучасні підходи до проведення засідань професійних спільнот, визначати теми засідань, розробляти програми зустрічей і рекомендації за їх результатами», зазначено в Методичних рекомендаціях для працівників ЦПРПП, керівників і педагогічних працівників закладів освіти щодо використання в роботі професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти».

На засіданнях професійних спільнот у закладах загальної середньої освіти варто обговорювати та формувати практичні вміння і навички щодо формування ключових та предметних компетентностей, реалізації сучасних підходів, добору ефективних методик та технологій, методів і прийомів для проведення уроку, поєднання різних видів діяльності учнів, створення ситуації успіху під час занять, розвитку критичного мислення, добору компетентнісних завдань, поєднання різних форм навчання, застосування цифрових технологій, поєднання синхронних та асинхронних режимів під час дистанційного навчання, використання різних форм і прийомів оцінювання та розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, методів інклюзивної освіти відповідно до рівнів підтримки, вибудови освітньої траєкторії розвитку кожного учня, створення власних електронних (цифрових) навчальних та методичних матеріалів і представлення їх у різних формах (професійне портфоліо, авторський сайт, блог, публікації, ютуб-канал тощо), володіння прийомами та навичками надання домедичної допомоги в різних ситуаціях тощо.

Нагадуємо, що під час науково-методичного супроводу педагогічних працівників *початкової школи* необхідно вмело реалізувати систему супервізії для забезпечення ефективного професійного розвитку, індивідуального супроводу та наставництва, надання допомоги в реалізації цілей і завдань реформи. Підготовлені в Рівненському ОІППО супервізори готові для надання керівникам та педагогам закладів освіти консультацій щодо реалізації компетентнісної освіти, нових освітніх програм і навчальних планів, організації освітнього середовища, впровадження сучасних методик і технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних і цифрових, реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти, здійснення інноваційної освітньої діяльності, практики створення і діяльності професійних спільнот, організації науково-методичної підтримки педагогів у закладах освіти.

Акцентуємо увагу на тому, що важлива роль у підготовці педагогічних працівників до впровадження нових освітніх стандартів відводиться центрам професійного розвитку педагогічних працівників, які координують діяльність професійних спільнот педагогів, надають консультації з питань упровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, технологічного та інклюзивного підходів у навчанні, застосування нових освітніх технологій, організації освітнього процесу за різними формами, зокрема й із використанням технологій дистанційного навчання. Для територіальних громад, в яких центри

професійного розвитку педагогічних працівників ще не створені, варто реалізувати нову модель мережевої взаємодії, в умовах якої Рівненський ОППО візьме на себе роль координатора науково-методичної роботи з педагогічними працівниками спільно з органами управління освітою територіальних громад, або укласти угоди з центрами професійного розвитку педагогічних працівників, які функціонують в інших територіальних громадах.

Наголошуємо, що підготовка педагогічних працівників до реалізації нових державних освітніх стандартів потребує переакцентації уваги на *інноваційні напрями роботи*. Є потреба створення в територіальних громадах, опорних закладах освіти таких інноваційних структур, як STEM-центри, STEM-лабораторії, проєктні центри, школи новаторства, школи технологічної майстерності, консалтингові служби, центри дистанційної підтримки педагогічних працівників тощо. Важливо змінити підходи до організації, форм і змісту діяльності професійних спільнот, змоделювати такий науково-методичний супровід, який би забезпечив розвиток нового типу професіоналізму педагогів для ефективного впровадження освітніх стандартів, формування педагогічного досвіду, здійснення інноваційної діяльності з питань апробації нових освітніх програм та розробки навчальних програм з урахуванням особливостей закладу освіти. Варто працювати над створенням банків кращих інноваційних практик, проводити презентаційні заходи із питань впровадження нових державних освітніх стандартів, організовувати діяльність авторських творчих майстерень учителів, майстер-класи вчителів пілотних закладів освіти тощо.

Актуальними для розгляду на засіданнях професійних спільнот педагогічних працівників, на нашу думку, є такі теми:

1. Сучасний урок в умовах компетентнісної освіти.
2. Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в умовах нових освітніх стандартів.
3. Особливості формування оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.
4. Формування наскрізних навичок XXI століття.
5. Нові освітні технології, методики, методи і прийоми компетентнісного навчання.
6. Інтерактивні форми навчання в умовах НУШ.
7. Особливості формування наскрізного процесу виховання.
8. Формування базових моральних цінностей.
9. Реалізація сучасних підходів до навчання і виховання в закладі освіти.
10. Особливості інклюзивного навчання;
11. Розбудова безпечного і здорового освітнього середовища закладу освіти.
12. Реалізація принципів педагогіки партнерства.
13. Дотримання принципів академічної доброчесності.
14. Медіаграмотність в освіті та ін.

Особливу увагу, як зазначено в Рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти, у

процесі здійснення науково-методичного супроводу педагогів необхідно звернути на застосування різноманітних форм навчання дорослих, інноваційних методів, створення кожним педагогом «власних освітніх ресурсів, як-от: розробок навчальних занять, навчально-методичних комплексів, завдань для різних видів робіт, роздаткового та дидактичного матеріалу, тестових завдань із теми, завдань для контрольних та самостійних робіт, розроблених критеріїв оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти при проведенні різних видів робіт тощо».

Акцентуємо увагу на тому, що педагогічні працівники в сучасних умовах потребують методичної допомоги у набутті практичних умінь щодо застосування таких *освітніх технологій і методик навчання*, як: особистісно зорієнтоване, розвивальне, проектне, модульне, інтерактивне, диференційоване навчання, дослідницько-проектна методика; ігрові технології, інформаційно-комунікаційні технології, технологія розвитку критичного мислення, інтенсивного навчання, кооперативного навчання, тестові технології, технологія «перевернутий клас», колективно-групового навчання, опрацювання дискусійних питань, ситуативного навчання та інших. Для ефективного здійснення освітнього процесу необхідно допомогти педагогам набутти практичних умінь щодо застосування *інноваційних методів і прийомів компетентнісного навчання*: скрайбінг (ілюстрування ключових моментів розповіді з метою зацікавлення); гейміфікація (застосування елементів гри в неігрових процесах із метою активізації пізнавальної діяльності); коучинг (консультативна допомога у вирішенні завдань, які учню не під силу); ментальні карти (графічний спосіб ведення запису за допомогою схем, які легко запам'ятовуються); фішбоун (розклад цілого на окремі частини з метою детального дослідження); сторітелінг (донесення інформації за допомогою цікавих історій, розповідей); кроссенс (візуалізація навчального матеріалу, побудована на асоціаціях); мем (весела картинка (фраза), яка відтворює певні емоції та поширюється в інтернеті); квест (інтерактивна гра, сенс якої полягає в поетапному вирішенні різноманітних завдань); QR-код (графічне зображення, яке дає доступ до інформації в інтернеті за допомогою смартфонів); ейдетика (метод зорового промальовування для кращого запам'ятовування) та ін.

Педагогічні працівники в сучасних умовах потребують також набуття вмінь щодо оцінювання навчальних досягнень дітей з ООП з урахуванням рівнів підтримки, застосування *освітніх технологій і методів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами*, насамперед тих, що приносять позитивний результат: особистісно зорієнтоване навчання; кооперативне навчання, під час якого діти з ООП швидше інтегруються в учнівський колектив і більше відчують допомогу та підтримку однокласників; SMART-технологій, що розвивають творчі здібності, навички комунікації, грамотність у сфері ІКТ, формують критичне мислення та вміння ефективно співпрацювати тощо.

Досягнення нових цілей української школи потребує постійного пошуку шляхів наставницької підтримки вчителів. Інформуємо, що з цією метою затверджено Положення про педагогічну інтернатуру (наказ МОН України від 25.10.2021 № 1128). Основними завданнями *педагогічної інтернатури* в

закладі загальної середньої освіти є створення системи професійно-педагогічної адаптації інтерна до умов педагогічної діяльності, набуття фахових компетентностей, педагогічної майстерності, формування професійної готовності до самостійної педагогічної діяльності; формування інституту наставництва у закладах освіти, розвиток професійних спільнот педагогічних працівників тощо. Для ефективної організації педагогічної інтернатури необхідно підготувати наказ керівника закладу освіти «Про організацію проведення педагогічної інтернатури», який видається в день призначення інтерна на посаду педпрацівника, із зазначенням строку інтернатури (один рік, що відраховується від дати видання наказу). Керівник закладу освіти повинен також затвердити програму педагогічної інтернатури, яка має передбачати теоретичну та практичну допомогу інтерну, спрямовану на розвиток професійних компетентностей, заходи, які сприятимуть забезпеченню процесу навчання, виховання і розвитку особистості, зокрема осіб з ООП, здійсненню моніторингу педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду, проведенню освітніх вимірювань, застосуванню освітніх технологій і методик навчання, ефективних способів взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; участь у засіданнях професійних спільнот педагогічних працівників. У закладі освіти необхідно також підготувати наказ «Про призначення інтерну педагога-наставника», яким передбачити доплату педагогу-наставнику в граничному розмірі 20% його посадового окладу (ставки заробітної плати) відповідно до статті 23 Закону України «Про повну загальну середню освіту». Такі заходи сприятимуть професійному становленню молодого педагога, його подальшому професійному розвитку в умовах реалізації нових освітніх і професійного стандартів.

Нагадуємо, що серед нових завдань методичного супроводу як фактора підвищення педагогічної майстерності педагогів в умовах нових освітніх стандартів є формування вмінь щодо організації здобуття освіти *за індивідуальною освітньою траєкторією здобувача освіти* з урахуванням необхідних для цього ресурсів на виконання ст. 1, 53 Закону України «Про освіту» та ст. 14 Закону України «Про повну загальну середню освіту». За потреби заклад освіти може організувати реалізувати індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану, що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем та/або його батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками.

Звертаємо увагу, що індивідуальна освітня траєкторія може бути реалізована для здобувачів освіти, які:

- потребують індивідуальної форми навчання (педагогічний патронаж, екстернат);
- перебували або перебувають на довготривалому лікуванні;
- потребують додаткового періоду адаптації;
- прибули з інших закладів освіти (зі шкіл із навчанням мовою національних меншин);

- випереджають однокласників у швидкості і якості засвоєння навчального матеріалу;
- повільніше за однокласників засвоюють навчальний матеріал;
- мають індивідуальні інтереси, нахили, уподобання;
- мають особливі освітні потреби тощо.

Зважаючи на те, що впровадження нових стандартів освіти розраховано на довготривалий термін, керівникам закладів загальної середньої освіти та професійних спільнот, фахівцям центрів професійного розвитку педагогічних працівників необхідно послідовно, покроково і вчасно здійснювати інформування педагогів про новизну й особливості освітніх стандартів, що забезпечить створення дієвої інфраструктури науково-методичного супроводу для гнучкого та оперативного реагування на інноваційні процеси й сприятиме професійному розвитку педагогічних працівників в єдиному освітньому просторі Рівненщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобровський М., Горбачов С., Заплотинська О., Ліннік О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

3. Методичні рекомендації для працівників ЦПРПП, керівників і педагогічних працівників закладів освіти щодо використання в роботі професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти». 2021. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/metodichni-rekomendaczi%D1%97_profstandart-uchitelya_sajt-uiro.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 20.05.2022).

7. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> (дата звернення: 17.05.2022).

8. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / за заг. ред. В. Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ. 2021. 384 с.

9. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

10. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957> (дата звернення: 15.05.2022).

11. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 236. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 14.05.2022).

12. Технології професійного розвитку педагогів: методичний poradnik / упоряд.: Т. Сорочан, М. Скрипник. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти», 2016. 231 с.

13. Порядок проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text> (дата звернення: 14.05.2022).

Надія МЕЛЬНИК,
*кандидат педагогічних наук,
методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів,
доцент кафедри філософії, економіки
та менеджменту освіти Рівненського ОІППО*

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Прийняття Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», нових державних освітніх стандартів зумовило перехід освіти на компетентнісне спрямування, оновлення підходів до організації освітнього процесу, а водночас і до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Оцінювання – це процес отримання даних про стан сформованості

результатів навчання учнів, аналіз цих даних та формулювання на його основі суджень про об'єкт, який оцінюють.

В умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898, оцінювання навчальних досягнень учнів розглядається як індикатор удосконалення якості освіти, як інструмент розвитку кожного учня / учениці, як мотиваційний чинник і показник його / її прогресу, як механізм спостереження за навчальним поступом.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти здійснюється з метою створення сприятливих умов для розвитку здібностей кожного учня / учениці, формування компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку й потреб, забезпечення просування індивідуальними освітніми траєкторіями, а також визначення ступеня якості освітнього процесу та шляхів підвищення його ефективності.

Особливістю оцінювання в умовах нової української школи є рівноправна взаємодія учасників освітнього процесу, спрямована на формування суб'єктної позиції здобувача освіти через активне залучення його до самооцінювання, взаємооцінювання і прийняття рішень щодо подальшої навчальної діяльності.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів відповідно до статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>) є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання. Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання учнів на предмет їх відповідності вимогам навчальної програми, вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладу освіти.

Звертаємо увагу, що заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради.

Відповідно до Рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf) за рішенням педагогічної ради (за потреби) заклад освіти може визначити адаптаційний період, упродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання.

Звертаємо увагу, що у Типовій освітній програмі для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>), затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235, у п. 7. «Опис інструментарію оцінювання» зазначено:

– Оцінюванню підлягають результати навчання з навчальних предметів, інтегрованих курсів обов'язкового освітнього компонента типового навчального плану.

– Педагогічна рада закладу загальної середньої освіти може прийняти рішення про оцінювання результатів навчання складників вибіркового

освітнього компонента.

– Оцінювання результатів навчання учнів має бути зорієнтованим на ключові компетентності і наскрізні вміння та вимоги до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній галузі, визначені Державним стандартом базової середньої освіти.

– У межах академічної свободи педагогічні працівники закладу освіти здійснюють вибір форм, змісту та способу оцінювання залежно від дидактичної мети.

Оскільки в умовах нової дитиноцентрованої (компетентнісної) парадигми змінено підходи до вираження оцінки, звернемо увагу на особливості основних видів оцінювання результатів навчання учнів 5 класів нової української школи відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти.

ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ ВИДІВ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ УЧНІВ

Формувальне, поточне оцінювання

Формувальне, поточне оцінювання в умовах нової української школи є одним з основних видів оцінювання, важливою складовою освітнього процесу та ціннісним орієнтиром здійснення оцінювання навчальних досягнень учнів, ефективною стратегією підвищення рівня навчальних досягнень учнів.

Формувальне, поточне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання», оскільки має на меті організацію освітнього процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня / учениці задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень. Це оцінювання, яке допомагає здобувачам освіти «навчитися вчитися», оскільки учень / учениця має навчитися ставити конкретні цілі свого навчання, планувати, як їх досягти, вчитися самостійно знаходити та виправляти свої помилки, оцінювати свої успіхи та невдачі, планувати шлях від неуспіху до успіху. Таке оцінювання необхідно розглядати як послідовну змістовну взаємодію між учнем / ученицею, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня / учениці на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Не варто розділяти формувальне оцінювання від поточного, оскільки воно є поточною щоденною роботою. Різниця полягає, по-перше, у підході: поточну оцінку ставлять не за те, як учень/учениця навчилися, а за те, скільки виконано завдань без помилок. Під час формувального оцінювання ставлення до помилок особливе, адже учнів навчають бачити власні помилки, навчають стратегій їх пошуку та виправлення, тому це перший крок до їхнього подолання. По-друге, важливою різницею поточного оцінювання від формувального є відсутність впливу поточних оцінок на підсумкову оцінку. Принцип середнього арифметичного всіх поточних оцінок не реалізується, адже формувальне оцінювання має дати інформацію, чи засвоює учень/учениця матеріал, наскільки ефективно засвоює і якщо є якісь проблеми, то окреслити шляхи їх подолання. Відсутність оцінок у журналі на кожному уроці – це нормальна практика формувального оцінювання. Утім, заборони

використовувати бальне оцінювання немає, тому вчитель вільний обирати форму, в якій давати учням зворотний зв'язок.

Формувальне, поточне оцінювання як «оцінювання для навчання» складається з певних *елементів*, серед яких: вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання; надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей; коригування вчителем процесу навчання відповідно до результатів і навчального поступу здобувачів освіти. Найбільша цінність формувального оцінювання – це надання можливості учням відчути власну відповідальність за своє навчання, що безпосередньо впливатиме на якість їхніх результатів.

Французькі науковці Г. Нуазе та Ж.-П. Каверні зазначають, що формувальне оцінювання сприяє визначенню стратегії успішного навчання, зміщенню процесу відстеження навчальних досягнень на індивідуальний рівень, переміщуючи учня у центр навчання. Учені пропонують низку запитань, які можуть слугувати орієнтирами для конструювання моделі формувального оцінювання у конкретному класі:

– Хто оцінює? (потрібно пам'ятати, що досягнення учня / учениці може оцінити не тільки вчитель, а й сам здобувач освіти);

– Як оцінювати? (оцінювання має проводитися на основі розроблених та затверджених критеріїв, які вчитель повідомляє учням на початку навчання);

– Що оцінювати? (вміння презентувати набуті знання, спосіб виконання завдань, результати та спосіб їх досягнення, рівень опанування учнями компетентностей тощо);

– Навіщо оцінювати? (щоб діагностувати складнощі, мотивувати, підтримувати успіхи у досягненні навчальних цілей, виявляти навчальні потреби).

Формувальне, поточне оцінювання навчальних досягнень учнів дає змогу оцінити індивідуальний поступ кожного здобувача освіти, прогрес у набутті ключових компетентностей, сприяє коригуванню результатів навчання, оскільки воно оцінює процес навчання, а не результат.

Нагадуємо, що формувальне, поточне оцінювання застосовується незалежно від шкали оцінювання паралельно з будь-яким його видом.

В «Абетці для директора» (https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf) зазначено *особливості формувального оцінювання*:

– націлене на визначення індивідуальних досягнень кожного учня / учениці;

– не передбачає порівняння навчальних досягнень різних учнів;

– широко використовує описове оцінювання;

– застосовує зрозумілі критерії оцінювання, за якими оцінюють учнів, вони стають свідомими учасниками процесу оцінювання і навчання;

– забезпечує зворотний зв'язок – отримання інформації про те, чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізував поставлені навчальні цілі;

– визначає вектор навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те,

якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямі їм потрібно рухатися далі.

Суть формувального оцінювання також у тому, що воно дає учневі / учениці зворотний зв'язок та можливість відрефлексувати, чому не вдалося виконати завдання, що потрібно доопрацювати. При такому оцінюванні рекомендуємо вчителю залишати коментарі для учня / учениці, перевіряючи виконане завдання, цим самим даючи зворотний зв'язок – над чим попрацювати, чому наявні помилки, де помилки у логіці виконання вправи тощо. Важливо уникати слів «ідеально», «блискуче», «вражає», які не допоможуть зрозуміти, як виконати успішно інше завдання.

Формувальне, поточне оцінювання допомагає визначити досягнення учнів на кожному з етапів освітнього процесу, вчасно виявити проблеми й запобігти їх нашаровуванню, мотивує здобувачів освіти до прагнення здобути максимально можливі результати, бажанню навчатися, впевненості у своїх можливостях і здібностях. Цінність такого оцінювання також і в тому, що воно підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання, тобто сприяє реалізації ціннісного орієнтуру щодо навчання впродовж життя.

Формувальне, поточне оцінювання *не може здійснюватися вибірково* й не обмежується заповненням учителем тих чи інших форм. Воно *вимагає системності*, має бути вбудоване в повсякденне життя закладу освіти. Це потребує новітніх підходів до організації процесу навчання й послідовної побудови нової культури оцінювання, у центрі яких учень/учениця та їх індивідуальні потреби пізнання.

Учитель на початку навчального року має озвучити учням (а за потреби – і батькам) чіткі очікувані результати опанування предмета, які згодом будуть відображені у Свідоцтві досягнень. Учні знайомляться зі змістом, а також усвідомлюють, яких умінь мають набути, що буде в першому семестрі, що в другому, завдяки чому будуть досягати очікуваних результатів. Важливо пам'ятати, що при формувальному оцінюванні вчитель постійно має ставити учням запитання, щоб зрозуміти, наскільки правильно та повно вони розуміють матеріал, чи набули практичних умінь. За необхідності вчитель повинен зупинитися, пояснювати ще раз, таким чином надавати учням постійну підтримку, формувати в них упевненість, що вони обов'язково впораються з новим матеріалом, акцентувати увагу на тому, що зробити, щоб наступного разу вдалося краще.

Системне застосування формувального, поточного оцінювання *сприяє розв'язанню таких освітніх завдань*:

- підтримання бажання вчитися та прагнення досягати максимально можливих результатів;
- сприяння оптимальному темпу здобуття освіти учнів;
- формування в учнів упевненості в собі, усвідомлення своїх сильних сторін;
- формування в учнів рефлексивного ставлення до власних помилок і розуміння їх як невід'ємних етапів на шляху досягнення успіху;
- забезпечення постійного зворотного зв'язку щодо сприйняття та

розуміння учнями навчального матеріалу;

– здійснення діагностування особистісного розвитку та результатів навчання учнів на кожному з етапів навчання тощо.

На системному рівні послідовне впровадження й застосування формульованого, поточного оцінювання сприятиме рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів навчання.

Під час проведення навчального заняття для системного застосування формульованого, поточного оцінювання рекомендуємо вчителям:

- спонукати учнів до самостійного мислення і конструювання відповіді;
- формувати вміння обґрунтовувати свої думки;
- розвивати критичне мислення;
- надавати перевагу описовому оцінюванню, спрямованому на індивідуальний прогрес учня / учениці;
- організувати самооцінювання та взаємооцінювання учнів;
- розробляти спільно з учнями і пропонувати чіткі критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- застосовувати під час навчання систему прийомів, що ґрунтуються на певних ціннісних орієнтирах;
- організувати навчання у такий спосіб, щоб спонукати кожного учня / ученицю бути активним його учасником, а не пасивним «отримувачем» знань і оцінок;
- створювати таку атмосферу навчання, за якої учні не бояться ставити запитання, робити помилки й показувати, чого вони ще не вміють або не знають;
- ставити уточнюючі питання (Чому? Яким чином? Як?) для визначення й оцінювання глибини розуміння теми, проблеми.

Результатом формульованого, поточного оцінювання для учнів є усвідомлення ними відповідей на три важливі запитання:

- які саме знання й уміння я маю опанувати під час вивчення цього предмета або курсу і для чого, як саме вони будуть оцінюватися в підсумку?
- де я зараз на шляху досягнення цієї цілі, що мені вдається добре, а над чим потрібно попрацювати?
- яке в мене наступне завдання на цьому шляху?

Упродовж навчального року варто пропонувати здобувачів освіти здійснювати самооцінювання, яке передбачає аналіз своєї роботи та поведінки, відповіді на запропоновані запитання, виставляти за потреби собі бали. Результати такого самооцінювання вчителю варто обговорювати з учнем / ученицею в індивідуальному порядку, щоби дитина отримувала повноцінний зворотний зв'язок щодо розвитку своїх навичок самооцінювання.

Використання прийомів самооцінювання та взаємооцінювання сприяє підвищенню ефективності формульованого оцінювання. Сутність названих прийомів полягає в тому, що учні мають можливість реально оцінити себе та однокласників, оскільки визначені чіткі цілі, яких необхідно досягти в процесі навчання, та наявні зрозумілі критерії оцінювання, впевнено набувають умінь

реагувати у відповідь, сприймати оцінку інших та обговорювати її. Застосування прийомів самооцінювання та взаємооцінювання сприяє формуванню в учнів уміння коректно висловлювати думку про результати роботи однокласників, давати поради щодо їх покращення, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень та рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття цінності кожного учня / учениці в колективі.

Для самооцінювання та взаємооцінювання учнів в «Абетці для директора» рекомендовано застосовувати на вибір учителя: трирівневу шкалу оцінювання «мені ще варто попрацювати – я тренуюся – мені вдається»; шкалу, ідентичну до тієї, що застосовується у Свідостві досягнень, або шкалу, розроблену вчителем самостійно, наприклад: «я впорався добре – мені вдалося – мені ще варто попрацювати» тощо.

Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і після завершення його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями). Нагадуємо, що до спільного розроблення критеріїв самооцінювання та взаємооцінювання слід залучати учнів, а за умови систематичної роботи, учні можуть розробляти їх самостійно, отримуючи необхідну підтримку вчителя.

Процедури самооцінювання та взаємооцінювання передбачають:

- розроблення вчителем чітких критеріїв оцінювання;
- створення необхідного психологічного настрою учнів на аналіз власних результатів або отримання коментарів від однокласника;
- забезпечення умов, коли критерії оцінювання учням відомі, і вони самостійно зіставляють із ними свої результати, роблячи водночас відповідні висновки про ефективність роботи;
- складання учнями власної програми діяльності на наступний етап навчання з урахуванням отриманих результатів тощо.

Учителю для розвитку навичок самооцінювання чи взаємооцінювання навчальної діяльності дитини необхідно:

- систематично нагадувати учням про цілі та критерії оцінювання;
- планувати при проведенні навчальних занять час для самооцінювання та взаємооцінювання;
- оприлюднювати мету навчального заняття, критерії оцінювання результатів навчання;
- надавати завдання на рефлексію власної діяльності тощо.

Учителю потрібно пам'ятати, що самооцінювання та взаємооцінювання як основні види оціночної діяльності пов'язані не з виставленням собі оцінок, а з процедурою оцінювання. Їхня основна мета – відзначення сильних і слабких сторін, як своїх, так і інших. Через таку діяльність учні навчаються аналізувати власний навчальний прогрес.

Важливо також формувати в учнів уміння оцінювати роботу в парі, у групі. Щоб це дійсно навчало здобувачів освіти оцінювати, а не вішати «ярлики», педагог має дати критерії. Наприклад, для оцінювання виступів

інших груп можуть бути такі: «Чи відповідав виступ темі?», «Чи була у виступі нова інформація, яку група знайшла самостійно?», «Чи вдалося групі зацікавити матеріалом інших?». Оцінювання може здійснюватися за шкалою «так – ні», або «цілком – не повністю – ні», або іншою шкалою, про яку домовляться учитель та учні.

Рекомендуємо ознайомитися з досвідом фінських колег щодо використання форм самооцінювання, оцінювання своїх однокласників або партнерів у групі, парі (доступ за покликанням: <https://nus.org.ua/articles/formuvalnogo-otsinyuvannya-pryklady-form-yaki-zapovnyuyut-uchyteli-dity-ta-yihni-batky/>).

Пропонуємо педагогам під час формувального оцінювання використовувати *інструменти*, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для закладів загальної середньої освіти, які є учасниками інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти», зокрема: аналіз портфоліо, відповідь хором, візьми і передай, внутрішнє / зовнішнє коло, газетний заголовок, гра в кубик, доповни думку, есе «хвилинка», запис у журнал, записні книжки учнів, збір ідей, «З – Х – В» та «ЗХВ+», картка на вихід, концептуальна карта, лідер за номером, найзаплутаніший (або найзрозуміліший) момент, перевірка неправильного розуміння, перефразування, підведення підсумків, підказка за аналогією, підсумок А – Б – В, підсумок або запитання на картках, підсумок одним реченням, підсумок одним словом, подумай – запиши – обговори в парі – поділися, подумай – розкажи в парі, пригадай – підсумуй – запитай – пов'яжи за 2 хвилини (ППЗП2), рішення – рішення, самооцінювання, семінар за Сократом, сигнали руками, скажи щось, сортування слів, спінер ідей, спостереження, тестування, трикутна призма (червоний, жовтий, зелений), усне опитування, учнівська конференція, хрестики-нулики, хто швидше?, швидкий запис, шкала Лайкерта, «3 – 2 – 1», трихвилинна пауза; є питання, в кого є відповідь. Про особливості використання цих інструментів рекомендуємо ознайомитися за покликанням: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/.

Це далеко не всі інструменти формувального оцінювання, які доречно використовувати на уроці. Рекомендуємо також для використання й інші інструменти:

– «Перевірка помилковості розуміння» – педагог навмисно дає учням типові помилкові поняття або передбачувані помилкові судження, а потім просить здобувачів освіти висловити свою згоду або незгоду зі сказаним і пояснити свою точку зору. При цьому можна використовувати звичайну дошку, проговорювати ці судження усно, використовувати створену заздалегідь онлайн-спільну дошку, спільний документ чи презентацію, онлайн-картки тощо;

– «Формувальне опитування» – це форма перевірки знань та вмінь учнів, коли педагог задає додаткові уточнювальні питання, що дозволяють дитині проаналізувати, узагальнити, зробити висновки з пройденого матеріалу.

Наприклад:

Як _____ подібні або відрізняються від _____?

Що неправильно в _____?

Який висновок ти можеш зробити _____?

Що ти пропонуєш зробити _____?

Які критерії ти б використовував для оцінки _____? і т. д.

– «Трихвилинна пауза» – педагог надає учням можливість обміркувати поняття, ідеї заняття, зв'язати з попереднім матеріалом, знаннями і досвідом, а також з'ясувати незрозумілі моменти.

Я змінив своє ставлення до ...

Я дізнався більше про ...

Я здивувався тому, що ...

Я відчув ...

Я ставився ...

– «Тижневі звіти» – дозволяє забезпечувати швидкий зворотний зв'язок, за допомогою якого здобувачі освіти повідомляють, чого вони навчилися за тиждень і які труднощі у них виникли. «Тижневі звіти» – це опитувальні листи, які учні заповнюють один раз на тиждень, відповідаючи на 3 питання:

1. Чому я навчився за цей тиждень?

2. Які питання залишилися для мене незрозумілими?

3. Які питання я поставив би учням, якби я був учителем, щоб перевірити, чи зрозуміли вони матеріал?

– «Сигнали рукою» – учитель зупиняє пояснення і просить учнів показувати йому сигнали рукою, які свідчать про розуміння або нерозуміння матеріалу. Для цього вчитель заздалегідь домовляється з учнями про ці сигнали:

– Я розумію і можу пояснити (великий палець руки спрямований вгору).

– Я все ще не розумію (великий палець руки спрямований в бік).

– Я не зовсім впевнений в (помахати рукою).

Подивившись на сигнали, вчитель пропонує деяким учням висловитися:

– тим, хто не зрозумів, задає питання: «Що саме вам незрозуміло?»;

– слово надається тим учням, хто не дуже впевнений у правильності відповіді;

– слово надається тим учням, хто все зрозумів.

Учитель задає уточнювальні питання: «Що саме ви зрозуміли?», при цьому обов'язково пропонується вислухати кілька відповідей. За підсумками отриманих відповідей учитель приймає рішення або про повторне вивчення, закріплення теми, або про продовження вивчення теми. Даний крок важливий для того, щоб зрозуміти: чи відбуваються зміни в розумінні теми, які є проблеми, визначити кроки для подальшої роботи.

Більш детально з цими інструментами можна ознайомитися за покликанням: <https://teach-hub.com/najtsikavishi-pryjomy-formuvalnoho-otsinyuvannya/>.

Інформуємо, що *під час оцінювання письмових робіт* учнів можна використовувати вербальні характеристики для надання зворотного зв'язку:

– для учнів, які мали труднощі із виконанням завдання, припускалися помилок: не все вдалося, наступного разу буде краще, потренуйся виконувати таке завдання, є над чим працювати, спробуй самостійно знайти помилку, перевір це завдання, треба повправлятися ще, виконай це завдання ще раз;

– для учнів, які демонструють прогрес у навчанні: ти робиш значні успіхи, ти рухаєшся в правильному напрямі, з кожним разом все краще! Вітаю, тепер ти це розумієш! Вітаю, тобі підкорилося складне завдання! Ти швидко вчишся! Ми не дарма попрацювали!;

– для учнів, які мають значні успіхи: Цікава думка! Бездоганна робота! Талановито! Це дуже цікавий спосіб! Красиве рішення! Краще не буває! Я тобою пишаюсь!

Працюючи над розробленням *критеріїв формульовального оцінювання* навчальних досягнень учнів, важливо пам'ятати, що вони повинні бути:

– зрозумілими учням і батькам, тобто викладені зрозумілою і доступною мовою;

– конкретними і чіткими для кращого розуміння учнями та успішного виконання завдання;

– сприяти здобувачам освіти самостійно оцінювати якість своєї роботи;

– оприлюднені в закладі освіти тощо.

Нагадаємо, що про обов'язковість оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання здобувачів освіти в закладі освіти зазначено в статті 41 Закону України «Про освіту».

Пропонуємо *алгоритм діяльності вчителя під час організації формульовального, поточного оцінювання*, що забезпечить наступність між підходами до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти:

– формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей (цілі повинні бути конкретними, вимірними, досяжними, відповідними, визначеними в часі; визначаються на навчальний рік, на вивчення теми, на кожному навчальному занятті, до початку виконання завдання тощо), основою для вироблення яких є очікувані результати навчання, передбачені відповідною модельною навчальною програмою, та критерії оцінювання;

– поступове залучення здобувачів освіти до вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності на уроці;

– інформування учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень на кінець навчального семестру та року;

– надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей, який має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим і своєчасним, під час якого відсутнє протиставлення учнів один одному, робиться наголос лише на позитивній динаміці досягнень, а труднощі в навчанні обговорюються з учнями індивідуально. Зворотний зв'язок може здійснюватися у письмовій, усній або електронній формі, залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності;

– спрямовування учнів під час навчальної діяльності на спостереження своїх дій і дій однокласників, осмислення суджень і дій відповідно до навчальних цілей;

– формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія);

– створення умов для активної участі здобувачів освіти у процесі оцінювання із застосуванням критеріїв, зокрема шляхом самооцінювання та взаємооцінювання;

– корегування спільно із здобувачами освіти підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання, визначення подальших кроків для покращення результатів навчання тощо.

Звертаємо увагу, що критерії оцінювання для забезпечення індивідуального прогресу *рекомендовано розробляти спільно з учнями*. Пропонуємо алгоритм такої колективної роботи перед початком вивчення теми чи розділу:

– оголошення теми, мети і завдань навчального заняття;

– самостійне продумування учнями одного-двох критеріїв для оцінювання роботи;

– записування критеріїв оцінювання, запропонованих учнями, на дошці;

– обговорення запропонованих критеріїв оцінювання, переконання в тому, що всі учні розуміють, як і за що їх оцінюватимуть;

– розміщення напрацьованих критеріїв оцінювання за ступенем важливості;

– прийняття учнями даних критеріїв оцінювання.

Спільне розроблення критеріїв оцінювання робить процес формування, поточного оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз результатів формування, поточного оцінювання дає вчителю змогу зробити висновок щодо ефективності навчання, а також визначити індивідуальну траєкторію кожного учня / учениці та допомогу, яку він/вона потребує.

Формувальне, поточне оцінювання може бути рівневим, бальним, а також може здійснюватися із використанням прийомів самооцінювання, взаємооцінювання учнів та оцінювання вчителем.

Звертаємо увагу, що в Рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, наголошено на здійсненні у закладах загальної середньої освіти поточного контролю, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів опанування навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання, що його основними функціями є навчальна та мотиваційно-стимулююча.

Отже, формувальне, поточне оцінювання сприяє розвитку в учнів метакогнітивних навичок, тобто вміння планувати, аналізувати власну навчальну діяльність, визначати причини труднощів та можливі шляхи їхнього подолання; підвищує внутрішню мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання, визначати подальші навчальні цілі і коригувати навчання відповідно до потреб.

Звертаємо увагу, що в Аналітичному звіті Державної служби якості

освіти України за результатами інституційних аудитів 2020–2021 років (<https://sqe.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zviti/>) серед негативних тенденцій щодо забезпечення якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти в умовах реформи нової української школи наголошено на відсутності системного застосування формувального оцінювання у початковій школі, *на повній відсутності застосування формувального оцінювання в основній і старшій школі*, а також на тому, що оцінювання на основі цілей та критеріїв, що є ознакою компетентнісного підходу, здійснюється менш ніж у половині закладів освіти.

З огляду на це рекомендуємо питання формувального оцінювання обговорити на засіданні педагогічної ради закладу загальної середньої освіти, а особливості застосування сучасного інструментарію для формувального оцінювання – під час засідань професійних спільнот учителів-предметників. Педагогічна рада може схвалити рішення щодо методичних та організаційних заходів упровадження формувального оцінювання.

Вербальне оцінювання

Метою вербального оцінювання є розвиток особистісних надбань учня / учениці, заохочення до подальшого розвитку наскрізних вмінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, та мотивація його до навчання.

Звертаємо увагу, що Рекомендаціями щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, дозволено використовувати *вербальну оцінку (оцінювальне судження) замість позначки* під час заповнення у Свідоцтві досягнень графі «Характеристика навчальної діяльності» для вираження таких наскрізних умінь учня / учениці: вияв інтересу до навчання, розуміння прочитаного, вміння висловлювати власну думку, критично та системно мислити, логічно обґрунтовувати власну позицію, діяти творчо, вияв ініціативи у процесі навчання, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими.

Вербальна оцінка формується класним керівником за результатами спостережень, проведених спільно з вчителями-предметниками, які навчають учня/ученицю. Спостереження проводяться впродовж року за планом, визначеним закладом освіти. Заповнення цієї графі здійснює класний керівник за результатами спостереження за навчальною діяльністю учня наприкінці кожного семестру у разі стабільного вияву певної характеристики в навчальній діяльності.

Основою формулювання оцінювальних суджень можуть бути орієнтовні рамки оцінювання результатів навчання або очікувані результати, окреслені в модельній навчальній чи навчальній програмі.

Рекомендуємо характеризувати навчальну діяльність учня / учениці у Свідоцтві досягнень доброзичливими, лаконічними, чіткими, об'єктивними, конкретними оцінювальними судженнями за умови, якщо заклад освіти прийме

рішення використовувати вербальну оцінку (оцінювальне судження) замість позначки.

В оцінювальному судженні рекомендуємо розкривати прогрес учня / учениці, емоційне сприйняття результату роботи, суть досягнутого учнем результату відповідно до конкретних очікувань. Не рекомендується використовувати оцінні судження, що принижують гідність здобувача освіти.

Підсумкове оцінювання

Підсумкове оцінювання – це тип оцінювання, який використовують на завершальному етапі певного періоду навчання з метою визначення, наскільки реальні результати навчання відповідають очікуваним, зафіксованим в освітніх стандартах, модельних навчальних та навчальних програмах. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» *підсумкове оцінювання є тематичне, семестрове, річне.*

Тематичне оцінювання здійснюється з метою виявлення рівня опанування учнем / ученицею вивченої теми.

У Рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf), зазначено, що тематичне оцінювання пропонується *здійснювати на основі поточного оцінювання із урахуванням проведених діагностичних (контрольних) робіт, або без проведення подібних робіт залежно від специфіки навчального предмета.*

Фіксація записів тематичного оцінювання проводиться *в окремій колонці без дати.*

Під час виставлення тематичного бала *результати перевірки робочих зошитів, як правило, не враховуються.*

Семестрове оцінювання здійснюється з урахуванням різних видів навчальної діяльності, які мали місце протягом семестру, динаміки особистих навчальних досягнень учня / учениці за семестр, важливості теми, тривалості вивчення.

Відповідно до Рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, семестрове оцінювання може здійснюватися за результатами контролю груп загальних результатів, відображених у Свідоцтві досягнень. Семестровий контроль *проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу* в обсязі навчальних тем, розділів і підтвердження результатів поточних оцінок, отриманих учнями раніше. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. Звертаємо увагу, що семестровий контроль може бути комплексним, проводиться у формі тестування тощо.

Фіксація записів семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати.

Оцінка за семестр *ставиться за результатами тематичного оцінювання та контролю груп загальних результатів.*

Семестрове оцінювання результатів навчання здійснюють за *рівневою та 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.*

Семестрова оцінка може підлягати коригуванню. Відповідно до п. 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5–11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496, у триденний термін після виставлення семестрової оцінки батьки (особи, які їх замінюють) учнів (вихованців), які виявили бажання підвищити результати семестрового оцінювання або не були атестовані, звертаються до керівника закладу освіти із заявою про проведення відповідного оцінювання, у якій пояснюють причину та необхідність його проведення. Наказом керівника закладу освіти створюють комісію та затверджують графік і порядок проведення оцінювання. Члени комісії готують завдання, що погоджує педагогічна рада закладу освіти. Комісія ухвалює рішення щодо його результатів та складає протокол. Рішення цієї комісії є остаточним, при цьому скоригована семестрова оцінка не може бути нижчою за семестрову. У разі, якщо учневі/учениці не вдалося підвищити результати, запис у колонку «Скоригована» у класному журналі не роблять. За результатами оцінювання керівник закладу освіти видає відповідний наказ.

Річне оцінювання згідно з Рекомендаціями щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, *здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри. Окремі види контрольних робіт, як правило, не проводяться.*

Річна оцінка *не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри.* Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня / учениці протягом року, важливість тем, які вивчалися, тривалість їх вивчення та складність змісту; вміння застосовувати набуті знання тощо.

Річне оцінювання результатів навчання здійснюють за рівневою та 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

Коригування річної оцінки здійснюють шляхом коригування семестрової оцінки за I та/або II семестр відповідно до п. п. 9–10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 № 762 (зі змінами). Для вирішення питань, пов'язаних із коригуванням результатів річного оцінювання, один із їх батьків або інші законні представники можуть подати відповідне звернення до закладу загальної середньої освіти. Для розгляду звернення у закладі освіти може створюватися комісія, порядок діяльності, чисельність і персональний склад якої затверджує

керівник відповідного закладу загальної середньої освіти. Комісія за наслідками розгляду звернень може прийняти рішення про надання рекомендацій щодо проведення коригування результатів річного оцінювання учня / учениці. Результати розгляду звернення та рекомендації оформлюються протоколом засідання комісії. Відповідно до рекомендацій комісії здійснюється коригування результатів річного оцінювання шляхом повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів). Повторне семестрове оцінювання проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених протягом відповідного семестру, та графіка, що затверджує керівник закладу освіти. Результати коригування результатів річного оцінювання оформлюються відповідним наказом керівника закладу загальної середньої освіти.

Акцентуємо увагу на тому, що *оцінка результатів навчання учнів є конфіденційною інформацією, яку повідомляють лише учневі/учениці, його/її батькам (іншим законним представникам).*

Нагадуємо, що у статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що *річне оцінювання здійснюється за системою оцінювання, визначеною законодавством, а результати такого оцінювання відображаються у Свідоцтві досягнень, що видається учневі/учениці щороку у разі переведення його/її на наступний рік навчання.*

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» оцінювання результатів навчання учня / учениці з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти *здійснюється згідно з загальними критеріями оцінювання, затвердженими Міністерством освіти і науки України, та з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії учня / учениці на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану (за потреби), що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем/ученицею та/або його батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками.*

Інформуємо, що у Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957 (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>), зазначено, що інклюзивне навчання учнів, у тому числі згідно з індивідуальним навчальним планом, здійснюється відповідно до освітньої програми закладу освіти з урахуванням їх особливих освітніх потреб та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів). У п. 21 Порядку також наголошено на тому, що оцінювання результатів навчання учнів у закладах освіти здійснюється за системою та загальними критеріями оцінювання, затвердженими Міністерством освіти і науки України, та з

урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності), а також на тому, що після завершення навчання учні отримують документи про освіту державного зразка відповідно до зразків документів про загальну середню освіту, затверджених Міністерством освіти і науки України.

Звертаємо увагу, що в додатку 1 «Рівні підтримки в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти» до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти вписано *особливості проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації* відповідно до рівнів надання підтримки.

На першому рівні підтримки (надається учням з особливими освітніми потребами, які мають труднощі I ступеня прояву) поточне, семестрове та річне оцінювання здійснюються на основі загальних критеріїв оцінювання та на основі загальних підходів оцінювання з урахуванням можливості їх адаптації та з урахуванням особливих освітніх потреб учня.

На другому рівні підтримки (надається учням, які мають труднощі II ступеня прояву (труднощі легкого ступеня прояву) зазначені вище види оцінювання здійснюються також на основі загальних критеріїв оцінювання з можливістю адаптації умов проведення оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня; під час проведення оцінювання враховуються адаптація процедури за часом та змістом (наприклад: збільшення часу на виконання завдань); зміна методів тестування (формування завдань в аудіоформаті, збільшеним шрифтом, шрифтом Брайля тощо).

На третьому рівні підтримки (надається учням, які мають труднощі III ступеня прояву (труднощі помірного ступеня прояву) оцінювання здійснюється також на основі загальних критеріїв оцінювання з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) та можливості адаптації умов проведення процедури оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня; під час проведення оцінювання враховуються адаптація процедури оцінювання за часом та змістом (наприклад: збільшення часу на виконання завдань); зміна методів тестування (формування завдань в аудіоформаті, збільшеним шрифтом, шрифтом Брайля тощо).

На четвертому рівні підтримки (надається учням, які мають труднощі IV ступеня прояву (труднощі важкого ступеня прояву) та на п'ятому (надається учням, які мають труднощі V ступеня прояву (труднощі найтяжчого ступеня прояву), оцінювання здійснюються також на основі загальних критеріїв оцінювання з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) та можливості адаптації/модифікації умов проведення процедури оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня; здійснення адаптації процедури оцінювання за часом та змістом відповідно до потреб учня, що включає: використання доступних форм викладу інформації (шрифтом Брайля, письмових чи усних завдань тощо); використання засобів альтернативної комунікації під час формування завдань; адаптація/модифікація завдань з урахуванням способу їх сприйняття учнем, збільшення часу на процедуру оцінювання тощо; тести повинні відповідати змісту модифікованої програми навчального предмета.

У Рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, також рекомендовано добір форм оцінювання здійснювати індивідуально з обов'язковим урахуванням можливостей функціонування, життєдіяльності та здоров'я учнів. При оцінюванні рівня сформованості предметних компетентностей таких учнів вилучають ті складові (знання, вміння, види діяльності та інше), опанування якими є утрудненим або неможливим для учня / учениці з огляду на труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я.

Під час навчального заняття учитель може змінювати умови, інструкції, час або місце для виконання завдання. Наприклад, для дитини з порушеннями слуху традиційний диктант можна замінити на тестове завдання, оскільки за допомогою тестів, без опори на слух, можна перевірити, чи опанувала дитина певні граматичні навички. Учні з порушеннями зору для того ж диктанту може знадобитися більше часу, якщо він використовує шрифт Брайля.

Оцінюючи дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, потрібно враховувати, як вони опановують матеріал, як відбувається динаміка розвитку відповідно до попередніх індивідуальних досягнень, як діти набувають ключових і предметних компетентностей відповідно до визначених цілей у ІПР.

Наголошуємо, що *адаптація* змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – це зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання, а *модифікація* – це зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Адаптація спрямована на пошук і розроблення способів подання інформації та вивчення предмета дитиною з ООП з урахуванням особливостей її сприйняття, використання додаткових засобів і матеріалів (карток, інструкцій, правил тощо), розроблення та формування способів перевірки засвоєння знань та навичок. Для кращого засвоєння матеріалу можна використовувати поділ завдань на кілька, простіших за змістом або покрокових; зменшення тривалості виконання завдання або їхньої кількості за умови збереження рівня складності: частіші повторення, спрощені інструкції до виконання; залучення нетипових методик (комп'ютерних програм, візуалізаційних карток, предметів, аудіо- та відеороликів тощо); оформлення навчальних матеріалів з огляду на фізіологічні потреби учня (великий шрифт, виділення кольором, підкреслення).

Модифікація спрямована на забезпечення активності учня / учениці в навчальній соціалізації, тобто активній участі в навчанні класу, та на організацію індивідуальних умов навчання за допомогою додаткових методів і засобів. Ідея модифікованої інклюзії в тому, що дитина вчиться за тим же тематично-календарним планом, що і весь клас закладу загальної середньої освіти. Теми уроків для учня / учениці з ООП та решти учнів класу збігаються, але різняться матеріали, підходи та глибина вивчення. Оцінювання учнів з

ООП, які навчаються за модифікованими програмами, як уже зазначалося, здійснюється з урахуванням індивідуальних можливостей. Завдання до перевірки мають передбачати прості дії замість складних (намалювати замість написати, обчислити за допомогою калькулятора тощо). Для модифікації навчальних планів та змісту уроків використовують: скорочення обсягу матеріалу, що вивчається на уроці; зменшення кількості тем з однієї чи кількох дисциплін; заміну завдання на інше за збереження напряму вивчення дисципліни (наприклад, набрати текст на комп'ютері замість писати його ручкою); зниження складності завдання (складання замість множення); використання додаткових матеріалів (карток, алгоритмів дії, правил) у вигляді малюнків чи позначок; повторення інструкцій та алгоритмів дії тощо.

Більш детально з особливостями роботи з адаптованими чи модифікованими навчальними програми та особливостями оцінювання рівня навчальних досягнень учнів можна ознайомитися за покликанням: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-ditej-z-oop-adaptatsiya-ta-modyfikatsiya-navchalnyh-program/>.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Одним із важливих напрямів освітньої реформи є створення стимулюючої системи оцінювання результатів навчання учнів у закладі освіти, спрямованої на реалізацію компетентнісного підходу до навчання, який є пріоритетним у розбудові освітнього процесу в Новій українській школі.

Потреба у кожному закладі загальної середньої освіти *розробити та впроваджувати систему оцінювання результатів навчання учнів*, спрямовану на формування в них відповідальності за результати свого навчання, визначена у Порядку проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>), яким фактично запущено принципово новий підхід до оцінювання якості освітньої діяльності у закладах освіти України.

Звертаємо увагу, що під час інституційного аудиту як процесу зовнішнього оцінювання діяльності закладу освіти здійснюється оцінювання за напрямом «Система оцінювання результатів навчання учнів», який передбачає:

- наявність системи оцінювання результатів навчання учнів, яка забезпечує справедливе, неупереджене, об'єктивне та добросовісне оцінювання;
- систематичне відстеження результатів навчання кожного учня та надання йому (за потреби) підтримки в освітньому процесі;
- спрямованість системи оцінювання на формування в учнів відповідальності за результати свого навчання, здатності до самооцінювання.

Працюючи над формуванням системи оцінювання результатів навчання учнів, важливо пам'ятати, що у п. 4. статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що за вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів навчання

учнів або за системою оцінювання, визначеною законодавством. У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів ним мають бути визначені правила переведення до системи оцінювання, визначеної законодавством.

Система оцінювання результатів навчання учнів в умовах компетентнісного навчання спрямовується на надання допомоги вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і застосування необхідних інструментів для впровадження справедливого, об'єктивного, незалежного, недискримінаційного та добросовісного оцінювання результатів навчання незалежно від виду та форми здобуття освіти.

На початку навчального року педагогічна рада закладу освіти, який має право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання, повинна ухвалити рішення:

- яку шкалу та критерії оцінювання застосовувати – національну чи власну;

- у випадку застосування власної шкали – визначити форму «Свідоцтва досягнень» (запропоновану Міністерством освіти і науки України чи з внесеними закладом освіти змінами на рівні предметів та результатів навчання);

- про оцінювання/неоцінювання результатів навчання складників вибіркового освітнього компонента, адже у Типовій освітній програмі для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 р. № 235 наголошено лише на обов'язковому оцінюванню результатів навчання з навчальних предметів/інтегрованих курсів обов'язкового освітнього компонента типового навчального плану;

- про форму ведення документації в закладі освіти – електронну чи паперову;

- затвердити інструментарій оцінювання, який згодом буде вписано в освітню програму закладу освіти;

- визначити (за потреби) адаптаційний період, упродовж якого не здійснюватиметься поточне та тематичне оцінювання;

- оцінювання / неоцінювання навчальних досягнень учнів із предметів освітніх галузей «Мистецтво», «Соціальна та здоров'язбережувальна», «Фізична культура» або визначити власну шкалу оцінювання.

Нагадуємо, що відповідно до Порядку проведення інституційного аудиту закладу ЗСО в *освітній програмі закладу освіти* необхідно передбачити опис власної системи оцінювання, що складається з переліку видів та форм оцінювання, критеріїв, шкал оцінювання, відповідних процедур та правил. Загальні адаптовані критерії можна подати у додатку до освітньої програми. Проте критерії, що розробляються для оцінювання різних видів завдань, для різних занять або навчальних тем, додавати до освітньої програми не потрібно – достатньо зазначити про їх наявність і вказати, де вони розміщені. Опис інструментарію оцінювання результатів навчання учнів має містити також інформацію про те, яку шкалу оцінювання використовує заклад освіти. Якщо ж

це власна шкала оцінювання, то освітня програма закладу освіти має містити її короткий опис і способи переведення у національну шкалу оцінювання результатів навчання учнів.

Розроблена у закладі освіти *система оцінювання результатів навчання учнів може включати принципи, функції, цілі, форми, методи, критерії, процедури та правила оцінювання, а також відповідний інструментарій, ґрунтуватися на національних критеріях та вимогах оцінювання, враховувати національну шкалу оцінювання та відобразити культуру оцінювання закладу освіти тощо*. Формування такої системи оцінювання потребує спільних зусиль усіх учасників освітнього процесу.

Принципи, критерії, процедури та правила оцінювання закладу освіти описуються, як зазначено вище, в освітній програмі закладу освіти.

Принципи оцінювання результатів навчання учнів визначають основні засади, які створюють культуру оцінювання в закладі освіти, зумовлюють правила та процедури оцінювання, які приймаються педагогічною спільнотою, та які не можна порушувати під час оцінювання. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» оцінювання ґрунтується на принципах дитиноцентризму, об'єктивності, доброчесності, справедливості, неупередженості, систематичності, критеріальності, гнучкості, перспективності, диференційованості та конфіденційності, а також плановості, чіткості, прозорості, відкритості, доброзичливості.

Принципи оцінювання:

- оцінювання є рівним;
- оцінювання вимагає відкритості, співпраці та участі учнів: взаємодія, зворотний зв'язок, співпраця між закладом освіти та батьками;
- оцінювання носить систематичний і послідовний характер: шкільні процедури, оцінювання власної роботи вчителем, цілеспрямована робота;
- оцінювання є різноманітним і проводиться досить часто;
- оцінювання ґрунтується на цілях і критеріях;
- оцінювання враховує вік і здібності учня / учениці тощо.

Основні функції оцінювання:

- мотиваційна – активізує внутрішні й зовнішні мотиви до навчання;
- діагностична – сприяє визначенню рівня компетентності учнів, усвідомленню ними прогалин у своїх знаннях;
- коригувальна – спрямовує зусилля учнів на подолання труднощів;
- прогностична – ставить цілі навчання на майбутнє;
- розвивальна – мотивує до рефлексії та самовдосконалення;
- навчальна – забезпечує зворотний зв'язок між учителем і учнем / ученицею;
- виховна – налаштовує дитину на розвиток власної організованості;
- управлінська – надає необхідну інформацію для ухвалення рішень.

Основні цілі оцінювання:

- порівняння наявного рівня набутих компетентностей та вмій учня / учениці з очікуваними результатами під час проведення різних способів оцінювання на різних етапах навчання;

– здійснення моніторингу прогресу учня / учениці з метою вдосконалення набутих компетентностей і демонстрування подальшого поступу у навчанні;

– визначення дітей з особливими освітніми потребами для здійснення відповідного рівня підтримки в освітньому процесі ;

– оцінювання методів викладання, визначення потреби у продовженні їх застосування чи зміні, якщо результати оцінювання демонструватимуть низький рівень оволодіння очікуваними результатами для більшості учнів;

– перегляд змісту навчальної програми за потреби;

– надання інформації батькам під час індивідуальних зустрічей щодо прогресу у розвитку дитини, набуття тих чи інших компетентностей, видів навчальної діяльності, які можуть здійснюватися в домашніх умовах;

– надання підтримки учням у самооцінюванні для визначення сфер, які потребують покращення знань чи вмінь.

Із визначених законодавством *форм оцінювання* (усна, письмова, цифрова, практична) педагогічні працівники самостійно визначають форми оцінювання результатів навчання учнів із певного предмета, орієнтуючись на принцип педагогічної доцільності та враховуючи специфіку навчального предмета і особливості учнів.

Методи оцінювання педагогічні працівники закладу освіти добирають самостійно. Це може бути спостереження, усне опитування, бесіда, тестування, виконання вправ біля дошки, аналіз письмових робіт учнів тощо.

Критерії, процедури та правила оцінювання в закладі освіти розробляються, як уже зазначалося, на основі державних нормативних документів з урахуванням культури оцінювання, сформованої у закладі освіти, шляхом їх конкретизації до окремих видів робіт і видів діяльності. Нагадуємо, що критерії оцінювання, запропоновані Міністерством освіти і науки України, є загальними і використовуються як основа, своєрідний каркас, за допомогою якого вибудовується власна система оцінювання закладу освіти. Вони можуть бути застосовані в частині, що відповідає очікуваним результатам навчання, визначеним відповідною навчальною програмою. Критерії оцінювання за предметами або освітніми галузями розробляються відповідно до загальних критеріїв оцінювання з урахуванням характеристик груп загальних результатів відповідної галузі. Орієнтовні критерії з кожного навчального предмета можуть міститися в навчальних програмах дисциплін і конкретизуються в освітній програмі закладу освіти.

Об'єктами оцінювання є результати навчання учня / учениці, якими відповідно до ст. 1 Закону України «Про освіту» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>) є знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти і оцінити, та які особа здатна продемонструвати після опанування модельної навчальної програми або окремих освітніх компонентів.

Інформуємо, що у Державному стандарті базової середньої освіти серед вимог до обов'язкових результатів навчання учнів обов'язковим є компонент –

орієнтири для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу. Обов'язкові результати навчання учнів позначено індексами, в яких остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату.

Розробляючи систему оцінювання в закладі освіти важливо пам'ятати, що опис критеріїв оцінювання результатів навчання учнів, пропонується Міністерством освіти і науки України (https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf), подається за рівнями (початковий, середній, достатній, високий) та ґрунтується на таких показниках:

- сформованість пізнавальної діяльності (мотивації пізнання, сприймання, осмислення, перетворення знання, практичної діяльності);
- сформованість знань, умінь, ціннісних ставлень як складників ключових і предметних компетентностей;
- володіння розумовими операціями: вмінням аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;
- пізнавальна активність;
- міра самостійності та творчості у виконанні навчальних завдань;
- сформованість вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, висувати і формулювати гіпотези тощо.

Працюючи над розробленням у закладі освіти системи оцінювання результатів навчання, рекомендуємо врахувати те, що система повинна:

- ґрунтуватися на особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах;
- урахувувати особливості психофізичного розвитку здобувачів освіти;
- мати у своїй основі чіткі та зрозумілі вимоги до навчальних результатів; дозволяти гарантовано досягти і перевищити ці вимоги;
- заохочувати учнів апробувати різні моделі досягнення результату без ризику отримати за це негативну оцінку;
- розвивати в учнів упевненість у своїх здібностях і можливостях;
- використовувати різні види, форми та способи оцінювання, в тому числі прийоми самооцінювання і взаємооцінювання як важливий елемент навчальної діяльності.

Наголошуємо, що формування системи оцінювання потребує не лише чіткого визначення видів оцінювання навчальних досягнень учнів, а передбачає оцінювання окремих видів робіт учнів учителем за власне розробленими критеріями оцінювання результатів навчання учнів, які повинні ґрунтуватися на критеріях, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також враховувати особливості вивчення теми (обсяг годин на вивчення, кількість обов'язкових робіт), компетентнісний підхід до викладання навчального предмета (інтегрованого курсу), форму організації учнів на навчальному занятті (групова, індивідуальна, парна, фронтальна, кооперативна).

Оцінювання передбачає організацію діяльності учнів задля отримання даних про стан сформованості очікуваних результатів навчання, визначених учителем для певного заняття / системи занять із певної програмової теми.

Отримання даних пропонуємо здійснювати під час різних видів навчальної діяльності учнів (індивідуальної, парної, групової, фронтальної та кооперативної); різних способів виконання – усний (бесіда, розповідь, переказ, діалог тощо); письмовий (окремі навчальні завдання, у тому числі тестові, компетентнісні завдання, перекази, твори, диктанти, а також діагностичні роботи); практичний (експериментальні дослідження, практична робота, навчальний проєкт, учнівське портфоліо, спостереження, заповнення таблиць, побудова схем, моделей тощо); програмований/цифровий (тестування в електронному форматі та інші). За отриманими даними про результати навчання, на основі їх аналізу залежно від мети та функцій оцінювання, пропонуємо визначати оцінку як показник досягнень навчальної діяльності учня / учениці.

Система оцінювання результатів навчання учнів у закладі освіти неможлива без постійного інформування їх про критерії оцінювання. *Інформація про критерії оцінювання може бути донесена вчителем до учнів у різних формах: усно, у вигляді роздаткового матеріалу, інфографіки, шляхом розміщення на інформаційному стенді у класі, через інтерактивну Інтернет-платформу, електронну пошту та інші види комунікації.*

Інструментарій оцінювання добирається або розробляється вчителем самостійно з урахуванням розроблених у закладі освіти правил і процедур та містить критерії оцінювання. До розроблення критеріїв оцінювання окремих видів діяльності вчитель може і повинен залучати учнів. Формуючи систему оцінювання у закладі освіти, потрібно пам'ятати, що оцінка має стимулювати учнів до навчання, а не використовуватися для покарання.

Звертаємо увагу, що розроблені вчителем самостійно або спільно з учнями критерії оцінювання окремих видів діяльності не потребують затвердження керівництвом закладу освіти.

Інформувати про правила та процедури оцінювання в закладі освіти, про порядок поточного та підсумкового оцінювання, чинники (старанність, вчасність виконання робіт), які впливають на тематичне оцінювання учнів, через різні форми комунікації необхідно початку навчального року також і батьків.

За потреби для кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу можна підготувати необхідні пам'ятки з порядку і правил оцінювання учнів у закладі освіти.

Правила та процедури оцінювання, як зазначено вище, розробляються та схвалюються педагогічною радою та описуються в освітній програмі закладу освіти. Звертаємо увагу, що правила та процедури оцінювання можуть стосуватися особливостей виставлення підсумкової річної оцінки з певних навчальних предметів, порядку проведення тематичного оцінювання, порядку та термінів захисту проєктів тощо.

Формування системи оцінювання результатів навчання учнів в умовах компетентнісної освіти, потребує врахування вчителями таких *підходів до формування критеріїв оцінювання:*

– оцінювати не лише результат роботи, але й процес навчання,

індивідуальний поступ кожного учня / учениці;

– позитивно оцінювати досягнення учнів незалежно від того, значні вони чи скромні, якщо вони є результатом справжніх зусиль дитини – в цьому є мотивуюча роль оцінювання;

– оцінювати рівень аргументації та наскрізні вміння учнів тощо.

Звертаємо увагу, що система оцінювання результатів навчання учнів має бути об'єктивною і дієвою, сприйматися учнями, бути зрозумілою і чіткою. Для цього оцінювання результатів навчання має бути справедливим, неупередженим, об'єктивним і доброзичливим. Із цією метою вчителі можуть не лише розробляти критерії оцінювання для виконання обов'язкових видів роботи, а й розробляти критерії оцінювання навчальних досягнень учнів при використанні інших, крім класно-урочної, форм організації освітнього процесу та форм роботи з учнями; використовувати учнівське портфоліо як спосіб оцінювання результатів навчання учнів; системно впроваджувати формувальне оцінювання, яке дозволяє учням відчувати себе повноцінним суб'єктом власного навчання, сприяє формуванню більшої відповідальності за результати свого навчання, оскільки активізуються причинно-наслідкові зв'язки між зусиллями та конкретними діями і отриманими результатами.

Нагадуємо, що прості та дієві інструменти, щоб визначити чи справедливо в закладі освіти оцінюються навчальні здобутки учнів і як зробити оцінювання більш ефективним, описано в «Абетці для директора» (https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf).

Рекомендуємо кожному учителю-предметнику ознайомитися із критеріями та індикаторами оцінювання напряму «Система оцінювання результатів навчання учнів» та *дотримуватися низки вимог*:

– інформувати учнів про критерії, правила та процедури оцінювання результатів навчання, які оприлюднені у закладі освіти;

– застосовувати систему оцінювання результатів навчання учнів, спрямовану на реалізацію компетентнісного підходу;

– створювати умови для того, щоб оцінювання результатів навчання учнів було справедливим, неупередженим, об'єктивним, доброзичливим;

– систематично відстежувати результати навчання кожного учня / учениці, здійснювати аналіз та надавати (за потреби) підтримку в навчанні;

– упроваджувати систему формувального оцінювання, відстежувати особистісний поступ учнів, формувати у них позитивну самооцінку, відзначати досягнення, підтримувати бажання навчатися, запобігати побоюванням помилитися;

– формувати в учнів відповідальне ставлення до процесу навчання, відповідальність за результати свого навчання, здатність до самооцінювання, використовувати прийоми самооцінювання та взаємооцінювання тощо.

Звертаємо увагу, що у Державному стандарт базової середньої освіти, який пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири для їхнього оцінювання, у п. 12 передбачено *орієнтири для оцінювання*, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на

завершення адаптаційного циклу. Для позначення обов'язкових результатів навчання учнів передбачено *індекси* (п. 13), в яких остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату.

У Державному стандарті наявні *вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі* (загальні результати, конкретні результати та орієнтири для оцінювання), які передбачають:

– взаємодію з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;

– сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) і використання її для збагачення власного досвіду;

– висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови;

– дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, їх аналіз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобровський М., Горбачов С., Заплотинська О., Ліннік О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

2. Аналітичний звіт Державної служби якості освіти України за результатами інституційних аудитів 2020–2021 років. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zviti/> (дата звернення: 17.05.2022).

3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

6. Інструкція з ведення класного журналу 5–11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496290-08#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

7. Кабан Л. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у

новій українській школі. *Народна освіта*. 2017. Вип. 1. С. 88–95. URL: <https://www.narodnaosvita> (дата звернення: 20.05.2022).

8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> (дата звернення: 17.05.2022).

9. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі у 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» від 06.08.2021 № 4.5/2303-21. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/ (дата звернення: 18.05.2022).

10. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

11. Оцінювання досягнень учнів, учителів і шкіл. *Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів* / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер; пер. з англ. Л. І. Паращенко. Київ : Основа, 2011. Т. 1. С. 99–123. URL: <https://rm.coe.int/1680495357> (дата звернення: 18.05.2022).

12. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957> (дата звернення: 15.05.2022).

13. Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 № 762 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47670/ (дата звернення: 21.05.2022).

14. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

15. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 236. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 14.05.2022).

16. Порядок проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text> (дата звернення: 14.05.2022).

Юлія МЕЛЬНИК,
завідувач навчально-методичного кабінету
психологічної служби Рівненського ОІППО

Світлана КЛІМ,
методист навчально-методичного кабінету
психологічної служби Рівненського ОІППО

КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Консультавання є одним із напрямів діяльності практичного психолога і соціального педагога закладу освіти, про що зазначається у наказі МОН України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» від 22.05.2018 № 509. Відповідно до Положення працівники психологічної служби закладів освіти надають консультативну допомогу всім учасникам освітнього процесу з питань навчання, виховання здобувачів освіти, особистісного та професійного розвитку тощо.

Психологічне консультавання – це спеціально організоване спілкування між фахівцем та його клієнтом, спрямоване на підтримку останнього, на роботу з його станами, переживаннями, взаєминами, проблемами, конфліктами. За цих умов психолог-консультант допомагає клієнтові в самопізнанні, саморегуляції, пошуку шляхів вирішення власних проблем, у спробах дослідити і прояснити свою життєву ситуацію, активізувати додаткові ресурси, щоб адаптуватися до нових умов чи знайти вирішення наявних проблем.

Зважаючи на сучасні умови життя суспільства, одночасно з традиційним консультаванням «тет-а-тет» фахівці психологічної служби можуть впроваджувати *психологічне онлайн-консультавання* (лист МОН України «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2021/2022 навчальному році» від 16.07.2021 №1/9-363). Організувати психологічний супровід, зокрема психологічне консультавання, всіх учасників освітнього процесу в онлайн-форматі можна шляхом проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей завдяки сервісам Skype, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet.

Відеоконференція – конференція в режимі реального часу (онлайн), що дозволяє проводити заняття у «віддалених класах», «віддалених педагогічних і батьківських колективах», коли педагог, психолог чи соціальний педагог, здобувачі освіти та їхні батьки перебувають на відстані.

Google Meet – сервіс Google для проведення відеозустрічей з учасниками освітнього процесу з можливістю планування та запрошення до нього обраних користувачів. Для цього необхідно створити відеозустріч та поділитися з іншими посиланням на неї. У зв'язку з цим не має значення, якими обліковими записами користуються учасники освітнього процесу, адже Meet містить спеціальні додатки для пристроїв iOS і Android.

Окрім відеозустрічей, психологічне консультування може здійснюватися через листування електронною поштою, в чатах та в телефонному режимі.

Для ефективності здійснення психологічного консультування важливою умовою є дотримання структури консультативного сеансу. Узагальнений досвід методик психологічного консультування представлено в *таблиці*.

Вказано основні завдання та орієнтовний час кожного етапу консультування. Якщо час, визначений на кожен етап бесіди, є умовним, то **дотримання перебігу етапів консультації є ОБОВ'ЯЗКОВИМ**.

Консультативна сесія загалом триває приблизно 50–80 хвилин.

Важливо пам'ятати, що психологічна допомога полягає не тільки в тому, щоб правильно вислухати та інтегрувати особистість, надавши їй необхідну допомогу, а й у тому, щоб озброїти людину конкретними засобами збереження або відновлення психологічної рівноваги.

Дистанційне психологічне онлайн-консультування має низку **особливостей**, а саме:

- може відбуватися через різні альтернативні комунікативні канали: вони відрізняються за параметрами синхронності (синхронна або асинхронна комунікація); способом (індивідуальна або групова комунікація); типом комунікації (друкований текст, візуальна та/або голосова комунікація); ступенем залучення людини (пряма людська взаємодія, самопомога при використанні інформації або інструкцій, опублікованих на сайті, онлайнове інтерактивне програмне забезпечення);

- практикується як додатковий засіб, підключений до процесу очного консультування, або незалежний процес;

- базується зазвичай на текстовій комунікації між консультантами та клієнтами;

- пропонує клієнтам як короткочасні чи довготривалі інтервенції, так і одноразові консультації;

- використовується для попередньої комунікації з клієнтами перед початком та після завершення очного консультування.

Варто виокремити і деякі вагомні **обмеження та недоліки**, притаманні означеній формі консультування, що відбувається передусім через електронну пошту та чати:

- відсутність безпосереднього візуального контакту між клієнтом і психологом, що викликає труднощі у відстежуванні змін в емоційному стані клієнта;

- ризик обриву з'єднання, який призводить до втрати повідомлень та налагодженого емоційного контакту;

- виникнення непорозумінь у зв'язку з відсутністю невербальної інформації про клієнта;

- можливі затримки в отриманні повідомлень за умови значної різниці в часі;

- неналежна якість технічних засобів (повільна швидкість інтернету, низька якість зображення, звуку тощо).

Методики психологічного консультування

Етапи		Структура консультативного процесу				Час
Автори	А. Мей	А. Айві	Г. Абрамова	Проблемно-орієнтоване консультування	С. Васьківська	
Напрями						
I	встановлення контакту	контакт-структурування	«Привіт»	аналіз скарги	– контакт; – рапорт; – робочий альянс; – контракт	5 хв
II	сповідь	визначення проблеми	«У чому проблема?»	аналіз психологічної ситуації	– збір інформації; – первинна діагностика проблеми	15–20 хв
III	тлумачення	визначення теми	«Чого ви хочете досягти?»	ідентифікація психологічних проблем	– дослідження проблеми; – аналіз гіпотез	10–15 хв
IV	трансформація особистості	аналіз альтернатив	«Що ще можна зробити?»	формулювання консультативного завдання	– дослідження можливостей; – ресурси та альтернативи	10–15 хв
V		узагальнення для життя	«А ви будете це робити?» (перехід до дії)	вирішення консультативного завдання	– психопрактична допомога (навчання, тренування та ін.)	15 хв

Загальна *стратегія онлайн-консультування* включає такі етапи:

1. Встановлення контакту.
2. Збір інформації та усвідомлення бажаного результату.
3. Аналіз гіпотез та пошук альтернативних рішень.
4. Узагальнення результатів взаємодії з клієнтом та завершення контакту.

Серед основних недоліків, які може допускати консультант, варто виокремити такі: дає поради; оцінює; критикує; передчасно оцінює ситуацію; веде клієнта за собою, а не йде за клієнтом; перебиває клієнта; ставить запитання «Чому?».

Із початком повномасштабного військового вторгнення на територію нашої держави збройних сил російської федерації як ніколи набуло актуальності питання надання першої психологічної допомоги і дітям, і дорослому населенню.

Перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної психологічної допомоги громадянам, які зазнали впливу значних стресорів. Її надання не передбачає значної професійної підготовки, достатньо педагогічних знань, отриманих в межах загальноосвітнього психологічного інформування, і природної здатності проявляти співчуття. Важливою ознакою першої психологічної допомоги є її простота.

Потреба у першій психологічній допомозі залежить від глибини впливу події на людину. Ступінь впливу зазвичай визначається як: незначний, помірний, тяжкий. У більшості випадків перша психологічна допомога надається під час важкого впливу психотравмуючої події на особу. Саме оцінка поведінки постраждалого є вирішальною для прийняття рішення про надання такої допомоги.

Для використання в роботі практичних психологів рекомендуємо використовувати такі протоколи надання психологічної допомоги у випадку різних психоемоційних реакціях на стресові події.

Перша ментальна допомога в стресовій ситуації

(за Моше Фархі)

Р – разом, обов'язково бути поряд. Під час травмуючої ситуації людина відчуває себе самотньою і безпомічною. Важливо повернути її до відчуття того, що «ми разом, ти – не один».

І – ініціатива, підтримка ефективних дій. Наше перше бажання – заспокоїти людину, яка страждає від тривоги. Цього не варто робити. Слід спонукати її до активних самостійних дій, щоб відновити в людини відчуття контролю.

З – запитання, що спонукають до роздумів. Канал спілкування з постраждалими від тривоги в час інциденту повинен бути ментальним, раціональним, у жодному разі не емоційним. Потрібні запитання, що вимагають активувати думки, а не емоції. Не варто казати: «Це нормально – бути наляканим, схвилюваним», варто говорити: «Порахуй і скажи, скільки

людей / машин / стільців зараз навколо тебе?» або «Де знаходиться найближчий до тебе захищений простір?»).

У – усвідомлення ситуації. Важливо розповісти людині, яка постраждала, що було до пережитої ситуації, і що було після неї. Необхідно підкреслити: ця ситуація вже завершилася.

Алгоритм першої психологічної допомоги у разі страху

1. Покладіть руку людини собі на зап'ястя, щоб вона відчула ваш пульс і зрозуміла, що ви спокійні. Це буде для неї сигналом: «Я – поряд, ти не один».

2. Дихайте глибоко й рівно. Спонукайте людину дихати в одному ритмі з вами.

3. Якщо людина говорить – вислухайте її. Продемонструйте зацікавленість, розуміння, співчуття.

4. Зробіть легкий масаж найбільш напружених м'язів тіла.

5. Якщо ситуація вимагає швидкого реагування, продемонструйте, як потрібно діяти, скажіть: «Роби як я».

Алгоритм першої психологічної допомоги у разі істерики

1. Позбавтеся сторонніх осіб, створіть спокійні умови.

2. Залишайтеся з людиною наодинці, якщо це не несе для вас небезпеки.

3. Якщо потрібно звернути на себе увагу і домогтися певної реакції – зробіть щось несподіване для людини, те, що може її здивувати (з гуркотом кинути предмет, різко закричати, голосно заспівати тощо).

4. Говоріть упевнено, короткими чіткими фразами: «Ходімо зі мною», «Випий води», «Умийся».

5. Після істерики приходиться втома: покладіть людину спати.

Алгоритм першої психологічної допомоги у разі агресії

1. За можливості заберіть в агресивно налаштованої людини небезпечні предмети (зброю).

2. Зведіть до мінімуму кількість присутніх.

3. Дайте людині змогу «розрядитися» (виговоритися, побити подушку тощо).

4. Доручіть людині роботу, пов'язану зі значним фізичним навантаженням.

5. Будьте доброзичливими. Навіть якщо ви не згодні, не сперечайтесь з агресивною людиною, адже агресія буде спрямована на вас.

6. Спробуйте розрядити ситуацію смішними коментарями чи діями.

7. Агресію може зменшити страх покарання, якщо людина не має на меті отримати вигоду від своєї агресивної поведінки (наприклад, домогтися чогось, змусити оточуючих діяти певним чином).

Алгоритм першої психологічної допомоги у разі плачу

1. Знайдіть безпечне місце, де немає людей.

2. Попросіть в людини дозволу побути поруч. Установіть з нею фізичний контакт: доторкніться до неї, візьміть за руку чи покладіть свою руку їй на плече або на спину. Важливо, щоб людина відчула вашу присутність.

3. Дайте людині можливість виплакати й виговоритися. Ваше завдання – вислухати її.

4. Застосуйте прийоми активного слухання, вони допоможуть людині звільнитися від горя.

Кризове консультування – різновид психологічного консультування, що забезпечує підтримку та психологічну допомогу здоровим людям у складних, проблемних, кризових життєвих ситуаціях. Найчастіше таке консультування індивідуальне і термінове. Його неможливо і небажано відкладати, воно має відбуватися саме тоді, коли людина потрапила в екстремальні обставини або вона у кризі. Кризові клієнти передусім шукають допомоги не у розв'язанні своїх проблем, а в полегшенні суб'єктивно нестерпного емоційного стану. На відміну від інших видів консультативної допомоги, кризове консультування зазвичай незаплановане, вмотивоване, усвідомлене, бажане для клієнта.

Принципи кризової інтервенції:

- короткотривалість;
- невідкладність;
- емпатійний контакт;
- високий рівень активності людини, яка надає психологічну допомогу;
- обмеження цілей;
- реалістичність;
- сфокусованість на основній проблемі (на симптоматиці).

Етапи психологічної допомоги під час переживання горя

1. **Допомога на стадії шоку.** Найголовніше – бути поряд із людиною, яка зазнала втрати, не залишати її на самоті, піклуватися про неї, однак не перевантажувати її опікою. Висловлювати свою турботу і увагу краще через дотики: навіть просте потискання руки краще, ніж холодна ізоляція. Людина, яка страждає, завжди має право відмовитися від вашої допомоги, але пропонувати її необхідно.

2. **Допомога на стадії гострого горя.** Слід говорити про померлого, причини смерті та почуття у зв'язку з цією подією. Запитувати про померлого, слухати спогади про нього, розповіді про його життя, навіть, якщо вони неодноразово повторюються. Запитання типу «На кого він був схожий?», «Чи можна побачити його фотографії?», «Що він любив робити?», «Що ви зараз згадуєте про нього?», є доречними, вони дозволяють людині виговоритися.

Якщо людина, яка зазнала втрати, ніби завмирає (наприклад, нічого не говорить, дивлячись у далечінь), не варто намагатися її розговорити, заповнити тишу словами. Необхідно бути готовими продовжити розмову, коли клієнт повернеться до реальності. Не завжди важливо знати, в які спогади занурюється людина, про що вона думає. Головне – створити навколо неї атмосферу присутності та розуміння. У випадку раптової або насильницької смерті рідних із людиною необхідно неодноразово обговорювати всі найдрібніші деталі до того часу, поки вони не втратять свого страхітливого, травматичного характеру. Лише тоді людина, яка втратила когось із близьких, зможе оплакувати їх.

Також важливо дати людині можливість виплакати, не намагаючись одразу втішати. Не слід усім своїм виглядом постійно підкреслювати своє співчутливе ставлення до людини та надавати їй особливого статусу.

Поступово (ближче до кінця цього періоду) слід долучати людину до повсякденної діяльності.

3. **Допомога на стадії відновлення.** Необхідно допомогти людині заново «включитися» в життя, планувати майбутнє. Оскільки людина може неодноразово повертатися до переживань гострого періоду, необхідно давати їй можливість знову і знову говорити про померлого. Корисними в цей період можуть бути будь-які прохання про допомогу з боку друзів, близьких, виконання яких допоможе людині повернутися до звичного життя.

Прийоми, які допомагають психологу успішно працювати із втратою

- використання речей (фотографій, особистих речей та ін.), які допомагають людині, яка пережила втрату, підтримувати роботу горя;
- використання творчого письма, малювання;
- повторні розпитування;
- вправи, які спонукають людину реалістично поглянути на стосунки, наприклад, складання списків позитивних і негативних рис характеру померлого;
- листи померлому;
- перебудова поведінки, наприклад, зменшення відвідувань кладовища, відповідно збільшення кількості відвідувань відповідних місць для надання допомоги іншим тощо.

У ході **консультування жертв сексуального насильства** необхідно:

1. Забезпечити повне та безумовне прийняття, комфортні та довірливі стосунки.
2. Забезпечити відчуття поваги та людської гідності, повне володіння консультативною ситуацією (анонімність, конфіденційність тощо).
3. Допомогти відреагувати на емоційне напруження та перейти до роботи з відновлення особистісного контролю над ситуацією.
4. Допомогти скласти конкретний план поведінки в обставинах, пов'язаних зі зґвалтуванням (інформація про юридичну сторону справи, дії поліції, збір доказів, медичне обстеження, судочинство). Якщо потерпіла / потерпілий не хоче (боїться) звертатися до медичної установи та поліції, не варто її / його примушувати! Однак у м'якій формі необхідно пояснити людині, що згодом вона може змінити своє рішення, тому докази і свідчення варто зібрати упродовж першої доби. Якщо вони не знадобляться, їх завжди можна знищити.
5. Допомогти усвідомити серйозність випадку та визначити основні проблеми.
6. Мобілізувати можливі системи підтримки особистості.
7. Обговорити перспективи та допомогти усвідомити умови і строки відновлення.
8. Виявити необхідні резерви та зміцнити сильні сторони особистості, щоб повністю реконструювати відносини з оточуючим середовищем і досягти інтеграції особистості.

Залежність від консультанта – один із негативних наслідків довготривалої психологічної допомоги, коли клієнт стає надто несамостійним у своєму житті, постійно шукає поради, підтримки, допомоги з боку консультанта чи, навпаки, нав'язливо демонструє йому власну незалежність, норовливість.

Із метою попередження надмірної залежності від консультанта бажано при перших симптомах зосередити увагу на відпрацюванні конкретних травматичних переживань, пов'язаних у досвіді клієнта із залежностями від інших авторитетних осіб, які його оточують.

Важливим компонентом якісного консультативного процесу є **профілактика емоційного вигорання** практичних психологів, яка передбачає: виявлення джерела стресу та знаходження способу його «знешкодження», дотримання балансу в системі «робота – особисте життя»; послідовність режиму роботи та відпочинку, фізична активність; звернення (за потреби) до кваліфікованого фахівця-супервізора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Від А до Я: абетка для психолога-початківця : навчально-методичний посібник / упоряд. Н. Прокопчук. 2-ге вид., перероб. Рівне : РОІППО, 2016. С. 32.
2. Інформаційні матеріали вебінару «Перша психологічна допомога у разі гострих реакцій на травмівну подію». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=S3m00j4Has8&t=75s> (дата звернення: 25.05.2022).
3. Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій : лист МОН України від 04.04.2022 № 1/3872-22. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/07/lyst-mon-vid-04-04-2022-1-3872-22-pro-metodychni-rekomendatsii-persha-psykholohichna-dopomoha-alhorytm-diy/> (дата звернення: 23.05.2022).
4. Васьківська С. Онлайн-консультування як сучасна технологія в психологічній практиці. URL: <https://cprpp.mkrada.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2022).
5. Технологія консультування /. Київ : Главник, 2005. С. 34, 90.
6. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування. Київ : Главник, 2004. С. 84–85, 88.
7. Що необхідно знати про психологічне консультування. URL: <https://gus.org.ua> (дата звернення: 13.05.2022)
8. Як уникнути емоційного вигорання? URL: <https://baltapmsd.botg.gov.ua/yak-unyknuty-emotsijnogo-vygorannya/> (дата звернення: 20.05.2022).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2022/2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Нова українська школа визначила перед українським суспільством доволі непросте завдання: сформувати освітній простір, адекватний викликам ХХІ століття. В контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» видозмінюється соціальна й професійна місія педагога. Якісні зміни в освіті залежать насамперед від того, у який спосіб організовується освітня діяльність, якими методами, прийомами, засобами, у яких формах відбувається засвоєння навчального матеріалу, а головне, на яких засадах будуються взаємини між учасниками освітньої діяльності.

Суспільство потребує освічених людей з широким світоглядом, здатних розробляти свої життєві плани, критично мислити, самостійно використовувати знання для розв'язання проблем. У зв'язку з цим найважливіша функція вчителя полягає в його вмінні організувати компетентнісне навчання, адже компетентнісний підхід – це місток, що поєднує школу з реальним світом.

Зважаючи на зазначене вище, зміст та завдання шкільного курсу хімії вимагають нових підходів до організації освітнього процесу, спрямованих на формування ключових і предметних компетентностей учнів і розвитку їх творчого потенціалу.

Навчально-методичне забезпечення шкільного курсу «Хімія»

У 2022/2023 навчальному році у закладах загальної середньої освіти навчання хімії здійснюватиметься за такими освітніми програмами:

7–9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7–9 класи, затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН України за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

8–9 класи із поглибленим вивченням хімії: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням хімії, затверджена наказом МОН України від 17.07.2015 № 983. Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН України за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

10–11 класи навчатимуться за програмами, розробленими відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392:

– Програма з хімії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН України за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

– Програма з хімії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017

№ 1407). Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

Календарно-тематичне та поурочне планування

На основі освітньої програми вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. За цієї умови формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів і поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи послідовність розгортання змісту в підручнику, може переставляти місцями теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Рекомендуємо в календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання.

Пропонуємо на початку 2022/2023 навчального року запровадити «коригуюче навчання». Відповідно до результатів спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та днів, практичного їх закріплення тощо. Тривалість періоду «коригувального навчання» кожен учитель визначає самостійно після проведення діагностичних робіт і внесення змін до календарно-тематичного плану. Рекомендуємо під час повторення навчального матеріалу скласти з учнями узагальнюючі блок-схеми, опорні конспекти тощо, які б давали можливість здобувачам освіти цілісно сприймати інформацію, використовуючи зорову, слухову та механічну пам'ять, а також установлювати причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки.

Рекомендації щодо оцінювання видів робіт учнів на уроках хімії

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Лабораторний дослід з хімії складає тільки частину уроку, оцінювання робіт учнів здійснюється вибірково. Перед початком лабораторного дослідження вчитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку».

Практична робота з хімії займає весь урок, оцінюванню підлягають усі роботи учнів. На сторінці оцінювання навчальних досягнень учнів знизу робиться вертикальний запис: Практична робота № (ставиться номер роботи з освітньої програми). На початку практичної роботи вчитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному

журналі в графі «Зміст уроку». Не дозволяється практичні роботи та лабораторні досліди підміняти демонстраційним учительським експериментом. У разі відсутності потрібних хімічних реактивів можна замінити їх засобами ужиткової хімії або фармацевтичними препаратами, змінивши технологію проведення досліду, деякі досліди можна замінити доступнішими в умовах конкретної школи, використовувати матеріали «Віртуальної лабораторії», виконати віртуальний хімічний експеримент, використовуючи матеріали ютуб-каналу. Практичні роботи виконуються в окремому зошиті, що зберігаються впродовж року в кабінеті хімії. Відпрацювання пропущених учнем практичних робіт є недоцільним.

У програмах з хімії є рубрика «**Навчальні проєкти**», у якій наведено орієнтовні теми проєктів. Упродовж навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). Захисту проєктів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку (у такому разі в класному журналі в графі «Зміст уроку» робиться запис: «Представлення результатів навчального (навчальних) проєкту (проєктів)» із зазначенням його / їхньої тематики) або окремий урок (якщо виконання навчального проєкту відбувається на уроці, у класному журналі робиться запис «Навчальний проєкт» із зазначенням його теми).

Зміст навчального матеріалу з хімії передбачає **демонстрації** дослідів колекцій, зображень, моделей. Звертаємо увагу на їхнє обов'язкове використання в освітньому процесі, однак не варто перевантажувати урок наочністю. Кожна демонстрація має з'являтися тоді, коли вона необхідна. Крім того, передбачено досліди, які можна виконувати в домашніх умовах під наглядом батьків.

Важливим джерелом знань, створення проблемних ситуацій, розвитку мислення, спостережливості та допитливості є **розв'язування задач**. У зв'язку з цим відповідно до освітньої програми необхідно виділяти час на систематичне розв'язування різних типів розрахункових задач.

Посиленню практичної спрямованості хімічних знань сприятиме проведення тематичних навчальних **екскурсій**.

Поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з датою в день проведення уроку, коли здійснювалося оцінювання учня. За наявності виправлених оцінок має стояти підпис учителя, який засвідчує внесені зміни.

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом «Тематична» (*без дати*). При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми, та динаміка успішності учнів. Тематична оцінка не підлягає коригуванню.

Семестрова оцінка виставляється без дати до класного журналу в колонку з надписом I семестр, II семестр. Семестрове оцінювання здійснюється наприкінці семестру на підставі тематичних оцінок. При цьому потрібно враховувати динаміку особистих навчальних досягнень здобувачів освіти з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється за результатами семестрового оцінювання. Коригування результатів річного оцінювання відбувається за результатами повторного семестрового оцінювання, одного або двох семестрів (наказ МОН України від 14.07.2015 № 762, у редакції наказу МОН України від 08.05.2019 № 621).

Кількість письмових робіт має бути збалансованою, розподіл їх за темами навчального матеріалу відповідати методичній доцільності. Не слід зловживати видами робіт контролюючого характеру. Обов'язковим є проведення однієї тематичної контрольної роботи на семестр. Контрольні роботи виконуються в зошиті для контрольних робіт або на окремому аркуші та зберігаються в кабінеті впродовж року. Відпрацювання пропущеної учнем контрольної роботи є недоцільним.

Оцінка за ведення зошитів з хімії в журнал не виставляється.

Загалом оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках хімії слід здійснювати відповідно до загальних підходів до визначення рівня навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, відповідно до Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13/stru>)).

Тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не рекомендується більше: у 6–9 класах – 1,5 години; 10–11 класах – 2 години (розділ V, пункт 6 наказу МОЗ України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти»).

Таблиця 1

**Критерії оцінювання теоретичних знань
в умовах компетентнісного навчання хімії**

Початковий рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
– розпізнає хімічні явища, з допомогою вчителя описує ці явища та відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді, розрізняє буквені позначення окремих хімічних величин	– із допомогою вчителя описує хімічні явища; – без пояснень наводить приклади, знає одиниці вимірювання окремих хімічних величин, хімічні формули елементів і деяких простих та складних речовин	– уміє самостійно пояснювати хімічні явища, формулювати закони та знає їх математичний вираз; – уміє аналізувати та узагальнювати знання, використовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях;	– уміє аналізувати хімічні явища та встановлює їхній зв'язок з іншими явищами; – формулює закон та усвідомлює, зв'язок між якими явищами чи величинами він встановлює, знає межі застосування закону; – уміє робити

та хімічних символів; – упізнає періодичну систему хімічних елементів	з теми й математичні вирази законів, хімічних формул, що вивчаються; – зі сторонньою допомогою може записувати рівняння хімічних реакцій	– зі сторонньою допомогою робить висновки, наводить приклади практичного застосування хімічних явищ та відображає їх у вигляді рівнянь	відповідні висновки й узагальнення, вільно володіє вивченим матеріалом, використовує здобуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; – уміло використовує наукову термінологію, вміє самостійно опрацьовувати наукову інформацію, поглиблювати набуті знання
--	---	--	--

Рекомендації щодо проведення та оформлення записів інструктажів із безпеки життєдіяльності на уроках хімії

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669 «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки та листа МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319 «Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах загальної середньої освіти». Згідно з цими та іншими документами здійснюються відповідні інструктажі (див. табл. 2).

Таблиця 2

Оформлення записів інструктажів з БЖД на уроках хімії

Назва	Час проведення	Запис про проведення
Вступний інструктаж	на початку навчального року (проводить класний керівник)	у класному журналі на спеціальній сторінці
Первинний інструктаж	на першому уроці навчального року	у журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності (журнал зберігається в кабінеті хімії)
Первинний інструктаж	на уроці перед початком практичної та лабораторної роботи (якщо для роботи	у класному журналі на сторінці предмета в графі «Зміст уроку».

	використовуються мікроскопи, лабораторний посуд та інструментарій)	Форма запису: «Проведено інструктаж з БЖД»
Позаплановий інструктаж	у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів із охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо	у журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності
Цільовий інструктаж	у разі організації позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії)	у журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності

Акцентуємо увагу, що оновлення матеріально-технічної бази навчальних кабінетів з хімії повинно відбуватися відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 29.04.2020 № 574 «Про затвердження типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій» (<https://bit.ly/3zjnQvF>).

Рекомендації щодо організації процесу навчання хімії

Освітній процес необхідно спрямувати на формування ключових і предметних компетентностей відповідно до освітньої програми.

Завданням кожного уроку має стати досягнення учнем певного результату навчання (набуття, формування чи розвиток) визначених умінь, навичок, ставлень, цінностей, зазначених у розділі «Очікувані результати навчання».

Важливо змінити підходи до конструювання й проведення навчальних занять – від трансляції готових знань учителем до методик, які дозволять учням самостійно здобувати знання під час навчальної діяльності; формувати вміння їх застосовувати в різних ситуаціях, генерувати та продукувати ідеї; висловлювати власну точку зору щодо певних процесів чи явищ тощо.

Необхідно приділити більше уваги методам наукового пізнання хімії, ролі спостереження й експерименту. Формувати в учнів дослідницькі вміння та навички щодо постановки проблеми, формулювання гіпотези, планування експерименту, пошуку методик дослідження, реалізації експерименту, роботи з хімічним і вимірювальним обладнанням, обробки результатів і формулювання висновків.

В організації освітнього процесу важливо раціонально застосовувати способи дій, методи й засоби навчання, використовувати активні та інтерактивні технології: групової роботи, проблемного навчання, дидактичних ігор, проєктної діяльності тощо.

В урочній та позаурочній роботі доцільно застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, цифрові лабораторно-вимірювальні комплекси тощо, що сприятимуть активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності в опануванні знань та дозволять формувати інформаційно-цифрову компетентність. Розвиток інформаційно-цифрових технологій в усьому світі спонукає до запровадження в освітніх закладах двох

актуальних напрямів роботи: формування медіаграмотності та впровадження STEM-освіти.

Учителям хімії рекомендуємо стежити за новою інформацією, яка може бути представлена на сайтах МОН України (<https://mon.gov.ua/ua>), Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua>) та Рівненського ОІППО (<http://roippo.org.ua>).

Ігор ОПОЛЬСЬКИЙ,
*завідувач кабінету ЗНО
та моніторингу якості освіти
Рівненського ОІППО*

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ У 2022/2023 НАЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Якість освіти для суспільства набуває нині особливої актуальності. Нові вимоги та перспективи диктує Закон України «Про освіту».

Якісний рівень освіти забезпечується за допомогою систематичних освітніх вимірювань та систематичних процедур збору даних про важливі аспекти освіти на всіх рівнях із метою безперервного відстеження її стану та прогнозування подальшого розвитку.

Держава та Уряд, суспільство активно цікавляться питаннями якості освіти та вживають заходів щодо покращення її якості. Свідченням цього є не лише участь України в Міжнародному порівняльному моніторинговому дослідженні якості освіти PISA-2018, проведеному у 2021 році пілотному етапі PISA-2022, II етапі Національного моніторингового дослідження якості початкової освіти (загальнодержавному зовнішньому моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»), а й заплановані заходи щодо участі у основному етапі PISA-2022 та III й IV етапах загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти», проведення яких заплановано на 2023 та 2025 роки відповідно.

Процедурам освітніх вимірювань та освітнього моніторингу має приділятися особлива увага, оскільки вона є основним інструментом для накопичення інформації про якість освіти та її стан. Головна мета освітнього моніторингу, який проводиться інструментами освітніх вимірювань, – підвищення якості освіти в системі дошкільної, загальної середньої освіти, стимуляція та посилення управлінських дій щодо корекції якісних показників в освіті на загальнодержавному, регіональному, субрегіональному та локальному рівнях.

Систематична робота, яка здійснюється кабінетом ЗНО та моніторингу якості освіти Рівненського ОІППО (далі – *кабінет ЗНО та моніторингу якості освіти*) на теренах області, дає свої позитивні результати.

Традиційно проведенню моніторингового дослідження передують формування методичних рекомендацій, розроблення, апробація відповідного інструментарію, проведення вебінару для осіб, які в районах, містах, територіальних громадах, закладах ЗСО, П(ПТ)О, фахової передвищої освіти відповідають за підготовку до проведення моніторингових досліджень якості освіти, надання очної та/або онлайн-дистанційної допомоги освітянам.

Однак у ході роботи з'ясовується, що є ще коло питань, які потребують вирішення. У зв'язку з цим керівникам, адміністраціям доцільно:

- органам управління освітою районних державних адміністрацій, виконавчих комітетів рад міст обласного підпорядкування, територіальних громад, закладів П(ПТ)О, фахової передвищої освіти більше уваги приділяти роботі з питань організації та проведення моніторингу якості освіти на субрегіональному та локальному рівнях;

- зосередити свою увагу на тих векторах, які дозволяють відстежувати стан освітнього середовища району, громади, стан освітніх процесів, що відбуваються у ньому тощо.

При плануванні роботи на 2022/2023 навчальний рік органам управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад, закладам ЗСО обласного підпорядкування, П(ПТ)О, фахової передвищої освіти **рекомендуємо враховувати норми та заходи, визначені:**

- постановою Кабінету Міністрів України [від 25.08.2004 № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти»](#) (постановою ухвалено рішення щодо створення Українського та регіональних центрів оцінювання якості освіти, а також затверджено Порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти. Цим Порядком визначено механізм проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти);

- постановою Кабінету Міністрів України [від 31.12.2005 № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти»](#) (постановою затверджено положення про Український центр оцінювання якості освіти);

- постановою Кабінету Міністрів України [від 22 серпня 2018 року № 624 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України»](#) від 31 грудня 2005 року № 1312 та від 27 серпня 2010 року № 796;

- постановою Кабінету Міністрів України [від 15.04.2015 № 222 «Про затвердження Порядку залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання»](#) (постановою визначено механізм залучення Українським та регіональними центрами оцінювання якості освіти педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до виконання робіт і надання послуг, пов'язаних із проведенням зовнішнього

незалежного оцінювання, а також унормовано питання оплати праці залучених працівників за їх основним місцем роботи);

– постановою Кабінету Міністрів України [від 08 липня 2015 року № 533 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»](#), яка визначає механізми та алгоритм проведення процедур ЗНО та моніторингу якості освіти;

– постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 952 «Про деякі категорії осіб з особливими освітніми потребами»;

– наказом Міністерства освіти і науки України [від 05.05.2021 № 498 «Деякі питання проведення у 2022 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти»](#), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 24 травня 2021 року за № 682/36304 (врегульовує основні питання проведення зовнішнього незалежного оцінювання в 2022 році);

– наказом Міністерства освіти і науки України, яким затверджено Календарний план підготовки та проведення в 2023 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, що визначає основні етапи підготовки та проведення зовнішнього незалежного оцінювання, а також терміни їх реалізації;

– наказом департаменту освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації «Про підготовку й проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2023 році»;

– планом роботи кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти на 2022 та 2023 роки, який надсилається для врахування в роботі особам, які відповідають за підготовку до проведення моніторингових досліджень та зовнішнього незалежного оцінювання.

Готуючи проведення процедур моніторингу якості, кабінет ЗНО та моніторингу якості освіти Рівненського ОППО надсилає на електронні адреси відповідальних за підготовку до проведення моніторингових досліджень та зовнішнього незалежного оцінювання необхідні інструктивно-методичні рекомендації, інструментарій тощо.

Організація й проведення моніторингу якості освіти (моніторингових досліджень), формування системи моніторингу органами управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад, закладами освіти має здійснюватися виважено, продумано, об'єктивно. Серед ключових моментів у процесі проведення будь-якого моніторингового дослідження – визначення **мети** проведення моніторингу та те, **як будуть використовуватись отримані результати**.

На сьогодні в державі національна система моніторингу якості освіти перебуває в процесі становлення та динамічного розвитку, тому керівникам, працівникам органів управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад, закладів освіти під час підготовки й проведення

власних моніторингових досліджень (освітніх вимірювань) потрібно орієнтуватися на ті актуальні освітні питання району, територіальної громади, закладу освіти, які потребують першочергового відстеження.

Використання тестових завдань авторитетних міжнародних освітніх вимірювань PIRLS, TIMSS, PISA та національних, організованих Українським центром оцінювання якості освіти (УЦОЯО), у процесі здійснення навчальної діяльності є підсиленням прикладного, практичного змісту всієї шкільної освіти, дає змогу учителям задовольнити потреби учня в отриманні таких компетентностей, які дозволять йому створити для себе комфортний простір існування й реалізуватись повноцінно в житті.

Початкова школа (1–4 класи)

Результати I етапу Національного моніторингового дослідження якості початкової освіти оприлюднювались поетапно Українським центром оцінювання якості освіти з грудня 2018 року. Рекомендуємо опрацювати дані аналітичного звіту та врахувати в роботі початкової школи всіх закладів ЗСО.

У [Звіті про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»](#) репрезентована основна аналітична, статистична, психометрична інформація за підсумками моніторингового дослідження 2018 року.

Рекомендуємо освітянам провести мікродослідження читацької та/або математичної компетентностей у своєму класі, зокрема можете завантажити тестові зошити дослідження 2018 року за такими покликаннями: [оцінювання математичної компетентності](#), [оцінювання читацької компетентності](#). Докладний опис усіх завдань тестів знайдете у звіті з [математики](#) (с. 105–161) й [читання](#) (с. 138–241). Можна скористатись інформацією на сайті Рівненського ОППО в розділі «Оголошення» (повідомлення [№ 41987](#)).

Основна школа (5–9 класи)

У 2007 році Україна взяла участь у Міжнародному порівняльному моніторинговому дослідженні якості природничо-математичної освіти учнів 4-х та 8-х класів – TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study – Світові тенденції в математичній та природничій освіті), основною метою якого є порівняльна оцінка якості навчальних досягнень учнів 4-х і 8-х класів із математики та природознавства та виявлення факторів, що впливають на якість цих досягнень.

Освітняни, зокрема вчителі 4-х та 8-х класів закладів загальної середньої освіти, можуть самостійно проводити освітні вимірювання, скористатись завданнями із математики та природничих науки, які вміщені в збірнику «TIMSS-2007: Засади вимірювань і відкриті завдання із математики та природничих наук для 4 і 8 класів» або [завантажити зразки завдань 2007 року](#) з мережі «Інтернет».

У травні 2018 року Україна взяла участь у Міжнародному порівняльному моніторинговому дослідженні якості освіти PISA, яке визначає спроможність

15-річного школяра застосувати знання, отримані в школі, для дорослого життя, уміння здобувача освіти інтегрувати їх з одного предмета в інший. Тести PISA оцінюють три компетентності:

– читацьку – уміння і старанність до читання, розуміння та інтерпретація текстів;

– математичну – вміння використовувати знання з математики в життєвих ситуаціях;

– природничу – здатність до використання знань із природничих наук.

Результати надані партнерами PISA у грудні 2019 року і є доступні онлайн. Із матеріалами дослідження можна ознайомитись у розділі «[PISA-2018: Україна в центрі уваги](#)» на сайті Українського центру оцінювання якості освіти.

У 2022 році це міжнародне освітнє вимірювання якості освіти мало бути проведене в Україні в травні, але у зв'язку з воєнними діями – відтерміноване.

Старша школа (10–11 класи)

У 2017–2022 роках керівники закладів загальної середньої освіти I–III, II–III, III ступенів, П(ПТ)О, фахової передвищої освіти отримали на персональні сторінки дані про результати складання своїми випускниками державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Зауважимо, що аналізувати такі показники можна в розрізі року, зокрема:

– українська мова та література за 2015–2022 роки;

– українська мова за 2021–2022 роки;

– історія України та математика за 2016–2022 роки;

– інші предмети за 2017–2021 роки.

Заклади П(ПТ)О та фахової передвищої освіти, учні, студенти яких проходили ДПА у формі ЗНО у 2021 році, можуть аналізувати результати 2018–2021 років.

Проведення моніторингових досліджень засобами освітніх вимірювань мають на меті сприяти вирішенню актуальних питань освітнього середовища. Говорячи про якість освіти на рівні закладу освіти, маємо на увазі **якість знань учнів та якість освітнього середовища**, у якому здобувачі опановують знання, компетентності. Здійснювати моніторинг якості освіти (якості знань) силами органів управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад складно, оскільки така технологія вимагає значних затрат великого об'єму ресурсів: часу, матеріалів, залучення педагогічних працівників, учнів, роботи експертних груп, розробки та пілотування інструментарію, удосконалення його, узагальнення результатів, напрацювання аналітичних матеріалів, формування методичних рекомендацій тощо.

Органам управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад рекомендовано в роботі використовувати такі аналітичні дані:

– результати ретроспективного аналізу результатів ЗНО за період 2008–2020 роки, розміщені на сайті Українського центру оцінювання якості освіти в розділі «Звіти / дані» за гіперпосиланням «[Результати ЗНО в динаміці](#)»;

– результати участі випускників 11-х класів закладів ЗСО, П(ПТ)О, фахової передвищої освіти в державній підсумковій атестації, яка проходила у формі зовнішнього незалежного оцінювання (результати надані на сторінки закладів освіти Українським центром оцінювання якості освіти в розділ «ЗНО / ДПА» за гіперпосиланням «[Керівникам закладів освіти](#)»), результати національного мультипредметного тестування;

– аналітичними матеріалами, які будуть доступні на персональній сторінці закладів освіти впродовж вересня – листопада 2022 року (розділ «ЗНО / ДПА», за гіперпосиланням «[Керівникам закладів освіти](#)»).

Рекомендуємо посилити роботу під час підготовки до проведення державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання з української мови, історії України, математики, іноземної мови, біології, географії.

Для цього просимо ознайомитись із переліком заходів, які пропонує кабінет ЗНО та моніторингу якості освіти, та здійснити замовлення для проведення працівниками кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти, які додатково підготують та проведуть ряд навчальних семінарів, вебінарів із актуальних питань. Просимо активно долучати до цих заходів педагогічну, учнівську та батьківську громадськість.

Беручи до уваги результати проведення зовнішнього незалежного оцінювання (*далі – ЗНО*) та національного мультипредметного тестування, рекомендуємо під час підготовки до ЗНО використовувати матеріали сайту Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти, зокрема його розділ «[Тренувальне онлайн-тестування](#)». Усі завдання, які використовуються в цьому розділі, відповідають критеріям проведення зовнішньої оцінки. Отримані результати дають можливість вчителю загальноосвітнього навчального закладу, методисту районного, міського методичного кабінету, центру не лише отримати оперативну інформацію про те, наскільки якісно учні засвоїли матеріал певного розділу в окремо взятому класі чи паралелі класів закладу загальної середньої освіти, а й виробити рекомендації щодо покращення якості освіти для учасників освітнього процесу. Також використання означеного розділу дозволяє учням не лише вдосконалювати свої навички з питань ІКТ, а й набувати нових, виконуючи завдання тестової форми.

Застосування такої форми роботи може зазнавати певних труднощів, оскільки таке вимірювання вимагає наявності необхідної кількості комп'ютерів, підключених до глобальної мережі «Інтернет», необхідної швидкості потоку передачі даних тощо.

У моніторингу існує ряд інших методик, які дозволяють відстежувати стан освітнього середовища, зокрема *факторно-критеріальне моделювання* (наукова школа проф. Єльникової Г. В.). Базові факторно-критеріальні моделі дозволяють адаптувати будь-яку модель безпосередньо до умов органів управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад при проведенні моніторингу якості освіти (моніторингового дослідження), відстежувати динаміку змін. Такий підхід дозволяє бачити результативність роботи об'єкта (об'єктів) не лише у цифровому відображенні, а й за допомогою

графіків, діаграм, що спрощує сприйняття отриманої інформації, її узагальнення, напрацювання аналітичних матеріалів.

Під час організації та проведення ряду заходів із питань зовнішнього незалежного оцінювання у 2023 році на органи управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад, заклади ЗСО, П(ПТ)О, фахової передвищої освіти покладається відповідальність щодо якісного інформаційно-методичного супроводу ЗНО.

Рекомендуємо проводити слухання для учнів, освітян, батьків учнів щодо організації та проведення ЗНО-2023 у закладах освіти із максимальним залученням учнів 11-х класів, студентів, їх батьків, громадськості з метою донесення повної та вичерпної інформації про всі процедури ЗНО; рекомендуємо залучати до слухань із питань ЗНО учнів 10-х класів та їх батьків.

У 2023 році результати зовнішнього незалежного оцінювання з української мови, української мови і літератури (українська мова), математики, історії України або іноземної мови та четвертого предмета зараховуватимуть як результати державної підсумкової атестації за освітній рівень повної загальної середньої освіти для учнів (слухачів, студентів) закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, які в 2023 році здобудуть повну загальну середню освіту, рекомендуємо ознайомитись із відповідним наказом Міністерства освіти і науки України.

Звертаємо увагу осіб, які в органах управління освітою районних державних адміністрацій, територіальних громад відповідатимуть за підготовку процедур ЗНО-2023 (тренерів), на необхідність ретельного добору, навчання (інструктажу) та сертифікації педагогічних та непедагогічних працівників, яких залучатиме Львівський РЦОЯО під час проведення ЗНО до роботи в пунктах тестування старшими інструкторами та інструкторами, черговими.

Усім педагогічним та непедагогічним працівникам, які проходять навчання (інструктаж), опитувальник на сайті Львівського РЦОЯО для покращення розуміння процедур ЗНО, та в перспективі залучатимуться до проведення зовнішнього незалежного оцінювання, рекомендуємо чітко дотримуватися рекомендацій та виконувати всі процедури, прописані в технологічних картках працівників пунктів тестування. Це забезпечить безперебійне та безпечне проведення ЗНО у 2023 році.

Досвід дистанційної роботи у 2021 році дозволив розширити можливості співпраці з особами, які в органах управління освітою райдержадміністрацій, територіальних громадах, закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти відповідають за підготовку до проведення процедур зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти. Уважаємо за потрібне продовжити вказаним вище категоріям освітян онлайн-спілкування не лише з використанням програмного продукту **Viber та Telegram**, оскільки вони забезпечують оперативне інформування працівників освіти з актуальних питань за нашим напрямом роботи.

Радимо ознайомитися зі змістом **рекомендованої літератури** із питань освітніх вимірювань, моніторингу якості освіти, яка подана нижче:

1. Єльнікова Г. В., Борова Т. А., Касьянова О. М. та ін. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колективна монографія / за загальною редакцією Г. В. Єльнікової. Чернівці: Технодрук, 2009. 572 с.
2. Єльнікова Г. В. Технологія інструментарію кількісного вимірювання якості освіти в навчальному закладі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/6922/1/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB.%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1.%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC..pdf>.
3. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. *Шкільний світ*. Київ, 2006. 128 с.
4. Мулліс Іна В. С., Мартін Майкл О., Руддок Грехем Жд. та ін. TIMSS-2007: засади вимірювань і відкриті завдання із математики та природничих наук для 4 і 8 класів ; переклад з англійської. Харків: Факт, 2006. 672 с.
5. Опольський І. В. Факторно-критеріальне моделювання в системі освіти. Кваліметричний підхід до моніторингу якості освіти : матеріали до лекції. Рівне : РОІППО, 2011. 1 с.
6. Петренко Л. М. Педагогічна експертиза: технологія експертного оцінювання результатів навчальних досягнень учнів. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 176 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип. 5 (53)).
7. Приходько В. М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях і відповідях). Харків: Вид. група «Основа», 2010. 192 с. (Б-ка журналу «Управління школою»; Вип. 3 (87)).
8. Довідкова інформація про метод Делфі. URL: <http://www.inventech.ru/pub/methods/metod-0013/>.
9. довідкова інформація про метод Делфі. *Вікіпедія* : вебсайт. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA.
10. Довідкова інформація про міжнародне дослідження якості освіти PISA. *PISA в Україні* : вебсайт. URL: <http://pisa.testportal.gov.ua/>.
11. Сайт Рівненського ОІППО (розділ «ЗНО»). URL: <https://roippo.org.ua/activities/monitoring/zno/index.php>.
12. Сайт Рівненського ОІППО (розділ «Моніторинг якості освіти»). URL: <https://roippo.org.ua/activities/monitoring/monitoring-quality/index.php>.
13. Сайт Українського центру оцінювання якості освіти. URL: <http://testportal.gov.ua/>.
14. Сайт Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти. URL: <https://lv.testportal.gov.ua/>.
15. Тренувальне онлайнове тестування з питань підготовки до ЗНО на сайті Львівського РЦОЯО. URL: <http://lv.testportal.gov.ua:8080//>.

Лілія ШИШОЛІК,
*методист кабінету дошкільної,
початкової та спеціальної освіти
Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сьогодні внесло суттєві корективи в освіту, адже введення в Україні воєнного стану позначилося на всіх сферах людського життя. Передусім особливих змін зазнала дошкільна освіта, адже чимало закладів не працюють, інші – приймають тимчасово переміщених осіб, організують освітній процес дистанційно та консультують батьків.

Питання організації освітнього процесу в закладах освіти регламентовано листом МОН України від 06.03.2022 [№ 1/3371-22](#) «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій». У ньому розкриті основні позиції, котрі варто враховувати у ході організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти у воєнний час.

На сайті МОН України у вільному доступі у розділі «Дошкільна освіта» представлено матеріали «Сучасне дошкілля під крилами захисту», що сприяють організації освітнього процесу з дітьми дошкільного віку в нових умовах. Це і онлайн-заняття з музики, математики, розвитку мовлення, психологічні поради, важливі нормативно-правові акти та багато корисної інформації щодо поведінки в умовах воєнного стану. Вони стануть у нагоді вихователям та батькам у процесі спілкування з дошкільнятами, які опинилися в складних життєвих обставинах унаслідок воєнних дій.

Крім того, відкрито дитячий онлайн-садок НУМО з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років (ЮНІСЕФ разом із МОН України). Усі випуски доступні до перегляду на ютуб-каналах МОН України та ЮНІСЕФ і на платформі MEGOGO.

Також для використання у роботі є корисними такі матеріали (*див матеріали додатків 1,2*):

- поради з надання першої психологічної допомоги людям, які пережили кризову подію;
- поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях»;
- інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України»;
- хрестоматія для дітей дошкільного віку «Моя країна – Україна» з національно-патріотичного виховання.

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими та спроможними повноцінно надавати *освітні, інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку*. Саме тому питання організації комунікації з учасниками освітнього процесу набуло сьогодні неабиякої актуальності. Це дозволяє встановити швидкий обмін

інформацією, мобільність зворотного зв'язку з дітьми, їхніми батьками, сім'ями, педагогами.

У процесі організації комунікації учасників освітнього процесу, а також з метою покращення адаптації громадян із числа внутрішньо переміщених осіб із зон активних бойових дій працівники ЗДО мають надавати інформаційну, методичну, консультативну підтримку дітям та їхнім сім'ям, зокрема:

- сприяти організації комунікації дітей та їхніх батьків з іншими членами громади;
- створювати безпечний соціально-освітній простір;
- адаптувати освітній процес в умовах війни з урахуванням життєвих обставин;
- добирати форми і методи взаємодії учасників освітнього процесу відповідно до конкретної ситуації;
- володіти інформацією щодо ресурсного забезпечення освітнього процесу в умовах дистанційної роботи;
- формувати навички організації та проведення онлайн-заходів.

Технологічні аспекти організації комунікації з учасниками освітнього процесу

Заклад дошкільної освіти *за допомогою сайту* може організувати взаємодію всіх учасників освітнього процесу, створити віртуальну бібліотеку, своєрідний банк освітніх ресурсів, постійно оновлювати й поповнювати інформаційне наповнення вебсайту, використовувати ресурси онлайн-освіти, забезпечити залучення тимчасово переміщених дітей та їхніх сімей до різних програм із дошкільної освіти.

Задля забезпечення ефективності комунікації з батьками, вихователями й усіма, хто задіяний в освітньому процесі, рекомендовано для здійснення кожного конкретного завдання обрати оптимальні канали комунікації, основними з-поміж яких є: *відеоконференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі*.

Відеоконференція – це конференція в онлайн-режимі. Вона проводиться у визначений день і у призначений час. Для її якісної організації необхідна чітка підготовка: створення програм, своєчасна інформація на сайті та розсилка за списком. Означений канал комунікації є одним із сучасних способів зв'язку, що дозволяє проводити заняття у «віддалених групах», коли вихованці та вихователь перебувають на відстані.

Форум – найпоширеніша форма спілкування. Модератор реалізує дискусію чи обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією. Програмне забезпечення форумів дозволяє приєднати різноманітні файли певного розміру. Кілька форумів можна об'єднати в один великий.

Чат – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативного спілкування людей через мережу «Інтернет». Є кілька різновидів чатів: текстовий, голосовий, аудіо- та відеочат. Найбільш поширений текстовий чат. Голосовий дозволяє спілкуватися за допомогою голосу, що у ході дистанційної роботи є важливим моментом.

Блог – це форма спілкування, яка нагадує форум, де право на публікацію належить одній особі чи групі людей. Наприклад, автор розміщує публікацію у блозі та дає можливість іншим прочитати і прокоментувати розміщений матеріал.

Електронна пошта – це стандартний сервіс інтернету, що забезпечує передавання повідомлень як у формі звичайних текстів, так і в інших формах (програмах, графіці, звуках, відео) у відкритому чи зашифрованому вигляді.

Соціальні мережі Telegram та Viber дозволяють створювати закриті та відкриті канали, групи, чати, обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Ефективними можуть бути розміщені на сайті ЗДО завдання і рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми відповідно до їхнього віку; створення груп із батьками, вихователями, психологами в соціальних мережах Viber, Telegram для отримання інформаційно-освітніх та психолого-педагогічних послуг; використання електронних платформ Zoom, GoogleMeet, Google Classroom, Microsoft Teams та ін.

Важливо визначитися, через які канали комунікації швидко надходитимуть повідомлення до аудиторії, який канал зможе забезпечити оптимальний зворотний зв'язок, які формати для цих каналів застосувати, які супровідні матеріали (фото, відео, схеми) необхідно попередньо підготувати.

У процесі роботи з дошкільниками як педагогічним працівникам, так і батькам важливо дотримуватися відповідних рекомендацій щодо організації навчального процесу в умовах воєнного стану.

Рекомендації для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти

1. Організуйте освітній процес (очне, змішане, дистанційне навчання) з урахуванням воєнної ситуації в населеному пункті.

2. Ураховуйте особливості дітей дошкільного віку під час організації освітнього процесу в дистанційному форматі. Такі заняття з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку, у разі згоди батьків, проводяться не більше 10 хвилин, старшого дошкільного віку – 15 хвилин.

3. Перевіряйте технічне оснащення, обов'язково звертайте увагу на налаштування вебкамери, її необхідно встановити на рівні очей або трохи вище.

4. Під час зйомки прагніть до створення коротких і дидактично продуманих відеороликів. Два п'яти хвилинних відео будуть переглянуті з набагато більшою ймовірністю і корисністю, ніж одне десятихвилинне.

5. Використовуйте режим демонстрації екрану. Простий спосіб створити відеозаняття – це записати показ ваших слайдів. Однак не забувайте, що це досить швидкий спосіб втомити дітей, якщо екран залишається не активним. Слайди повинні бути рухомими. Додайте більше переходів і анімацій, використовуйте курсор миші або режим малювання, щоб виділити, підкреслити щось важливе на слайді.

6. Співпрацюйте та організуйте зворотний зв'язок із батьками дітей, через вебсайт закладу, програми Viber, Telegram та соціальні мережі з питань стану здоров'я дитини, особливостей навчання, виховання, розвитку дітей при використанні дистанційного та змішаного видів комунікації. Результати

зворотного зв'язку є основою для планування консультативної та методичної допомоги батькам із різних питань виховання дітей.

7. Інформуйте батьків стосовно допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин їхнього життя. У зв'язку з цим практичні психологи мають вести постійне спостереження за дошкільнятами, а вихователі – враховувати в освітній роботі дані моніторингу психічного стану, організовувати емоційно підтримуючу мовленнєву комунікацію, використовувати індивідуально підібраний комплекс технологій психолого-педагогічного супроводу.

8. Використовуйте у своїй роботі публікації психолого-педагогічного та методичного спрямування, зокрема матеріали, розміщені на сайті МОН України – «Сучасне дошкілля під крилами захисту» (доступ за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu>) та в Telegram-каналі – «Підтримай дитину» (доступ за покликанням: <https://t.me/pidtrumaidutuny>)

9. Проводьте роботу з батьками щодо психологічного супроводу дитини у період воєнного часу (доступ за покликанням: <https://nus.org.ua/articles/dolayemo-paniku-46-vprav-i-porad-yak-stabilizuvatysya-pid-chas-vijny/>), надавати консультативну підтримку щодо ДОПОМОГИ ДІТЯМ ВПОРАТИСЯ з тривожністю під час воєнних дій (доступ за покликанням: <https://nus.org.ua/news/yak-dopomogty-dityam-vporatysya-z-tryvozhnistyu-pid-chas-voyennyh-dij/>).

10. Використовуйте в роботі інформаційні матеріали щодо психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку (*див. додаток 1*).

Рекомендації для батьків дітей дошкільного віку

1. Співпрацюйте в умовах війни з педагогічними працівниками закладу дошкільної освіти щодо організації освітнього процесу дітей дошкільного віку в дистанційному форматі.

2. Підтримуйте зв'язок із вихователями стосовно місця перебування та стану здоров'я дитини.

3. Відстежуйте негативні наслідки пережитих психотравмуючих подій. Пам'ятайте, що вони можуть проявлятися не одразу, тому постійно стежте за психоемоційним станом дітей, їхнім самопочуттям, виявляйте хвилювання та тривоги. Також звертайте увагу на такі стани дошкільників, як збудливість, тривожність, агресивність, заглиблення «в себе»; стежте за здоров'ям дітей, зокрема їхнім сном, апетитом, настроєм, частотністю вередування, наріканнями на головний біль тощо. Пам'ятайте: дітям надзвичайно важливо відчувати повну емоційну присутність з вами. За цих умов щоденне спілкування та спільне проведення вільного часу з дитиною є запорукою її подальшого успішного майбутнього.

4. Дотримуйтеся режиму дня, звичних ритуалів – це допоможе дитині почуватися безпечно.

5. Використовуйте в роботі з дітьми матеріали сучасних україномовних вебсайтів (*див. додаток 2*).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Матеріали для педагогів та батьків щодо психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку

– Для тих, хто приймає емігрантів і переселенців, для допомоги в адаптації. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UXnS_T5JD5s&list=PLFVSJgZgf7h8rXg9T7Ye_vxZkdfxAQXodS&index=8.

– Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають / перебували у зоні збройного конфлікту. URL: <https://dszn-zoda.gov.ua/node/495>.

– Навички для дошкільнят. Платформа розвитку дошкільнят «НУМО». URL: <https://numo.mon.gov.ua/>.

– Перелік матеріалів для дошкільця «Сучасне дошкільця під крилами захисту». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasnedoshkillya-pid-krilami-zahistu/pedagogam-zakladiv-doshkilnoyi-osviti>

– Підтримка батьків та дітей під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support-during-military-actions>.

– Правила підтримки, якщо родина евакуюється з дитиною. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8ml9RPFun7s>.

– Психологічна допомога для дітей. Психологічна турбота від Світлани Ройз. URL: <https://mon.gov.ua/ua/psihologichna-turbota-vid-svitlani-rojz>.

– П'ять мов у спілкуванні з дитиною: ресурси позитивного батьківства від ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/five-lovelanguages-in-communication-with-child>.

– Рекомендації для населення під час воєнного стану. URL: <https://phc.org.ua/news/rekomendacii-dlya-naselennya-pid-chas-voennogo-stanu>.

– Розвивальні відеозаняття для дітей 3-6 років. Онлайн-садок НУМО: спільний проєкт ЮНІСЕФ та Міністерства освіти і науки України. URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLJ231j4oXT7GY_u4kkhrKIpVJLyS2WLg.

– Розкажи мені: безкоштовна інтернет-платформа для психологічних консультацій. URL: <https://tellme.com.ua/>.

– Фізична безпека дітей під час війни. Освітній омбудсмен України: вебсайт. URL: <https://eo.gov.ua/fizychna-bezpeka-ditey-pid-chas-viyny-pravylapovedinky-v-evakuatsii-na-okupovanykh-terytoriiakh-i-v-zoni-bojovuykhdiy/2022/03/19/>.

– Як говорити з дитиною, якщо батько чи мати захищають країну. URL: <https://mon.gov.ua/ua/psihologichna-turbota-vid-svitlani-rojz/yakshobatko-chi-mati-zahishayekrayinu>.

– Як подбати про дитину, якщо ви знаходитесь з нею в укритті. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VpJXr3UXCvo>.

– Як говорити про війну та повітряну тривогу з дітьми. URL: <https://shpalta.media/2022/03/02/yak-govoriti-provijnu-ta-povitryanu-trivogu-z-ditmi-poradi-cherniveckoi-psixologini/>.

– Як допомагати дітям у замкненому просторі. URL: <http://www.barabooka.com.ua/yak-dopomagati-dityam-u-zamknenomu-prostori/>.

– Як заспокоїти дітей під час війни. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/monzapuskaye-informacijnu-kampaniyu-pro-te-yak-zaspokoyiti-ditej-pid-chas-vijni>.

– Як надавати першу психологічну допомогу. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/rekomendacii-z-psihologichnoi-dopomogi>.

– Як підтримати дитину в дорозі: поради від ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/how-to-support-a-child-on-the-road>.

– Як підтримати дитину, якщо ви опинились у зоні активних бойових дій. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/safety-backpacks-and-ways-to-reducestress>.

– Як підтримати дітей у часи невизначеності та стресу: поради від ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/7-tips-for-parents>.

– Як швидко заснути, коли ви тривожні і вам важко розслабитися. URL: [https://phc.org.ua/news/yak-shvidko-zasnuti-koli-vi-trivozhni-i-vam-vazhkorozslabitisya](https://phc.org.ua/news/yak-shvidko-zasnuti-koli-vi-trivozhni-i-vam-vazhko-rozslabitisya).

Додаток 2

Перелік сайтів, матеріали яких будуть корисними для батьків дітей дошкільного віку

– Аудіоказки для малят. URL: https://oll.tv/uk/kids_audio-tales.

– Аудіоказки українською. URL: <https://audiokazky.in.ua/>.

– «Дерево казок»: читаємо та слухаємо аудіоказки різних народів. URL: <https://derevo-kazok.org/audio-tales/>.

– Збірка абеток, казок, приказок, цікавинок, дитячих ігор. URL: <http://abetka.ukrlife.org/>.

– Ігри для зняття стресу в дітей. URL: <https://dytyna.blog/igry-dlya-znyattyastresu-u-ditej/>.

– Казки для дітей українською мовою. URL: https://onlyart.org.ua/children/kazky/?fbclid=IwAR2yXzQTyfuUTtCw7nnTTQYVAj2g4T42oRwfe6i8NactHTqRDh-8_tc1KK8.

– Кращі казки з усього світу для читання дітям дорослими: добірка аудіоказок. URL: <http://kazkar.info/>.

– Моя країна – Україна: хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання / автори-уклад. Н. Гавриш, О. Косенчук. Харків : Ранок, 2022. 96 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/04/01/Khrestomatiya.Moya.krayina-Ukrayina-RANOK.31.03.2022.pdf>.

- Мультитики, книги, казки, що допоможуть відволікти дітей під час перебування в укритті. URL: <https://dytyna.blog/multyky-knygy-kazky-shhodopomozhut-vidvolikty-ditej-pid-chas-perebuвання-v-ukrytti/>.
- Мультфільм «Небезпечні знахідки». URL: https://www.youtube.com/watch?v=gx7XHXAL2_g.
- Мультфільм «Про мінну безпеку: Лісовий скарб». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=V5JZWI8TrEY>.
- інтерактивні завдання, цікаві задачі, ігри. Learning.ua: найбільша освітня онлайн-платформа для розвитку дітей. URL: https://learning.ua/#google_vignette.
- Поради від захисника України: інформаційний комікс для дітей у період воєнного часу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vidzahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan>.
- Практичні завдання для всебічного розвитку дітей. Розвиток дитини: сайт для розумних батьків. URL: <https://childdevelop.com.ua/>.
- Радіохвиля авторських казок українською мовою для дітей. URL: <https://kazky.suspilne.media/list.php>
- Цікаві бесіди, вірші, приказки, оповідки, нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва, досліди в домашніх умовах, комікси, електронні додатки. *Джміль*: журнал для дошкільнят і молодших школярів. URL: <https://jmil.com.ua/2022-2>.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо актуальних питань організації освітнього процесу
в закладах освіти у 2022/2023 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Колектив авторів

Редагування та коректура:

*Мазурок М. В., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО;*

*Заводна Л. М., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО.*

Комп'ютерне складання:

*Волосюк А. А., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО.*

**Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
м. Рівне, вул. В'ячеслава Чорновола, 74, 33028,
тел. (0362) 64-96-60, 64-96-72,
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net**